

ОДБРАНА

15. новембар 2008 ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

39 LES FÊTES DE LA VICTOIRE, 14 JUILLET 1919.
Les Serbes. — LL.

Година IV ■ Број 76

Обележен завршетак Првог светског рата

ЗАЈЕДНИЧКА ЕВРОПСКА БУДУЋНОСТ

Интервју

Светко Ковач, директор ВБА СТРОГО
КОНТРОЛИСАНА МОЋ

АРСЕНАЛ 23

putovanje

BEZ GRANICA

 Lasta
eurolines

LASTA info centar • 011/3348-555

www.lasta.co.yu • www.lasta-turizam.com

НОВИНСКИ ЦЕНТАР
Београд, Браће Југовића 19

ОДБРАНА

Препоручује

МОНОГРАФИЈУ 63. ПАДОБРАНСКЕ БРИГАДЕ

Књига посвећена стварању и развоју чувене 63. падобранске бригаде изузетна је по много чему: садржају, илустрацијама и привлачном изгледу. Војници са две заклетве, како зову припаднике те елитне јединице, вечни су пример војничке части, пожртвовања и врхунске обучености, а надасве осећања оданости отаџбини и униформи коју поносно носе. Црвена беретка с падобранским знаком њихово је прво уочљиво обележје.

Текст је посвећен бригади, људима који су је стварали, бранили њен углед, ратовали за слободу свог народа, часно гинули и одлазили у легенду.

О њима можете читати, њих можете видети на бројним фотографијама које богато илуструју књигу вишегодишњег новинара листа „Војска“, потом официра 63. падобранске бригаде Владике Крстића.

Књига је обима 184 стране, формата 22x25 цм, тврдог повеза, с пуним колором и квалитетним папиром.

ВЛАДИЦА КРСТИЋ ВОЈНИЦИ СА ДВЕ ЗАКЛЕТВЕ

*Падобранци
63. падобранске
бригаде*

НАРУЏБЕНИЦА

НЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел. 011/3241-009, телефакс 011/3241-363
Жиро-рачун : 840 - 49849 - 58

Овим наручujem _____ примерака књиге о 63. падобранској бригади
„ВОЈНИЦИ СА ДВЕ ЗАКЛЕТВЕ“ са попустом 50 % - по сајамској цени од 756,00 динара.

Књиге се плаћају унапред. Уз износ за књиге обавезна је доплата од 130,00 динара за поштарину.

Наручбеницу и доказ о уплати послати на наведену адресу НЦ „Одбрана“.

Купац _____
(име, очево име и презиме)

Улица и број _____

Телефон _____

Место и број поште _____

Датум _____ Потпис наручиоца _____

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Душан Глишић (фелџон, историја и традиције),
мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, мајор (одбрана),
Сања Савић (интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастијан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијалковски, мр Зоран Миладиновић,
Предраг Милићевић, Миљан Милкић,
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,
др Александар Мутавић, Никола Остојић,
Никола Оташ, Иштван Пољанац,
Будимир М. Попадић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници)

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Даримир Банда (фоторепортер)

Језички редактори

Мира Попадић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs

Internet

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
Македонска 29

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

САДРЖАЈ

Министар Шутановац у Кини

ИНТЕНЗИВНА САРАДЊА У ОБЛАСТИ ОДБРАНЕ

6

Министар Шутановац на обележавању завршетка
Првог светског рата

ЗАЈЕДНИЧКА ЕВРОПСКА БУДУЋНОСТ

8

ИНТЕРВЈУ

Светко Ковач, директор Војнобезбедносне агенције

СТРОГО КОНТРОЛИСАНА МОЋ

10

ТЕМА

Копнена војска

СНАГЕ ЗА РЕАГОВАЊЕ

16

Per aspera

ПИСМО РЕДОВА ЂАКА

21

Прилог

АРСЕНАЛ 23

ОДБРАНА

Метеоролошка служба Војног аеродрома Батајница

КАКО СЕ ЧИТА НЕБО

22

Са галерије

ЗАСТАВНИЦИ

27

Студенти Војне академије у команди НАТО у Напуљу
КОРИСНЕ АДРЕСЕ

28

Семинар о парламентарној контроли
оружаних снага
ИЗГРАДЊА ПОВЕРЕЊА

30

ДРУШТВО
Обележавање 90. годишњице окончања
Првог светског рата
ОДЛУЧУЈУЋИ ЗНАЧАЈ
ЈУЖНОГ ФРОНТА

32

Генерал Франше Д'Епере
САВЕЗНИК И ПРИЈАТЕЉ

34

Паралеле
НАСЛЕЂЕ БУШОВЕ ВЛАДАВИНЕ

37

КУЛТУРА
Аида Новосел, сликар и модни креатор
ХЕРОЈ ПИСТЕ ЖИВОТА

38

Јубилеј Војнофилмског центра „Застава-филм“
У ОБЈЕКТИВУ ВРЕМЕНА

40

ФЕЉТОН
Знаменити Срби на Крфу 1916–1918. (4)
ХЕРОЈСКИ ПОВРАТАК КУЋИ

44

ЕУЛЕКС

Наде за поновно преиспитивање статуса Косова и Метохије и обнову преговора о његовом решавању још увек има. Не само због тога што суверенитет те такозване државе још није признат у Савету безбедности, и што се томе одлучно противе Русија и Србија, већ и због тога што је недавно усвојена резолуција Србије на Генералној скупштини УН, која налазе да се од Међународног суда правде у Хагу затражи консултативно мишљење о отцепљењу Косова и Метохије, дефинитивно зауставила талас признавања независности Косова и оснажила преговарачки капацитет Србије.

Кључно питање сада је реконфигурација цивилне мисије УН на Косову и Метохији и размештању Еулекса, мисије Европске уније, на целој територији јужне српске покрајине.

Србија се не противи доласку Еулекса. Напротив, мисија Европске уније је добродошла ако поштује принципе стриктне статусне неутралности и ако је потврди Савет безбедности УН, јер ће се тиме коначно ставити ад акта план Мартија Ахтисарија. Али док не дође до размештања Еулекса на Косову, Унмик је, на основу Резолуције 1244, једина легална мисија чија се реконфигурација не може спровести без одобрења Београда.

То су у најкраћем захтеви наше земље у преговорима са Уједињеним нацијама. Они недвосмислено говоре да размештање Еулекса не може да се тумачи као одустајање Србије од Косова. Уједињене нације су прихватиле захтеве Београда као последњу понуду и постигнут је договор о плану за функционисање мисије ЕУ који је предложио генерални секретар УН Бан Ки Мун.

Договор обухвата суштинска животна питања, јер су правосудје, полиција, царина, заштита културних и верских добара, промет робе и саобраћаја предуслов за остваривање нормалних животних услова, основних људских права и кључни за опстанак српског и неалбанског живља у покрајини.

Приштина се жестоко противи плану који је предложио Бан Ки Мун. То је довело до одлагања седнице Савета безбедности о Косову и, први пут, до снажних притисака Запада на Приштину да прихвати услове Србије за распоређивање Еулекса.

Како ће се доћи до формуле која може да разреши овај проблем још увек је велика непознаница. Забуну уноси и контрадикторни ставови званичника ЕУ. Српска црвена линија јесу Устав и јединствена политика о Косову, дефинисана у Скупштини.

Албанци су запретили својим „црвеним линијама“ и од међународне мировне мисије на Косову очекују да им обезбеди независност. Косову, према њиховим речима, не треба неутрална мисија ЕУ, већ Еулекс који ће функционисати на основу плана Мартија Ахтисарија. И никаква друга модификација за косовске званичнике није прихватљива.

Линија раздвајања опет је фамозни Ахтисаријев план који је за Србију мртав и давно сахрањен јер није добио подршку УН, а за Приштину он представља темељ државног суверенитета.

По свему судећи, горку пилулу ће овога пута морати да прогутају косовски политичари. ■

ИНТЕЗИВНА САРАДЊА У ОБЛАСТИ ОДБРАНЕ

Министар одбране Драган Шутановац изјавио је да су највиши кинески званичници, са којима је разговарао током посете, дали апсолутну подршку настојањима Србије да дипломатским и мирним путем решава проблем Косова, али и подршку Србији на њеном европском путу

Осле разговора са кинеским потпредседником Ши Ђинпингом, министар одбране Србије Драган Шутановац рекао је да Пекинг има апсолутно разумевање за ставове Београда о Косову, али и за европски пут Србије. Потпредседник Кине пренео је жељу Пекинга да Србија буде развијена земља у оквиру Европе, али и сарадник Кине.

– Политика Кине и Србије по питању међународног права апсолутно се подудара. Ми подржавамо Кину у настојању да обезбеди суверенитет над Тајваном – рекао је министар Шутановац и додао да ће Србија и даље имати подршку Кине у настојањима да резолуцијом Уједињених нација обезбеди интегритет над својом јужном покрајином.

Према речима Шутановца, Кина према Србији има пријатељски однос, заснован на квалитетној прошлости. Сада се разговара о будућности, јер Пекинг има велики утицај и у Азији и у свету.

– Чињеница је да, уколико имате Кину за савезника, много лакше можете освојити азијско тржиште и стећи више савезника – нагласио је српски министар одбране и истакао да је Кина протеклих 30 година имала највећу стопу економског развоја у свету.

Потпредседник Кине је, како каже министар Шутановац, изразио поштовање према Србији, која је у Кину упутила помоћ после елементарних непогода и реаговала брже од многих западноевропских земаља.

Министар Шутановац потписао је са кинеским колегом, министром одбране генерал-пуковником Лиангом Гуанглијем *Спаразум о сарадњи у области одбране*.

Министар је оценио да споразум представља основу заједничких активности две

војске, укључујући и школовање, курсеве, вежбе, али и различите облике војноекономске и војнотехничке сарадње. На састанку са министром одбране Кине било је речи о школовању српских официра у Кини, али и кинеских у Србији, а посебно о помоћи становништву у ванредним ситуацијама.

– Кина је заинтересована да заједно развијамо тај сектор и имамо будуће заједничке вежбе – рекао је Шутановац – подсећајући да је Србија већ помогла Кини давањем шатора за становништво страдало у земљотресу у Сечуану, у коме је погинуло 80.000 људи.

Када је реч о војној сарадњи, министар одбране Републике Србије истакао је да је

српска страна убеђена да може много тога да размењује са Кином, а да ће значајна област сарадње бити војна медицина, јер Србија има квалитетан здравствени кадар који може да понуди, а, с друге стране, Војномедицинска академија је право место за едукацију њихових војних лекара.

– Кина у мировним операцијама у више земаља света има своје припаднике који се баве медицином. То је добар вид сарадње у коме можемо да вежбамо наше медицинаре у војсци – оценио је министар Шутановац.

Данас се у Србији, навео је српски министар одбране, један официр Кинеске ослободилачке армије школује на Војној академији у Београду, а већи број наших стареши-

на Војске Србије припрема се за различите облике усавршавања у Кини.

И у наредном периоду, високи официри Војске Србије присуствоваће вежбама у Кини. Министар Драган Шутановац позвао је специјалце кинеске војске да заједно са нашим подбраницима учествују на вежбама у Србији.

Са министром одбране Кине, Шутановац је разговарао и о могућностима да авиони кинеске војске учествују на великом аеромитингу који би требало да се следеће године организује у Србији.

Српски министар одбране састао се и са начелником Генералштаба Народноослободилачке армије Кине генералом Чен Бингдеом, који је изразио задовољство оним што је видео за време недавне посете Србији.

Министар Шутановац, оценио је да срданачан пријем на који је наишла делегација Министарства одбране Србије у Кини, сусрети и разговори са највишим кинеским званичницима, јасно су показали жељу Кине да сарађује са нашом земљом као партнером и пријатељем њихове армије.

Током посете Кини, српски министар одбране одржао је предавање постдипломцима Војне академије у Пекингу. Том приликом, говорио је о ситуацији у региону, с посебним освртом о стању на Косову. Такође, министар је говорио о процесу реформи система одбране Републике Србије.

– Кинески официри показали су интересовање за систем одбране Србије. Веома ме обрадовало, што се они интересују за цео регион, а посебно за Војску Србије – рекао је министар Шутановац.

За време боравка у Кини, делегација Министарства одбране обишла је и кинески космички центар у Пекингу. ■

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ВОЈНОБЕЗБЕДНОСНЕ АГЕНЦИЈЕ

Поводом 12. новембра – дана Војнобезбедносне агенције, у Дому Гарде на Топчидеру приређен је свечани пријем коме су присуствовали и председник Републике Србије Борис Тадић, председница Скупштине Србије Славица Ђукић-Дејановић, потпредседник Владе и министар унутрашњих послова Ивица Дачић, министар одбране Драган Шутановац, министри у Влади Републике Србије, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош, директор БИА Саша Вукадиновић, представници дипломатског кора, војни изасланици акредитовани у нашој земљи и бројни други гости.

Први пут ове године, 12. новембар обележава се као Дан ВБА. Тог датума 1839. године донет је *Војни закон* Кнежевине Србије у коме су први пут у новијој историји разрађени облици угрожавања безбедности војске.

Директор ВБА Светко Ковач је на свечаности у Дому Гарде нагласио да је у последњих пет година ВБА остворила значајне резултате у реформи службе.

Паралелно са процесом реформи, према речима директора Ковача, ВБА је врло успешно извршавала задатке из области заштите Министарства одбране и Војске Србије и то ће јој бити тежиште ангажовања и у наредном периоду. ■

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ – ДЕВЕДЕСЕТ ГОДИНА КАСНИЈЕ

Међународна конференција са називом „Први светски рат и Балкан – 90 година касније“ одржана је од 13. до 15. новембра.

Отварајући конференцију министар одбране Драган Шутановац нагласио је да су овакви научни скупови значајни као могућност да се истраже сви узроци тешких друштвених прелома. Подсећајући да је 20. век по први пут човечанству донео искуство светског рата, чија се феноменологија не може објаснити без прецизних, научних увида у узроке таквог феномена, министар Шутановац је поздравио настојање науке да се и на оваквим конференцијама, 90 година касније и даље разоткривају прави узроци, како се таква дешавања не би понављала и у будућности. Јер, подсетио је министар, „Србија је у Првом светском рату, учествујући на страни победница сила Антанте, изборила углед међу савезницима и поштовање међу непријатељима, али не смемо заборавити да је цена те победе била огромна“.

У Првом светском рату у Србији је страдало 1.247.000 људи. Од 852.000 мобилисаних, погинуло је више од 402.000 војника, 865.000 цивила изгубило је своје животе, само је тифус однео 360.000 људи. Историјска је чињеница да тако велике губитке у односу на број становника нема ниједна учесница рата. У укупном броју жртава Првог светског рата сваки осми је Србин, а Србија је тада изгубила 28 посто становника, од тога 57 посто мушке популације.

„Данас када говоримо о односима Европе и Србије, морамо рећи да су све те жртве из Првог, али и Другог светског рата, уткане у темеље модерне Европе и да не би смео нико да има дилему да је тада слободарски српски народ желео да буде део Европе, као што и данас жели да буде део ЕУ“, нагласио је министар Шутановац на отварању научне конференције.

Конференција је одржана у Централном дому Војске Србије у организацији Института за стратегијска истраживања Министарства одбране. Поздрављајући учеснике скупа директор Института пуковник др Михаило Басара истакао је да је конференција организована уз помоћ Министарства одбране Краљевине Норвешке и Института Цеферсон, а о овој још увек актуелној теми говорили су историчари из Канаде, Француске, Аустрије, Словачке, Мађарске, Словеније и Црне Горе.

Д. МАРКОВИЋ

ГЕНЕРАЛ ПОНОШ ПОЛОЖИО ВЕНАЦ НА СПОМЕНИК НА АВАЛИ

Поводом обележавања Дана примирја у Првом светском рату, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош, уз највише војне почасте, положио је 11. новембра венац председника Републике Србије на споменик Незнаоком јунаку на Авали.

На основу наређења председника Републике Србије, са платоа савске терасе калемегданског парка, у Београду је изведена и почасна артиљеријска паљба у част великог јубилеја. ■

СВЕЧАНА АКАДЕМИЈА ПОВОДОМ ДАНА ПРИМИРЈА

Поводом Дана примирја – 11. новембра у Првом светском рату, у Народном позоришту у Београду, у организацији Министарства рада и социјалне политике, а у сарадњи са министарствима одбране, спољних послова, просвете и Војском Србије, одржана је 10. новембра свечана академија посвећена 90. годишњици завршетка Првог светског рата.

Свечаности су присуствовали државни и војни званичници Републике Србије, дипломатски и војни представници савезничких земаља и армија, црквени великодостојници, студенти Војне академије и бројни гости. Међу истакнутим гостима били су и представници ветерана и борачких организација Србије, а посебно место припало је потомцима ратника ослободилачких ратова Србије 1912–1918. године.

– Стотине хиљада невиних жртава биле су последица највећег сукоба у дотадашњој историји човечанства, сукоба од кога се Србија до сада није опоравила. Зато је обавеза свих нас да истрајемо у достојанственом сећању на жртве Првог светског рата. То је обавеза свих нас, не само према жртвама већ и према потомцима, којима треба да оставимо демократичније, толерантније и стабилније друштво, засновано на принципима сарадње, једнакости, разумевања и ненасиља.

Србија се у оба светска рата определила за исправну страну. Верујем да је потребно да и у миру ојачамо природно место наше домовине коју она има у породици равноправних и уједињених европских народа – рекао је између осталог министар у Влади Републике Србије Слободан Милосављевић на свечаности у Народном позоришту.

У пригодном драмском програму, уметници су приближили сећања, мисли, наредбе и говоре председника српске владе Николе Пашића и српских војвода Мишића, Бојовића, Степе Степановића и Путника. ■

Д. ГЛИШИЋ

ЗАЈЕДНИЧКА БУДУЋНОСТ

Председник Француске Никола Саркози, у присуству европских званичника, међу којима је био и српски министар одбране Драган Шутановац, отворио је 11. новембра церемонију прославе 90. годишњице од завршетка Првог светског рата, испред тврђаве Дуомон, на месту где се одвијала чувена Верденска битка.

Француски председник Саркози захвалио је Србији и осталим земљама савезницама у Првом светском рату на ономе што су тада учинили.

– Веже нас заједничка прошлост, а мој утисак је да француски политичари желе да градимо и заједничку европску будућност – истакао је министар Шутановац и додао – Данас сам био поносан што сам у име Србије присуствовао овој церемонији. Сада се у Француској гла-

ЕВРОПСКА

кандидата за ЕУ и да ће шенгенске визе омогућити грађанима Србије да слободно путују широм Европе.

– Званични Париз има потпуно разумевање за европски пут Србије. Надам се да ћемо успети у настојању да коначно отворимо та врата – рекао је министар одбране и додао да Министарство одбране Републике Србије са Француском има пријатељске односе, које треба подићи на много виши ниво.

У оквиру обележавања 90. годишњице окончања Првог светског рата, министар одбране Драган Шутановац положио је, уз интонирање српске и француске химне, венце на гроб Незнаног јунака испред Тријумфалне капије у Паризу.

– После више деценија испред Тријумфалне капије свирана је српска химна *Боже правде*. Србија је на овој годишњој свечаности била почасни гост – рекао је министар Шутановац. ■

ви мир, а не победа, што је порука свима нама који живимо на Балкану.

Учешће српске делегације у обележавању завршетка Првог светског рата није само ствар протокола, већ је то и порука Француске да Србију види у породици европских народа, оценио је Драган Шутановац.

Министар Шутановац изјавио је да Србија има пуну подршку Француске у процесу придруживања Европској унији. Такође, изразио је уверење да ће Србија до краја идуће године добити статус

ТРАДИЦИОНАЛНО ДОБРА САРАДЊА

Начелник Генералштаба оружаних снага Румуније адмирал Георги Марин боравио је 10. и 11. новембра у посети Републици Србији, у оквиру које је одржан састанак са начелником Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковником Здравком Поношем.

Генерал Понош и адмирал Марин разговарали су о унапређењу билатералне војне сарадње Србије и Румуније, искуствима из реформи оружаних снага и о актуелној војно-политичкој ситуацији у региону.

Током боравка у Србији, адмирал Марин посетио је Специјалну бригаду у Панчеву и јединицу 250. ракетне бригаде ПВО у Јакову.

У Панчеву је румунску делегацију дочекао заменик команданта Копнене војске генерал-мајор Александар Живковић. Командант Специјалне бригаде бригадни генерал Илија Тодоров информисао је госте из Румуније о јединици, њеним задацима, организацији, саставом и обуком, али и принципима на којима почива. Румунска делегација сагледала је и систем регрутовања у Специјалну бригаду. Потом су пратили показну вежбу српских специјалаца.

Командант 250. ракетне бригаде ПВО пуковник др Миодраг Гордић говорио је у Јакову гостима из Румуније о историји јединице, њеном учешћу у борбеним дејствима и организацији. Истакао је да је бригада, која је оборила F-16 и F-117, одликована орденом народног хероја, те да је за време борбених дејстава 1999. године из њеног састава погинуло 28 ракеташа.

Гости су се интересовали и како је обједињен систем командовања система КУБ и НЕВА и како је уништен авион F-117. Потом су пратили обједињено командовање са два ракетна система, сагледали њихову техничку модернизацију и примену командно-информационог система.

Војска Србије и оружане снаге Румуније имају традиционално добру сарадњу. У претходне две године реализовано је више од 20 заједничких активности у Србији и Румунији, а међу њима најзначајнија је трилатерална вежба „Дунавска стража 07“ и билатерална ваздухопловна вежба „Пресретач 2008“. ■

Снимио Ј. МАРЈАНОВ

С. ЂОКИЋ

Поводом 12. новембра – дана Војнобезбедносне агенције, са директором Светком Ковачем разговарали смо најпре о ономе што је неопходно да служба може да одговори на појачане ризике и претње – од законске регулативе, оспособљености, опремљености и организације, до конкретног реаговања на уочену претњу или постављени задатак. Нисмо заобишли ни осетљива питања, као што су евентуалне злоупотребе моћи, посебно у примени мера надзора, или она о хапшењу Хашких оптуженика... Уз свемоћ, за шта се тајне службе увек оптужују, иду и страх и непопуларност међу обичним светом, али генерал Ковач (исту функцију је обављао и док је био у активної војној служби) управо истиче да никада до сада није урадио, нити је тражио од својих потчињених да ураде нешто што није у складу са законом или је супротно етичким и моралним нормама. Законитост у раду, професионализам и одговорност и даље су основни постулати Војнобезбедносне агенције.

СТРОГО КОНТРОЛИСАНА

Војнобезбедносна агенција део је безбедносно-обавештајног система Министарства одбране, а уједно и део безбедносно-обавештајног система Републике Србије. Надлежна је за безбедносну и контраобавештајну заштиту система одбране, са јасно дефинисаним пословима, задацима и овлашћењима. Иако се налази у саставу Министарства, има статус правног лица и самосталног корисника буџетских средстава.

У свом осетљивом раду данас се суочава, пре свега, са променама безбедносног амбијента на глобалном, регионалном и националном плану, где преовладавају невојне и недржавне претње безбедности.

Директора Ковача зато прво питамо које промене карактеришу данашњу Војнобезбедносну агенцију.

– Промене безбедносног амбијента заиста, рекао бих и драматично, потресају современи свет. То условљава потребу креирања нове политике националне безбедности, а за службе нову оперативну доктрину и методологију рада. На томе се и нормативно и организационо стално ради.

Додао бих још неке конкретне, али суштинске разлике у поређењу раније и садашње позиције, а то је да су војне службе измештене из Генералштаба Војске Србије, да ВБА нема полицијска овлашћења, осим малог броја овлашћења за одређена кривична дела (тероризам, шпијунжа и организовани криминал), те да су раздвојене контраоба-

вештајна и војнополицијска функција, односно да служба безбедности не руководи војном полицијом.

За јавност је важно да зна да се мере надзора примењују искључиво по налогу суда, а раније су то одобравали министар одбране и начелник Генералштаба. Посебно је значајно увођење механизма демократске цивилне контроле и надзора.

□ У ком нормативном оквиру ради Служба?

– Елементарни демократски принцип подразумева да се службе оснивају и функционишу на основу закона. Нормативни оквир за рад ВБА представља Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, који је донет у децембру 2007. године. Још увек је на снази и Закон о службама безбедности из јула 2002. године.

□ Шта регулише Закон о основама уређења служби безбедности?

– Овим законом се дефинише које су безбедносно-обавештајне службе у Републици Србији, а то су Војнобезбедносна и Војнообавештајна агенција и Безбедносно-информативна агенција, затим ко и преко којих механизма њима управља и руководи, како се координише и усклађује рад служби и који су механизми њихове демократске цивилне контроле, а у оквиру тога посебно парламентарна контрола.

У овом закону нису разрађене надлежности, задаци и овлашћења служби, али ће то бити регулисано посебним законима. У току је израда Нацрта закона о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији и очекујем да ће ускоро бити доступан стручној и широј јавности.

□ Каква је надлежност Савета за националну безбедност у односу на ВБА?

– Савет за националну безбедност креира безбедносни политику и на основу тога усмерава и усклађује рад служби безбедности. Разматрањем обавештајно-безбедносних процена, одређивањем приоритета и давањем смерница за рад у заштити националних интереса, Савет за националну безбедност истовремено управља службама и контролише њихово деловање.

□ У јавности је мање познато постојање и улога Бироа за координацију рада служби безбедности?

– Један од основних проблема у функционисању обавештајно-безбедносне заједнице у Србији био је у чињеници да није постојало тело које је координисало рад служби безбедности. Законом из децембра 2007. формиран је Биро за координацију служби безбедности који усклађује оперативне активности служби и спречава да се оне ангажују на истом задатку без потпуне координације и дефинисања међусобних обавеза. Ово је најбољи механизам за спречавање сукоба и ривалитета међу службама. Где постоје нејасноће Биро то

ХАПШЕЊЕ РАДОВАНА КАРАЦИЋА

□ Има доста спекулација о хапшењу Радована Караџића. Каква је улога служби безбедности била у тој акцији?

– У вези са лоцирањем и околностима хапшења Радована Караџића доставили смо извештај Одбору за одбрану и безбедност Скупштине Републике Србије, где су наведена ангажовања служби, и потпуно је јасно каква је била њихова улога у хапшењу Караџића, али немам овлашћења да коментаришем тај извештај.

□ Помиње се и присуство и улога страних обавештајних служби у хапшењу Караџића?

– Мислим да је Акциони тим већ саопштио да стране обавештајне службе нису учествовале у лоцирању и хапшењу Радована Караџића. Међутим, морам да кажем да са већином обавештајно-безбедносних служби страних земаља имамо добру сарадњу. Она се одвија у складу са смерницама Савета за националну безбедност и националним интересима.

разрешава и даје оперативне задатке. Бироом руководи секретар Савета за националну безбедност, а у њему су људи из служби.

□ Ко све контролише рад ВБА?

– Контролу рада ВБА и других служби безбедности контролише Народна скупштина, председник Републике, Влада, Савет за националну безбедност и јавност.

Народна скупштина непосредно и преко надлежног скупштинског одбора обавља надзор над радом служби.

Посебно бих истакао велике могућности Одбора за одбрану и безбедност који надзира уставност и законитост рада служби, усклађеност њиховог рада са стратегијом националне безбедности, стратегијом одбране и безбедносно-обавештајном политиком, поштовање политичке, идеолошке и интересне неутралности у раду служби, законитост примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података, законитост трошења буџетских и других средстава за рад, и друга питања значајна за рад служби.

□ Колико институције надлежне за контролу рада служби безбедности користе законска овлашћења?

– Ја, наравно, не могу давати оцену о квалитету контроле над службама безбедности. Постоје мишљења да су много веће законске могућности од њихове практичне примене, да нормативни потенцијал није довољно искоришћен.

□ Из таквих овлашћења оних који контролишу службе види се и могућност утицаја политике на рад службе? Колики је тај утицај?

– Сви утицаји на службе регулисани су законом, било да је реч о механизмима управљања или контроле над радом служби. Уколико то све добро функционише, знатно су смањене могућности злоупотребе било које врсте. Сматрам да су квалитетни механизми контроле у интересу служби и да је свака врста законски дефинисане контроле добродошла у ВБА.

□ Каква је улога министра одбране у контроли ВБА?

– Министар одбране контролише рад ВБА преко извештаја који се најпре њему достављају, а и преко других механизма, првенствено као члан Владе и Савета за националну безбедност.

Поред тога, новим Нацртом закона о ВБА и ВОА предвиђено је увођење генералног инспектора који треба да контролише поштовање политичке, идеолошке и интересне неутралности ВБА, законитост примене посебних поступака и мера за тајно прикупљање података, законитост трошења буџетских и других средстава за рад и да утврђује чињенице о уоченим незаконитостима и неправилностима у раду ВБА и њених припадника.

□ Уз тајне службе иде и питање о њиховој моћи и злоупотребама те моћи. Какав је ваш коментар?

АМОЋ

– Службама се приписују разне врсте моћи, које се често мистификују. У медијима се појављују оцене да службе безбедности због наслеђене структуре, затворености и неких других разлога супростављају или избегавају реформе. Напротив, сматрам да су истинске реформе службе управо у њиховом интересу. Ако је обавештајно-безбедносни систем уређен и у оквиру њега утврђена овлашћена и одговорности, ако је јасно ко и на који начин њима управља и координише њихов рад, у потпуности је искључена могућност њихове злоупотребе. Наравно, зато су потребни јаки и ефикасни механизми унутрашње и спољне контроле.

□ *Како је организована унутрашња контрола рада ВБА?*

– Унутрашња контрола је механизам директора, преко кога он контролише да ли у оквиру службе постоје злоупотребе. Унутрашњу контролу чине оперативци, правници и други експерти који својом стручношћу и професионалношћу ту институцију чине компетентном и ефикасном у откривању и спречавању злоупотреба у оквиру саме Агенције. Оно што је посебно значајно јесу механизми повезаности унутрашње контроле са механизмима спољашњег надзора.

Сваки припадник Агенције може без страха од последица да се обрати било ком органу спољашње и унутрашње контроле и да укаже на евентуалне злоупотребе.

ГЕНЕРАЛ МЛАДИЋ И ТОПЧИДЕР

□ *Стиче се утисак да се појачано ради на хапшењу Ратка Младића?*

– Закон о сарадњи са Хашким трибуналом из априла 2002. и централна потерница која је расписана на основу наредбе Окружног суда у Београду крајем маја 2002. обавезују све државне органе да се у оквиру својих надлежности ангажују на проналажењу лица која тражи Хашки трибунал.

Акциони тим који је формирала Влада Србије координише све активности.

ВБА има јасне обавезе у вези са тим и врло их одговорно извршава. Међутим, сарадња са Хашким трибуналом није обавеза само служби безбедности. У Војсци је сваки старешина у ланцу руковођења и командовања одговоран за евентуално скривање оптужених лица у објектима који су у њиховој надлежности.

□ *Део јавности верује, раније више него сада, да је Војска скривала Хашке оптуженике. Па и генерала Младића у објекту у Топчидеру, када су погинули војници, а тај догађај још није расветљен?*

– Вероватно је то резултат чињенице да су нека лица која су оптужена пред Хашким трибуналом, до доношења Закона о сарадњи са Хашким трибуналом, боровила у војним објектима.

Ми од априла 2003. године стално проверавамо да ли се неко од тих лица скрива у војним објектима и да ли су припадници Војске и Министарства одбране на било који начин укључени у њихово скривање. Проверавали смо све податке и индиције и ниједан нисмо потврдили.

Када је реч о погибији двојице војника у Топчидеру, ВБА није била надлежна да поступа у преткривичном поступку, јер то истражни органи нису окарактерисали као акт тероризма. Проверавали смо и нисмо дошли ни до једне индиције да се било ко од Хашких оптуженика скривао у том објекту.

Посебно желим да нагласим да досадашњим проверавањима нисмо дошли до података да Хашки оптуженици или њихово обезбеђење имају везе са погибијом двојице гардиста. Истичем да је велики интерес Војске да се овај случај до краја разјасни и да се утврде све околности око њихове погибије.

□ *Да појаснимо која су овлашћења службе и како их она користе?*

– ВБА је овлашћена да тајно прикупља податке коришћењем стандардних и посебних метода и средстава. Посебне методе и средства су, у ствари, мере надзора како класичних облика надзора, тако и електронског надзора, телекомуникација и информационих система.

Ова овлашћења се користе по строго прописаним процедурама и уз коришћење система контрола. Највећи квалитет јесте да се мере тајног надзора примењују искључиво по одлукама суда.

□ *Објављен је податак да је у прошлој години ВБА надзирала 35 лица? Шта то подразумева и како се долази до примене те мере?*

– Примени мера надзора, као најосетљивијем делу, претходи велики број других мера и тек уколико се њима не реши проблем, а постоје основни сумње, предлаже се примена мера надзора. Принцип сразмерности подразумева да се мере примењују према најмањем броју лица. Значи, ако је неко лице мета, то не значи да ће се надзор примењивати према свим лицима која су с њим у контакту већ према најмањем броју.

Овлашћења ВБА и процедуре за њихову примену прописани су законом. Међутим, законом су прописани и принципи примене тих мера, од којих је посебно значајан принцип сразмерности у примени овлашћења. То значи да се мере надзора примењују само у случају када се проблем не може решити применом стандардних метода и средстава.

Ми смо већ објавили да смо у 2007. примењивали мере према 35 лица, а мислимо да смо успешно извршили све задатке.

□ *Какве су могућности злоупотреба мере надзора? Ко и како то контролише?*

– Такве могућности су скоро искључене. Постоје јасне процедуре од покретања предлога, одобравања, издавања налога примене и експлоатације мера, начина коришћења и чувања резултата, тако да је злоупотреба тешко могућа, јер се подразумева ланац у систему, а то подразумева и контролу. Тако да је немогуће да цео систем за тај и да дође до злоупотреба. Уз то, данашња техничка средства су таква да је увек могуће остварити увид не само у то које су мере актуелне него и које су раније примењиване.

Нажалост, у јавности постоји убеђење да се мере тајног надзора примењују неселективно и изван уређеног система, и то је један од разлога неповерења у службе које примењују те мере. Решење за превазилажење проблема јесте компетентна контрола коју спроводи и парламентарна и извршна власт.

□ *Какви су односи ВБА са другим тајним службама? Како је то регулисано и има ли ривалитета и сукоба у раду служби које сте поменули?*

– Ако су законом прецизно дефинисане надлежности и задаци служби безбедности, уколико добро функционише Биро за координацију служби безбедности, знатно су смањене могућности за њихове сукобе, чак и ривалство, јер свако ради у оквиру својих надлежности и добијених смерница. Мислим да безбедносно-обавештајни систем Министарства одбране, који чине ВБА, ВОА, војна полиција и Управа за обавештајно-извиђачке послове Генералштаба (Ј-2), мора ефикасно да функционише, као и безбедносно-обавештајни систем Републике Србије.

□ *Недавно је министар одбране потписао Безбедносни споразум са Северноатлантским савезом. Са становишта ВБА шта то значи када је реч о поверљивим информацијама?*

– Споразум о безбедности информација регулише начин заштите и чувања осетљивих и поверљивих информација, њихову доступност и поступке безбедносне провере за лица којима се дозвољава приступ поверљивим информацијама.

Поступци безбедносне провере усмерени су у правцу утврђивања поузданости лица у односу на податке и информације које ће му бити доступне.

Дакле, тај споразум не прецизира који ће се подаци размењивати и у ком обиму, него процедуре размене између Канцеларије за безбедност Северноатлантског савеза и безбедносне инстанце у Републици Србији, која ће имати овлашћења да размењује информације.

Вероватно ће то бити Канцеларија Савета за националну безбедност. Ради потпуне имплементације тог споразума, између Владе Србије и Северноатлантског савеза биће разрађени посебни административни аранжмани, где ће се ближе регулисати ове процедуре.

□ *Како брзо можемо очекивати доношење Закона о заштити тајних података?*

– Постоји неколико модела Закона о заштити тајних података, али ниједан није општеприхваћен. Влада Србије овластила је Министарство правде да формира тим који ће израдити Нацрт закона о заштити тајних података. ВБА ће активно учествовати у том тиму и надам се да ћемо ускоро имати један модеран закон који ће на јединствен начин, за целу државу регулисати питања класификације, чувања, дистрибуције и доступности тајних података.

□ *Каква је улога ВБА у спречавању шпијунских и сличних активности према Војсци?*

– ВБА, као и друге две агенције у Србији, Војнообавештајна и Безбедносно-информативна, прикупља, обрађује, процењује и доставља информације значајне за националну безбедност. Суштина њиховог рада јесу превенција и рано упозорење. Ефикасност спречавања, ипак, не зависи само од ефикасности служби него и од система превенције, односно механизма спречавања.

У прошлој и овој години открили смо и спречили неколико покушаја врбовања официра Војске. Заједно са руководственим и командним органима спречили смо покушаје продора организованог криминала у систем одбране, а у два-три примера документовали смо криминалну делатност и поднели кривичне пријаве.

□ *Актуелан је и захтев Србије да се расветли трговина људским органима, која се повезује са судбином несталих на Косову. Каква су сазнања службе о тим злочинима?*

– Тужилаштво за ратне злочине смо у септембру 2007. године доставили све податке које смо прикупили у вези са том проблематицом и надам се да ће они бити корисни у истрагама које се воде.

Уверен сам да ће Тужилаштво учинити све да до краја расветли тај проблем и докаже те злочине.

□ *Стиче се утисак да се у јавности тајне службе представљају само „тамним тоновима“. Зашто је то тако и како то лично доживљавате као официр безбедности и први човек једне такве службе?*

– Јавност је један од значајних механизма контроле служби безбедности. Због тога су медији углавном критични према службама и све што њима указује на пропусте у раду или на индиције да постоје злоупотребе, они то оштро критикују. Често су те критике превенција, али понекад имају супротне ефекте.

Посебан проблем је када се бреме прошлости ставља на терет садашњој генерацији. Ради бољег информисања јавности у Нацрту новог закона предвиђено је да саме службе могу непосредно да информисају јавност, с тим што остају и постојећи механизми посредног информисања, односно да они који контролишу рад излазе у јавност и говоре о одређеним питањима и проблемима. Мислим да се тада постижу бољи ефекти, јер јавност више верује онима који врше контролу него самим службама.

□ *Како оцењујете садашњи потенцијал ВБА, кадровски и материјални, у супротстављању нараслим безбедносним ризицима?*

– У реформском процесу који смо пројектовали за период од 2003. до 2010. године можемо сада, у овој већ финалној фази,

закључити да су учињена значајна побољшања, и кадровска и у опремљености модерним технологијама. Урадили смо доста и на побољшању организације, тако да смо, иако смо смањили број људи у ВБА, повећали ефикасност и оперативност и имамо агенцију која у потпуности може да одговори захтевима, односно да успешно заштити систем одбране.

□ *Последње питање је више лично. Као први у рангу током школовања, најпре на Смеру оклопне јединице Војне академије, па у школи безбедности, у 45. класи Школе националне одбране, могли сте да изаберете неки други пут у војној каријери. А Ви сте изабрали службу безбедности. Да ли бисте поново тако одлучили?*

– Основни постулати у раду официра безбедности, односно официра ВБА јесу законитост у раду, професионализам и одговорност. То је врло маштовит и изазован посао. Никада до сада нисам урадио ништа, нити сам тражио од мојих потчињених да ураде нешто што није у складу са законом или је супротно етичким и моралним нормама.

И уколико бих поново био у могућности да бирам свој животни пут, поново бих се определио за професију официра и поново за официра безбедности, односно ВБА.

Морам да нагласим да у ВБА имамо младе официре који су били први у рангу у Војној академији, који су већ доктори наука и магистри, који говоре неколико светских језика и, што је посебно битно, који су врло мотивисани за рад у ВБА. Мени је право задовољство да радим са њима и пратим њихово практично и стручно усавршавање. Тој генерацији посвећујемо посебну пажњу и они ће, можда, већ наредне године заузети значајне положаје у Војнобезбедносној агенцији. ■

Роденко МУТАВЦИЋ

ДАН ВОЈНОБЕЗБЕДНОСНЕ АГЕНЦИЈЕ

Као Дан ВБА обележава се 12. новембар, када је 1839. године (31. октобра по старом Јулијанском календару) донет први Војни закон, у коме су разрађени облици угрожавања безбедности војске. У Закону из 1839. године наводе се дела и санкције за издају, шпијунажу, бекство, побуну и друге облике појединачног или колективног деловања против интереса војске и народа.

Током историје мењали су се облици организовања безбедносне функције. Безбедносни послови се помињу још у средњовековној Србији, у Душановом законнику. У Карађорђево време први пут су раздвојени послови полиције и војске. Од 1945. до 1946. године при свакој команди армије формирано је Одељење за заштиту народа (ОЗНА). Од 1946. до 1955. године служба безбедности је функционисала као Контраобавештајна служба (КОС). Од 1955. до 2002. године функционисали су Органи безбедности војске. У периоду од 2002. до 2004. године била је Војна служба безбедности (ВСБ).

Војнобезбедносна агенција формирана је 26. децембра 2003, а почела је са радом 1. јануара 2004. године.

ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР ЈЕФТИЋ НА СЕМИНАРУ У ЗАГРЕБУ

Државни секретар Министарства одбране др Зоран Јефтић учествовао је 11. новембра на семинару Промовисање интеграције југоисточна Европа – НАТО, који је организован у Центру за сарадњу у области безбедности RACVI-AC, у Загребу. Том приликом, државни секретар одржао је предавање о Сарадњи Републике Србије у оквиру Програма Партнерство за мир.

Наглашена је потреба да се ангажује већи број предавача из Србије, компетентних у тој области. Понуђено је и да се један од семинара следеће године одржан у Србији, као заједнички пројекат. ■

РЕГИОНАЛНИ СЕМИНАР О ЦИВИЛНО-ВОЈНИМ ОДНОСИМА

У Центру за мировне операције почетком новембра одржан је Регионални семинар о цивилно-војним односима и цивилно-војној сарадњи. Скуп је организовало Одељење за цивилно-војну сарадњу Генералштаба ВС, у сарадњи са Министарствима одбране Канаде и Краљевине Холандије.

Државни секретар др Зоран Јефтић изложио је слушаоцима историјат развоја CIMIC у домаћем систему одбране, почевши од идеје до њеног остваривања у пракси. Такође је говорио и о његовом организовању у Војсци, попуњавању одговарајућим профилем људи, њиховој обуци и о даљем развоју те структуре.

Досадашње искуство, нагласио је државни секретар, јесте добро и до сада отворени центри успели су да обезбеде бољу атмосферу за рад Војске. Начелник Одељења за цивилно-војну сарадњу пуковник Миленко Лаловић истакао је да модерне операције траже нови приступ и зато су важни семинари на којима размењујући искуства учимо више о цивилно-војним односима и цивилно-војној сарадњи. Присутнима се обратио и изасланик одбране Канаде пуковник Мишел Лего.

Поред припадника Министарства одбране и Војске Србије на семинару су учествовали и виши официри и цивилни службеници система одбране Албаније, Босне и Херцеговине, Македоније и Црне Горе. Присутствовали су и представници Министарства спољних послова, Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Међународног комитета Црвеног крста, Црвеног крста Србије, Високог комесаријата за избеглице УН и Центра за цивилно-војне односе.

Палазници су стекли знања примењива у планирању, припреми, реализацији и евалуацији операције цивилно-војне сарадње. Био је то Трећи међународни семинар о таквој сарадњи који се реализовао у Војсци Србије. ■

С. Ђ.

КОНФЕРЕНЦИЈА СРБИЈ

Државни секретар Душан Спасојевић презентовао је резултате реформе система одбране и допринос Министарства одбране Републике Србије европским интеграцијама Србије на конференцији „Србија и Европска унија – јачање европске перспективе“, коју су 7. и 8. новембра организовали Канцеларија за придруживање Европској унији Владе Србије и Београдски фонд за политику изузетност.

Том приликом, државни секретар истакао је да су новом организацијом МО и досадашњим резултатима реформе одбране успостављена цивилна и демократска контрола система одбране у целини, што је позитивно оцењено у Извештају Европске комисије о напретку Србије у процесу европских интеграција за 2008. годину.

Говорећи о безбедносној ситуацији на Косову и Метохији, Душан Спасојевић нагласио је да Министарство одбране и Војска Србије у потпуности спроводе државну политику, засновану на примени поли-

МЕЂУНАРОДНИ СКУП ЕКО

Дводневна међународна конференција „Економија и безбедност“ почела је 6. новембра у Дому Народне скупштине, у организацији Центра за цивилно-војне односе из Београда. Скуп се реализује уз подршку влада Краљевине Норвешке и Републике Мађарске, али и организације „Jagello 2000“ из Чешке Републике. Помоћ је пружила и Привредна комора Београда.

Конференцију је отворио државни секретар Министарства одбране Душан Спасојевић, који је том приликом рекао да је највећи безбедносни изазов за Србију, али и регион једнострано, нелегитимно и нелегално проглашење независности Косова и Метохије.

Став Србије о том питању јесте јасан и недвосмислен – тражи доследно поштовање одредби међународног права и Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација. Наметање решења које није усвојено у Савету безбедности доводи до нестабилности у читавом региону – рекао је државни секретар Спасојевић.

Такође је истакао да је у региону југоисточне Европе на делу организовани криминал, те национални и верски екстремизам, што уз постојеће економске и социјалне проблеме отежава процес брже и успешније транзиције држава у региону.

– Србија је у потпуности посвећена остваривању свог стратешког циља – пуноправног чланства у Европској унији, и због економског просперитета и због европских вредности које су темељ демократије.

Говорећи на конференцији, Душан Спасојевић нагласио је да ће се наставити модернизација Војске Србије, али и улагање у систем одбране, које није трошак већ инвестиција, јер се на тај начин чува безбедност државе, јача спољнополитичка позиција, те привреда, најпре упошљавањем војне индустрије и побољшавањем њеног извозног потенцијала.

тичких, дипломатских и правних средстава у решавању статуса јужне српске покрајине.

Реорганизација Војске, школовање великог броја професионалних војних лица и припадника Министарства одбране у најбољим светским школама, побољшање материјалног статуса припадника, буџет са инвестиционом компонентом који обезбеђује модернизацију Војске, али и интезивна међународна сарадња у области одбране, нова организациона структура Министарства јесу најважније области на које је реформа усмерена.

Министарство одбране учествује у свим регионалним безбедносним иницијативама, истакао је Спасојевић и нагласио значај интезивне међународне сарадње у области одбране и за систем одбране и за јачање спољно-политичке позиције. Такође је активно учествовало у изради Националног програма интеграције Републике Србије у ЕУ, али и ускладило више од 70 нормативних аката, из своје надлежности, у процесу хармонизације прописа са Унијом. ■

НОМИЈА И БЕЗБЕДНОСТ

Снимио Д. ГОЛ

На скупу су говорили и председник Управног одбора Центра за цивилно-војне односе др Мирослав Хаџић, амбасадор Републике Мађарске у Београду Шандор Пап, изасланик одбране Краљевине Норвешке Терије Хаверстад и заменик амбасадора Чешке Републике у Србији Јозеф Грош.

Конференција треба да подстакне јавну и стручну расправу о међузависности економије, политичке стабилности и безбедности Србије, те да расправу о безбедносној позицији Србије смести у развојно-економски и социјални оквир. ■

С. ЂОКИЋ

УКРАТКО

ДУШАН СПАСОЈЕВИЋ У ШВЕДСКОЈ

Делегацију Министарства одбране у званичној посети Краљевини Шведској, 12. и 13. новембра предводио је државни секретар Душан Спасојевић.

Првог дана посете Спасојевић се састао са државним секретаром Министарства одбране краљевине Шведске Хаканом Јервелом. Разматрана су питања из области билатералне војне сарадње која је оцењена задовољавајућом, али је заједнички констатовано да постоји велики простор за њено унапређење.

Државни секретар Спасојевић разговарао је и са државним секретаром Министарства спољних послова Краљевине Шведске Франком Белфрангом. Разговарало се о политичко-безбедносној ситуацији у региону и о европским интеграцијама Републике Србије.

Када је реч о ситуацији на Косову и Метохији, Спасојевић је изнео принципијелан и чврст став Републике Србије о неопходности поштовања основних принципа међународног права и резолуције СБ УН 1244.

Спасојевић је посетио и Шведски национални колеџ одбране, где се упознао са организацијом и активностима ове установе и одржао предавање припадницима Оружаних снага Шведске. Другог дана посете, делегација Министарства одбране Републике Србије обишла је Центар за мировне операције, где је присуствовао вежби и презентацији Центра. ■

ПОСЕТА ДЕЛЕГАЦИЈЕ СЛОВАЧКЕ

Државни секретар Душан Спасојевић примио је 4. новембра директора Националног института безбедности Словачке Републике Франтишка Бланарика. Сусрету је присуствовао и амбасадор Словачке у Београду Игор Фудрик.

Званичници су разговарали о имплементацији *Споразума о безбедности информација* између Владе Републике Србије и Организације северноатлантског пакта.

Директор словачког Националног института безбедности је домаћину приказао систем заштите тајних података у Словачкој Републици, али и искуства приликом процеса сертификације и имплементације *Споразума*. ■

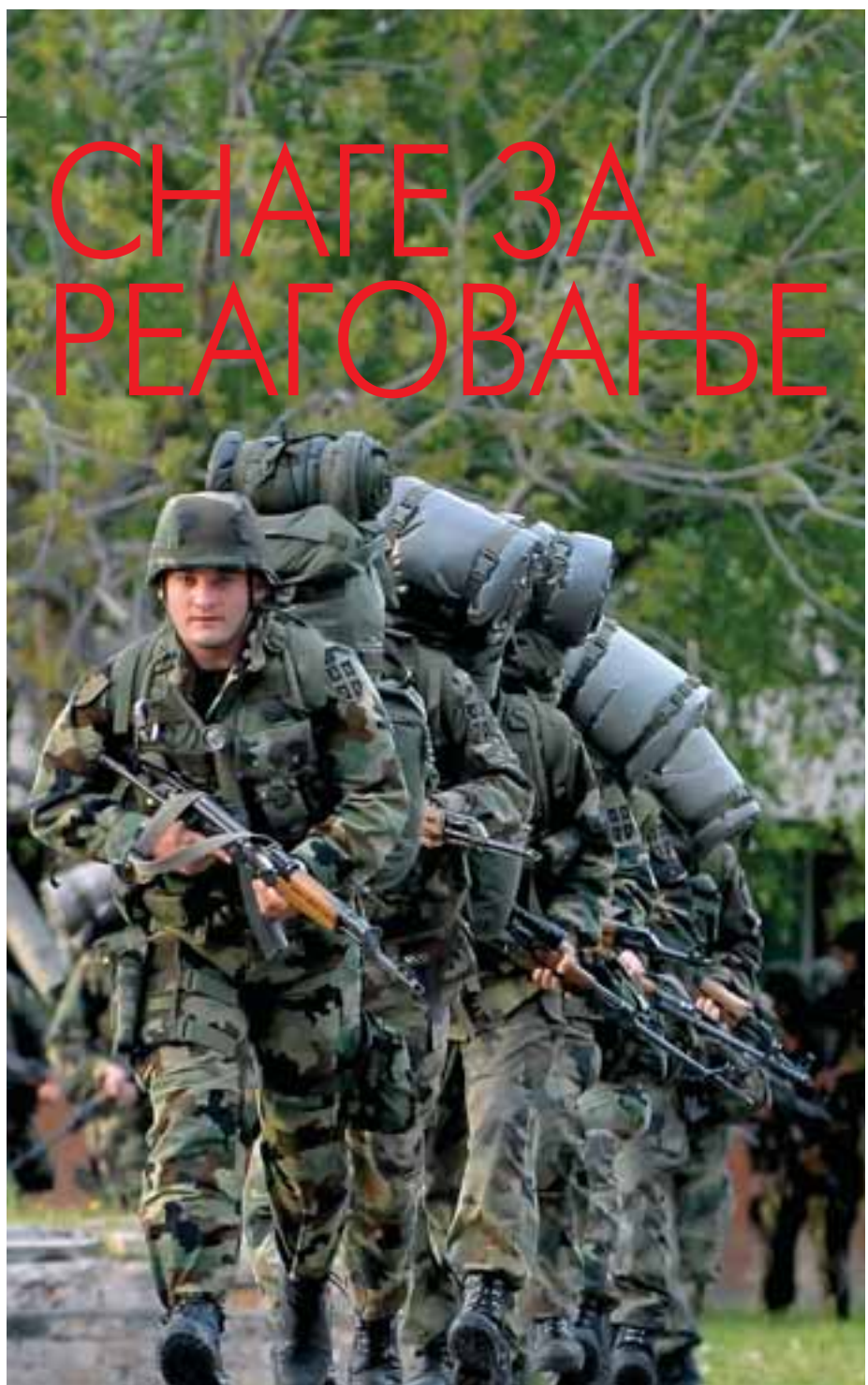
САРАДЊА БУГАРСКЕ И СРБИЈЕ

Начелник Управе за међународну војну сарадњу Министарства одбране Републике Србије Милорад Перић примио је 11. новембра заменика министра спољних послова Републике Бугарске Тодора Чурова.

Током разговора, званичници су досадашњу билатералну војну сарадњу две земље оценили као квалитетну и на задовољавајућем нивоу, али да постоје услови да се она у наредном времену унапреди.

Такође су разменили искуства о реформи система одбране и разговарали о конкретним облицима унапређења сарадње у области одбране и регионалним иницијативама у којима заједнички учествују Бугарска и Србија. ■

О организацији и структури најбројнијег састава Војске, обуци његових припадника, опремању и модернизацији јединица, разговарали смо са најодговорнијим старешинама Команде у Нишу. Питали смо их, такође, о вежбама које су у протеклом времену извеле бригаде и поједини батаљони Копнене војске и заједничким увежбавањима са иностраним армијама, у оквиру међународне војне сарадње. Командант и начелник Штаба, помоћник за подршку и главни подофицир говорили су и о ангажовању у Копненој зони безбедности, сарадњи са Кфором, те о логистици и достигнутом степену професионализације јединица које чине снаге за реаговање наше војске.

СНАГЕ ЗА РЕАГОВАЊЕ

Осле организационих промена у Војсци Србије, Копнена војска добила је препознатљиву структуру и организацију. Данас је чине четири бригаде Копнене војске – у Новом Саду, Краљеву, Нишу и Врању – Специјална бригада, Мешовита артиљеријска бригада и Речна флотила. У њеном саставу су самостални батаљони АБХО и везе, те два батаљона војне полиције. Однедавно је уведен и подофицирски кор. Сходно дефинисаним мисијама Војске, поменуће јединице задатке извршавају на читавој територији Републике Србије.

И Команда Копнене војске организована је по узору на савремене армије света. Уз команданта, његовог заменика и главног подофицира, начелник Штаба, како се то војничком терминологијом каже, на вези има помоћника за операције и за подршку и Одељење војне полиције. Реферат за односе са јавношћу директно је потчињен команданту.

Помоћник за операције одговоран је за рад одељења за извиђање, оперативне послове, развој и обуку, док су одељења за људске ресурсе, телекомуникације и информатику, финансије, логистику и цивилно-војну сарадњу потчињена помоћнику за подршку. У Команди су и Командна чета, Вод ваздушног осматрања и јављања и Оперативни центар.

Због специфичних обавеза јединица Копнене војске у Копненој зони безбедности и на административној линији са Косовом и Метохијом, у Команди делује и Тим за сарадњу са снагама Кфора.

Команда је надлежна за командовање свим саставима Копнене војске. Она планира њихову употребу, опремање, али и оспособљавање јединица и појединаца. Један од њених тежих задатака јесте изградња оперативне способности.

— ОБУКА ЈЕДИНИЦА

Генералштаб Војске Србије промовисао је још у јануару опредељење да 2008. буде година обуке. Припадници Копнене војске, у том смислу, постигли су запажене резултате. У Команди је тежиште дато на област планирања операција и активности које проистичу из реформе система одбране. Посебну пажњу привукла је организација семинара *Оспособљавање јединица Копнене војске за учешће у мисијама очувања мира*.

Више од 600 официра, подофицира и цивилних лица усавршавало се на различитим курсевима у земљи и иностранству. Практични облици обуке, попут појединачних и групних тренажа, те штабних ратних вежби, изведени су у свим јединицама и командама Копнене војске. О обуци у том саставу Војске говори и податак да је реализовано скоро 1.600 гађања из пешадијског наоружања и 400 тактичких вежби.

— Ове године смо, за разлику од претходних, много чешће боравили на полигонима — каже командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић и додаје — извели смо већи број вежби вишег нивоа, у којима су учествовали претежно припадници професионалног састава. Нема сумње да 2008. годину можемо означити као прекретницу у обуци, пошто смо реализовали и поједине садржаје које смо скоро заборавили. На пример, дуже време није извођена обука у савладавању водених препрека пловљењем. Средином јуна припадници оклопних јединица Копнене војске успешно су реализовали и такву активност, односно потврдили да су оспособљени и за тако сложен задатак, који подразумева да поставе опрему за испитивање дна, уреде обале и херметизују моторни део и возила. На тај начин доказали су да су обучени за коришћење и оних техничких средстава која свакодневно не употребљавају. Треба посебно истаћи вежбу Треће бригаде *Челик 2008*, која је у професионалном смислу била скоро савршена и неколико краћих, али атрактивних вежби Специјалне бригаде.

Командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић

ПРОФЕСИОНАЛИЗАЦИЈА ЈЕДИНИЦА

Колико су професионализоване јединице Копнене војске и када ће се окончати тај процес?

— Копнена војска по формацији броји око 12.000 припадника. Предложеним организацијским променама, у наредном периоду, планира се повећавање тог броја за око 1.000 професионалних војника. После Ваздухопловства, Копнена војска је најпрофесионалнији састав Војске Србије, са око 90 одсто официра, подофицира и професионалних војника.

Током 2008. године у војну службу примљено је скоро 700 професионалних војника, чиме је проценат попуне јединица знатно побољшан. Недавно је објављен конкурс за пријем око 1.500 професионалних војника у саставе Копнене војске. Велико је занимање младих жена и мушкараца за запошљавање у нашим саставима, јер они желе да раде у организованом, професионалном и одговорном окружењу, које пружа добре могућности за усавршавање и напредовање.

Тај најбројнији део јединица Копнене војске представља базу професионалног кадра, јер најбољи међу њима, после стручног усавршавања, могу постати подофицири и тако трајно решити професионални статус.

Војници на служењу војног рока за сада и даље остају као једна од категорија у Војсци Србије.

У овом моменту незахвално је прогнозировать када ће се процес потпуне професионализације завршити. Он зависи и од процене безбедносних изазова и од расположивих финансијских средстава. О томе одлучују надлежне државне институције, сходно потребама и интересима одбране Републике Србије — напомиње командант Копнене војске.

унапређено планирање, које представља један од основних захтева интероперабилности. Један број старешина Команде оспособљавао се и за оперативно планирање на иностраним курсевима, али и у Школи националне одбране — каже бригадни генерал Јондић.

Још је рано за сумирање резултата обуке у Копненој војсци у 2008. години. Јасно је, међутим, да су поједине тактичке вежбе са бојним гађањима и показне вежбе обележиле овогодишње стручно оспособљавање старешина и војника.

У априлу су на полигону *Равњак* припадници 246. батаљона АБХО демонстрирали поступке са опасним хемијским материјалом на тактичкој вежби *Акцидентна ситуација 2008*. Потом су старешине Специјалне бригаде на војном аеродрому *Батајница* учествовале на тактичкој вежби *Дејство тимова специјалних снага у решавању талачке кризе у ваздухоплову и аеродромским објектима*.

Како истиче генерал Ђирковић, на тактичкој вежби са бојним гађањем Четврте бригаде — *Кончуљ 2008* — увежбаване су борбене радње у случају напада терористичке групе на снаге у Копненој зони безбедности. Почетком јуна, припадници Прве бригаде и Речне флотиле, у сарадњи са цивилним структурама, на вежби *Тител 2008*, бавили су се спасавањем људи и материјалних добара из подручја захваћеног поплавама. После тога реализована је и поменута вежба *Видра 2008*, на којој су приказани подводна возња и пловљење борбених возила. На тактичкој вежби са бојним гађањем *Гром 2008* учесници су од 136 циљева погодили 126, што јесте показатељ обучености старешина и војника Друге бригаде. А недавно одржана вежба Треће и Мешовите артиљеријске бригаде — *Челик 2008* — потврдила је да су се улагања у кадар Копнене војске у потпуности исплатила.

Бригадни генерал Војин Ч. Јондић, начелник Штаба, истиче да је један од најважнијих задатака у области обуке старешина Команде оспособљавање за примену *Упутства за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије*. У току реализације тог задатка, у јединицама и Команди Копнене војске изведено је 65 појединачних и 37 групних тренажа, 14 групних занимања и штабна ратна вежба.

— Таквим приступом знатно је

КОНФЕРЕНЦИЈА У ХАЈДЕЛБЕРГУ

Генерал-потпуковник Младен Ђирковић учествовао је од 29. до 31. октобра на конференцији команданата европских копнених војски у Немачкој, коју је организовала Европска команда Копнене војске САД у Хајделбергу. Скупу су присуствовали и представници Копнених снага Канаде.

Команданта Копнене војске Војске Србије питали смо о утисцима које носи са тог сусрета, у коме је основна тема била *Операција пуног спектра*, односно вишедимензионално ангажовање војске у мировним мисијама.

– Сви говорници су истицали да за успех и ефикасност у различитим мисијама, у савременим условима, није више значајно и довољно само знати гађати и користити расположива борбена средства. Оно што потврђује и наше ставове јесте да је, без обзира на техничку подршку, у основи свега људски фактор. Многе проблеме, када се упуту на страну, било где и по било ком основу, човек мора да решава сам. То смо ми у Војсци Србије и раније наглашавали, истичући да је људски фактор био и остао најважнији, што се потврдило у савременим ратовима и у многим армијама света.

На конференцији је, у том смислу, наглашена потреба и захтев да официр, који се упућује у мисије, буде веома образован. Наравно, његово образовање мора бити усмерено. Оно зависи од сваке конкретне ситуације. Предуслов да се задаци у таквим околностима успешно реализују јесте познавање обичаја и културе краја у коме се операција изводи.

Учесници скупа у Хајделбергу истакли су и чињеницу да уколико се, као крајње стање, жели успоставити контрола простора, а у њему значајно смање безбедносни ризици, мора се обезбедити присуство на копну. Сва друга средства војнику у томе само помажу. Борац мора бити присутан у региону, на терену који надгледа. То потврђује и наша скорашња историја – преноси генерал Ђирковић.

Он још истиче да су европски команданти копнених војски изразили истинско уверење да је Војска Србије спремна и оспособљена да заједно са њима учествује у међународним мисијама.

Ваља поменути и физичку обуку и спортска првенства на којима су учествовали припадници јединица Копнене војске – *Спортско првенство Копнене војске* и *Првенство Војске Србије*, које је организовано у Нишу. Успешно је реализован и *11. падобрански вишебој*.

■ МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

– Међународна војна сарадња у Копненој војсци је, као никада до сада, била двосмерна и првенствено усмерена на обуку – напомиње командант. У прилог томе говори податак да је 177 припадника Копнене војске боравило у иностранству на различитим курсевима, усавршавању, студијским путовањима или стручним посетама. На међународним спортским манифестацијама такмичио се 21 припадник Копнене војске.

Заједничка обука војника и старешина са припадницима страних армија постала је редован садржај и начин оспособљавања. Око 100 официра, подофицира и цивилних лица учествовало је на таквим вежбама.

Са Оружаним снагама Републике Грчке припадници Копнене војске увежбавали су се у *Кообуци за десантно-диверзантске операције специјалних снага*. Заједничка *Обука ЕОД тимова за размирирање* изведена је од 1. до 5. септембра у Румунији. На заједничкој вежби са Оружаним снагама САД – *Размена специјалних јединица* – учествовало је десет наших старешина.

Недавно је завршена и заједничка вежба у Мађарској – *Велика река*, на којој су се припадници мађарске и српске војске, које је предводио заменик команданта Копнене војске генерал-мајор Александар Живановић, оспособљавали за пружање помоћи у ванредним ситуацијама. У нашој земљи организована су заједничка увежбавана Специјалне бригаде Војске Србије и специјалаца из Грчке, Турске и Италије.

– Од иностраних старешина – наглашава генерал Ђирковић – добили смо признања за оспособљеност и увежбаност, али и уверавања да смо овладали потребним војничким способностима, стандардима и процедурама за учешће у мировним мисијама.

Најважнији и најодговорнији задатак Копнене војске јесте обезбеђење административне линије према Косову и Метохији и контрола Копнене зоне безбедности. Немо сумње да те активности

ГЛАВНИ ПОДОФИЦИР

Заставник Зоран Коцић постављен је на дужност главног подофицира Копнене војске. Родом је из Лесковца, а рођен је 1975. године. Завршио је Средњу војну школу у Сарајеву. Раније је био секретар команданта Копнене војске, а током професионалне каријере и командир вода и карауле.

У октобру 2008. окончао је успешно шестомесечни курс за главне подофицире Војске Србије. Том приликом стекао је потребна знања из области управљања људским ресурсима, лидерства и управљања обуком. Положио је енглески језик и програм ECDL за рад на рачунару.

Недавно је боравио у Националној гарди Охаја и био седам дана гост њиховог главног подофицира. Тада је стекао увид о месту и улози главног подофицира у том саставу.

Како истиче заставник Коцић, концепт подофицирског кора добро се показао у иностраним армијама. Сматра да ће и у Војци Србије успешно заживети у пракси.

– Копнена војска је увођењем подофицирског кора добила главног подофицира, а главни подофицири постављени су и у јединицама ранга бригаде и батаљона, док су први подофицири именовани у четама. На тај начин, команданти и командири добили су прве сараднике који су задужени за подофицире и војнике. Њихова првенствена улога јесте обука, а потом и статус подофицира и војника, као и брига о професионалном развоју подофицира.

Копнена војска има изузетно квалитетне подофицире, који су и до сада, посебно у Копненој зони безбедности, извршавали најсложеније задатке. Уверен сам да ће нова организација подофицирског кора допринети да подофицири заузму место које им припада, јер се може рећи да представљају кичму система – каже заставник Зоран Коцић.

Ваља напоменути да је у Копненој војсци на дужност главних и првих подофицира постављено 93 подофицира – 24 прва подофицира у четама Специјалне бригаде и 41. пешадијском батаљону Четврте бригаде, 61 главни подофицир у батаљонима Копнене војске, а седам у њеним бригадама.

представљају значајан фактор стабилности на простору поред административне линије и у јужном делу Србије.

У Копненој зони безбедности још се дешавају мањи инциденти, попут бесправне сече шума, шверца или опаљења неког метка, али нема тежих облика нарушавања безбедности, каквих је било претходних година. Садашње негативне појаве лако се решавају у сарадњи са Кфором.

– Чињеница да задатке у Копненој зони безбедности извршавају само професионални војници, говори да тај простор представља и својерсни полигон за увежбавање припадника Војске Србије. С друге стране, заједничко деловање са снагама Кфора јесте добар начин за оспособљавање старешина наше војске за учешће у мировним мисијама – каже генерал-потпуковник Младен Ђирковић.

Према његовим речима, сарадња са Кфором је добра. У протеклом периоду одржано је 157 састанака на локалном, координационом и командном нивоу, 312 једновремених патрола и 13 заједничких извиђања.

– Додатно смо унапредили сарадњу са снагама Кфора и сада смо заиста партнери у обезбеђењу административне линије. Државна одлука о смањењу нивоа сарадње није утицала на задатке које Копнена војска у војничком смислу свакодневно извршава. Редовно се одржавају састанци на ло-

калном нивоу, функционишу једновремене патроле и заједнички спречавамо инциденте. Поједине садржаје обуке, такође, заједно изводимо. Наш интерес није да нарушимо постојећи степен сарадње, јер би то условило безбедносне ризике и повећало број инцидента – објашњава генерал Ђирковић.

– Немамо проблема у односима са покрајинским властима и локалним самоуправама, поготово не у смислу да посебно бирамо, по било ком критеријуму, локалне власти за сарадњу – додаје командант Копнене војске. – Најчешће сарађују наше бригаде на терену, изводећи реконструкције путева или организујући заједничке вежбе за извршавање треће мисије Војске. У Нишу, на пример, до-

говоримо изградњу ваздухопловног тунела. На тај начин намеравамо да осавременимо део простора који користи 63. падобрански батаљон. То је добра инвестиција, јер ће нам тунел служити за обуку, а град може да комерцијализује његово коришћење. Планирамо и да уредимо комплекс поред војног базена у Доњој Врежини, са спортским теренима и балон-салама. Квалитетном цивилно-војном сарадњом, најпре акцијама наших војних лекара, интенданата, саобраћајца и водоснабдевача, унапредили смо и односе са општинама на југу Србије, у којима живе Албанци.

Према речима пуковника Радојка Николића, помоћника за

ГЕНЕРАЛСКО ИСКУСТВО

Колико је захтевно, а колико импонује данас бити најискуснији генерал Војске Србије?

– То се осети, морам да признам. Најдуже од колега носим генералски чин, а и по годинама спадам у категорију старијих старешина Војске. Ипак, међу млађима преовлађује позитиван однос према ономе што је искуство и што стоји иза моје досадашње професионалне каријере. Нови захтеви, методи, војнички стандарди и процедуре не повезују се са годинама, већ првенствено главом, односно да ли је човек спреман да свакодневно учи и усавршава се. У крајњој линији, да увек буде реалан и живи у садашњем времену.

Не представља ми проблем генералски стаж, осим што знам да има много млађих и у много чему вештијих генерала. То признајем, а и они су тога свесни. Нисам им у стручном и професионалном напредовању кочница. Врло често, међутим, када о нечему расправљамо, знам да је оно доживљено и проживљено незапамћено. То јесте плод родног искуства и обично га сви прихватају као добро промишљање. Свакако, задовољство је и одговорност бити толико година у врху једног система – каже генерал Ђирковић.

подршку у Команди, трансформација Војске Србије условила је и свеобухватне измене у организацији, формацији и начину функционисања логистичке подршке. Логистика Копнене војске заснована је на функционалном принципу, тако да подржи јединице које изводе различите задатке у оквиру планираних мисија Војске. Обезбеђена је њена непрекидност, што јесте основни предуслов за успех.

– У протеклом периоду наши логистички састави одржали су захтеван ниво исправности борбених и неборбених средстава и система, што се најбоље видело на бројним здруженим вежбама и бојним гађањима на интервидовском полигону *Пасуљанске ливаде* – напомиње пуковник Николић.

■ ОПРЕМАЊЕ И РАЗВОЈ

Подршком претпостављене команде обезбеђени су и повољнији услови за смештај, живот и рад јединица Копнене војске, посебно оних које су изложене повећаном оптерећењу и напрезању у Копненој зони безбедности и у Специјалној бригади. Када буде завршена база *Цепотина* додатно ће се олакшати рад припадника Четврте бригаде.

Од заступника начелника Одељења за оперативне послове пуковника Предрага Грбића сазнали смо да војници и старешине Копнене војске обезбеђују 115 објеката, најчешће чуварском службом. Од тог броја чак 61 војни објекат, према *Мастер-плану*, означен је за продају.

– Када је реч о опремљености Копнене војске наоружањем и војном опремом јасно је да нам треба много тога бољег и новијег него што тренутно имамо – каже генерал Ђирковић и додаје да је то немогуће учинити одједном, па је зато Команда одредила приоритете.

– Специјална бригада и део састава који се планирају за мисије у оквиру партнерских обавеза Војске Србије, јединице за командовање и информатичку подршку јесу оне које треба најпре осавременити. У наоружање Копнене војске увели смо беспилотне летелице. Планирали смо и набавку оклопних возила точкаша. Чим се одлучи о њиховом типу и врсти спремни смо да их прихватимо. Део снага опремљен је и користи пушке М-21. У току је увођење нових телекомуникационих уређаја и уређаја везе, који обезбеђују ефикасно командовање. Употреба командно-информационих система успешно је тестирана у Првој бригади, а приоритет у опремању савременијим системима везе имаће Специјална и Четврта бригада – наводи командант.

Да ли је у условима бројних финансијских ограничења могуће говорити о модернизацији Копнене војске?

– Потребне су велике, то је евидентно. Могућности државе су врло ограничене. Питање је колико је Војска са својим захтевима

приоритет друштва. Али о томе одлучују надлежне државне институције. Ми смо имали на уму средства којима располажемо и оно што смо пројектовали у наредних пет година, наравно, рачунајући да се за потребе Војске издваја 2,4 одсто бруто друштвеног производа. На основу тога опредељивали смо се за средства којима ће се наши састави опремати. Уколико проценат издвајања на који рачунамо наредних неколико година буде стабилан, ми ћемо остварити планове који су реални и у складу са потребама, али и могућностима друштва – објашњава генерал-потпуковник Младен Ђирковић.

Многи су веровали да су формирањем Четврте бригаде, прошле године, окончане организационе промене у Копненој војсци. Састав је, међутим, и током 2008, новинама у Речној флотили, мењао унутрашњу организацију.

Како наглашава генерал Ђирковић, систем Копнене војске је, захваљујући модуларном принципу на коме је заснован, врло флексибилан. У том смислу он каже – Ми смо по једном концепту, који смо тада означили и усвојили као одговарајући, формирали Копнену војску. Било је потребно време да проверимо како то делује у пракси и шта је потребно мењати и на нивоу Генералштаба и на оперативном нивоу.

Пратили смо функционисање по том моделу. Затим је наступила фаза *доградње система*, односно успостављање функционалније организације. Један од таквих поступака био је и преформирање Речне флотиле. Све јединице Војске Србије које задатке извршавају на води, било да им је вода препрека или погодност коју користе, спојили смо у један састав, ранга бригаде. До тада је Флотила била батаљонског нивоа. У њој се данас налазе и два понтонирска батаљона.

Шта је још потребно *дотерати* у Копненој војсци?

– Препознали смо и разумели потребу да се Копнена војска

надаље дограђује. У јединицама тактичког нивоа, па све до Команде, организовали смо стручне расправе. Тражили смо боља формацијска решења од постојећих. Анализе су организоване у септембру и на нивоу Генералштаба. Команда је заступала ставове који су углавном прихваћени. До краја године они ће бити дефинисани у форми одлука, смерница и упутстава.

Почетком 2009. уследиће промене у саставима Копнене војске. Нису то спектакуларне новине, већ *подешавањима* система како би био још ефикаснији. Једна од промена ће бити, тамо где то могуће, груписање професионалних војника у чете, у које се неће распоређивати војници на одслужењу војног рока. Уочили смо да је то, посебно са аспекта обуке, много боље решење.

На тај начин ћемо имати потпуно професионалне чете и оне у којима ће се обучавати војници на служењу војног рока. Тако ћемо, практично, добити основу за формирање снага за реаговање и допринети оперативним способностима Копнене војске за извршавање наменских задатака – тврди командант Копнене војске. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ
Владимир ПОЧУЧ

ОПЕРАТИВНА СПОСОБНОСТ

Шта тренутно умањује оперативну способност Копнене војске?

– Две су кључне, али и ограничавајуће чињенице када је реч о процени и оцени оперативне способности Копнене војске – стање материјалних ресурса, наоружања и војне опреме којима располажемо и знање страних језика – наводи генерал-потпуковник Младен Ђирковић и додаје:

– Када ресурси истекну војничка струка и знање не могу много учинити. Ако нешто има рок употребе 20 година, а ми га користимо скоро 30, онда је ствар посве јасна. Не може се таква околност описима или језичким маневрима побољшати.

С друге стране, за наш офанзивнији улазак у међународне безбедносне интеграције треба знати стране језике, првенствено енглески. Поред тога, војник 21. века мора непрекидно да се усавршава, а за то је неопходно знање страних језика. Раније смо имали школовање такво какво смо имали, и у њему се мало пажње посвећивало језичкој вештини. Знање језика јесте фактор ограничења код наших припадника, али се на курсевима различитих нивоа интензивно ради на превазилажењу таквих тешкоћа. Војничка стручност наших официра и подофицира није спорна, као и њихова спремност и увежбаност. Знање језика, ипак, није могуће променити преко ноћи.

Када се говори о обуци, као једном од елемената за оцену оперативне способности, свака бригада Копнене војске извела је ове године бар једну значајнију тактичку вежбу са бојним гађањем. Све су биле квалитетне и показале су завидну оспособљеност наших пешадинача, тенкиста, артиљераца и специјалаца, али и абехајаца и логистичара.

Тежиште је било на увежбавањима за прву мисију Војске, односно припреми и провери за одбрану земље. Имали смо вежбе и у области припрема за трећу мисију – помоћ локалном становништву и органима власти у случају ванредних ситуација.

По питању персонала, најмање смо задовољни попуном професионалним војницима. У сарадњи са Генералштабом Војске Србије, првенствено акцијом промоције војничког позива, предузимамо мере за попуну јединица.

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

ПИСМО РЕДОВА ЋАКА

Ономад се навршило тачно 90 година од завршетка Првог светског рата. Има још преживелих бораца! На церемонији у Вердену видели смо тројицу ветерана који више и не памте кад су славили стоту. Од њих један броји сто и дванаесту годину. Поред њега су седела двојица тек нешто млађих. Шта три ратна друга планирају у будућности – не знамо. Они то никоме нису рекли, јер их нико није ни питао.

За тако жилаве старе борце постоји само прошлост и њихова младост у њој. Колико знамо, последњи српски војник у првом рату отишао је пре две-три године. Уопште, било је много солунаца који су бодрога тела и духа прекорачили деведесету. Много пре тога проходили су ледену Албанију, опоравили се на Крфу и у неодољивом јуришу вратили се у отаџбину, пробивши Солунски фронт.

Тада су нам Французи били савезници. Одатле споменик на Калемегдану на коме пише: „Волимо Француску као што је она волела нас!“ Само толико.

Док се чудимо метузалемијским годинама оних бораца који упорно гурају кроз свој други животни век, а рођени су још у 19. може се помислити како рат продужава живот. Да нису били на Вердену, ко зна шта би од њих постало.

Генерација рођена 1918. пуни ове године деведесету. Срео сам пре неколико година на Тари човека који је сваког јутра најмање два пута својим темпом претрчавао трим-стазу. То није никакав подвиг, осим ако немате пуне 92. Питао сам га, помало непристојно радознао, зашто уопште трчи.

„Зашто трчим? Морам, нешто ме тера!“

Желео сам да откријем бар једну тајну те бодре старости, али нисам успео. Тај чилагер је живео обичним, мучним животом. Био и гладан и сит, како када. Терали га у немачки „лагер“ у Другом светском рату, тамо се извучао жив пуне три године. После био „за нашу ствар“, партијски активиста, директор неке пилане. Некада се много секирао, а много пута му је било свеједно за све.

Позвао ме је на чашицу ракије, у холу „Оморике“. Рекох му да не пијем.

„Рано си престао!“ – рече он, испи своју у једном даху, и оде на трим-стазу.

Касније, више ништа нисам чуо о њему. Надам се да је жив и да се још који пут можемо срести на Тари. Од њега сам, за недељу дана одмора и доколице чуо безброј ауторских поема о епским погубијама српских бораца у ратовима почетком двадесетог века.

Било је занимљиво, но старац Тадија (тако се зове) сва своја јуначка предања измозгао је у усменом десетерцу, без гусала и без пауза: о Мишићу, Путнику, Јовану Белимарковићу, безименим јуначима који су се претворили у крајпуташе.

Пре десетак дана песник и љубитељ живота Мија Раичевић позајмио ми је две занимљиве свеске о српским ратницима. Једна је штампана 1933, а друга три године доцније. Прва се односи на кратки животни пут пешадијског потпоручника Војислава Марковића, а друга под насловом „Војнички записи једног редова-ђака“, писана је руком Властоја Д. Алексијевића.

Потпоручник Марковић је погинуо 2. јула 1913. године код Криве Паланке, у завршним борбама против Турака. Свеску са писмима приредила су његова браћа, поводом 20 година од погубљења.

Војислав Марковић је био новинар „Дела“, писац, публициста. Млади официр са много талената, али и одушевљени борац за ослобађање Србије. Његова браћа Василије, Лазар, Танасије и Миодраг пишу овако у предговору свеске „Фрагменти једног кратког живота!“. „Морамо да жалимо и оплакујемо и данас што Војислава нема међу нама, где би био живи понос своје отаџбине, као што је удесом постао један од славних гробова на којима почива наша национална слобода!“

Читава српска историја тако је писана: најбољи су постали гробови, а тако се није могло заувек. И тек који месец касније, 1914. поново ће започети погубија половине мушког живља, најбољих и највитаљнијих Срба. Узалуд славни гробови, кад је отаџбини био потребнији Војислав као њен живи понос.

Овако потпоручник Марковић описује улазак српске војске у Битољ: „Турци беже, одступају... Напред, прекини паљбу! И острвљени, избезумљени, мокри до сржи, јурнуше на бајонет! Ура, ура! И као непрегледна и несаломљива леса јурну цео пук. Падало се, заглибало, остајали су мртви и рањени, али је пук јурио, несаломљив, избезумљен, решен да учини крај и води и куршуму, решен да уђе у Битољ. И било је страховито. Турци беже, Караман је наш. Пут за Битољ... отворен је!“

Не знамо да ли је ђак Властоје Алексијевић преживео рат. У својим белешкама пред полазак у бој он пише: „Чета је постројена у мраку, гологлава, свира вечерња молитва, а далеко иза нас тече животни метеж и река градског живота. Западна страна касарног неба осветљена је пламеним светлом, онде је живот. Ми смо као на неком отоку, по страни, отргнути од нечег свога што нас мами натраг...“!

Први светски рат јесте био прова људска кланица. Погинуло је више од двадесет милиона људи. Кад је све било готово, 12. новембра 1918. умни људи које је покољ научно памети, морали су да кажу: било је доста, ово је крај. Нисмо ваљда људи да све то урадим поново.

Било је потребно тек нешто мање од двадесет година да изветри памет стечена тешком муком и патњом. Други рат је однео три пута више жртава, и био је језивија реприза масовног, организованог система убијања сопствене врсте.

Кад све прође, ратна голгота може се разумети и као романтични сусрет последњих ветерана. И њих је неко мобилисао и довео пред топове и картеч, који најбоље кида живо људско месо.

Сва су сећања сада само бројке. Трагична је само судбина појединца, спремног да се поравна са отаџбином у дуговима: она њему позив, он њој све. Ђак Властоје Аксентијевић је и у свом родољубивом заносу јасно видео значај блештавог хоризонта: тамо где је светло, онде је живот. ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

Први светски рат јесте био права људска кланица. Погинуло је више од двадесет милиона људи. Кад је све било готово, 12. новембра 1918, умни људи које је покољ научно памети, морали су да кажу: било је доста, ово је крај. Нисмо ваљда људи да све то урадим поново. Било је потребно тек нешто мање од двадесет година да изветри памет стечена тешком муком и патњом. Други рат је однео три пута више жртава, и био је језивија реприза масовног, организованог система убијања сопствене врсте.

МЕТЕОРОЛОШКА СЛУЖБА ВОЈНОГ АЕРОДРОМА БАТАЈНИЦА

КАКО СЕ ЧИТА НЕБО

Борбени авиони подразумевају летење великом брзином. Небо је исто, али су прилике на њему увек другачије. Без тачних података пилоту је готово немогуће да се безбедно упути на задатак.

Зато су метеоролози практично њихови копилоти.

Међусобна сарадња се подразумева, наравно и висока стручност, обученост, руковање савременом техником. Добра слика прилика може се видети у седишту контроле летења батајничког аеродрома, где је метеоролошка служба део сложеног система који беспрекорно ради свој одговоран посао.

На недавном тестирању ћака нижих разреда основних школа, малишани су, сем осталог, требало да одговоре на питање шта су метеорологија и метеоролози? Тешке речи за писање, а још теже за изговарање нису збуниле малишане. Углавном су знали или бар наслућивали о чему је реч, а било је и правих бисера. Тако је једна девојчица написала да су то „људи који читају небо“. Нема јој се шта приговорити. Напротив, петица за опажање и машту...

Заправо, метеорологија је стара наука о Земљиној атмосфери и променама у њој. Сврстава се у групу геофизичких наука. Неке од главних појава које се проучавају јесу количина и врста падавина, грмљавинске олује, торнада, тропски циклони и тајфуни. Битан утицај времена на људе и људске активности довео је до развоја науке о прогнози времена.

Реч метеорологија потиче од грчке речи „метеорон“ која се односила на све појаве на небу. Занимање за време које га окружује постоји откоад и сам човек. Већ у старој Кини, Индији, Египту и Грчкој људи су расправљали о ветровима и падавинама, покушавајући да схвате и објасне временске појаве. Прва књига са описом и тумачењем временских појава јесте Аристотелова „Метеорологика“ (340 године пре Христа), а обухватала је све појаве изнад тла. Наредних векова, скоро хиљаду година, метеорологија се није уопште развијала, или се развијала врло слабо. Из тог времена постоје ретки записи (анали), углавном црквени, о временским појавама, посебно непогодама.

■ ПОГЛЕД У ВИСИНУ

Након што је у Кримском рату (1853–1856) француска флота тешко оштећена у снажној олуји, земље Западне Европе и Северне Америке започеле су озбиљне покушаје скупљања података о времену на много места истовремено помоћу телеграфа (изумљен 1837). Развој поузданих сатова омогућио је сталност и тачност осматрања на ширем подручју. Појавили су се и анемометри, а убрзо је за одржање и читавање уређаја уведена и електрична струја.

С развојем промета, балони, змајеви и авиони носили су и метеоролошке инструменте на својим летовима кроз тропосферу, најнижи слој Земљине атмосфере,

све до стратосфере, следећег слоја атмосфере. Стратосфера је откривена, описана и названа мало након 1900. године. Стална мерења по висини започела су око 1920. године, након што су изумљени радио-уређаји на батерије, који су били постављани на балоне. Подаци о стању времена на већим висинама дали су потпунију слику стања атмосфере и бољи увид у појаве на тим висинама, попут млазне струје.

Мала шетња кроз историју занимљиве науке увод је за слово посвећено седишту контроле летења Војног аеродрома Батајница, тачније Метеоролошком бироу, у чијем је саставу. На челу вредног колектива је потпуковник Горан Мандић:

– Метеоролошка служба је део система контроле летења и Републичког хидрометеоролошког завода (РХМЗ). Организована је у посебне јединице – аеродромске контроле летења. Једна од њих је на Батајници. Служи за обезбеђење војних, цивилних и спортских летова. После бомбардовања 1999. године остали смо без неких објеката, али успели смо да се снајемо и посао нам никако не трпи због мањка „стамбеног простора“. Служба је организована тако да су у њој екипе за осматрање ваздушног простора и прогностичари. Ради се 24 часа, непрекидно.

Агенција за контролу летења настоји да осавремени рад службе. Тако је недавно постављена аутоматска метеоролошка станица, где се брзо добијају подаци у дигиталном формату. Некада се то обављало телефоном. Сада је то брзо, једноставно и ефикасно. Уз помоћ видео-сигнала подаци се пребацују на екране, односно нумеричке показиваче. Прикуљају се сваких 30 минута и прослеђују РХМЗ-у, а користе се у зони надлежности батајничког аеродрома, која је највећа у Србији – објаснио је потпуковник Мандић.

Стечено искуство, проверена стручност и велики ентузијазам – то је кратак опис запослених у служби. Снежана Вујков је признати прогностичар, предавач у школском центру, инструктор за метеорологију. Задатак метеоролошког бироа јесте да се што безбедније и успешније изводи летачки план и програм.

– Управо тако. То остварујемо у сарадњи са командама јединица. Они од нас добијају тренутне и прогнозиране услове, висинске податке за потребе техничко-навигационих прорачуна, упозорења и обавештења о евентуалним наглим и опасним појавама. Климатолошки подаци су веома битни за планирање летења и методичке обуке. Од недељних, преко месечних, до годишњих.

Сами подаци се добијају на метеоролошкој станици, где се непрекидно мере елементи и прате појаве, сваких пола сата, некада и чешће. Шта је све важно? Температура, притисак, влажност ваздуха, правац и брзина ветра, количина облачности, база облака... Све је то од значаја за ваздухопловство, поготово за брзе и снажне борбене летелице. На пример, неопходно је знати колики је притисак, јер се на основу њега одређује висина лета, дужина залета. Врста облака и температура диктирају да ли може доћи до залеђивања или не. Од опасних појава зависи хоће ли лет бити одложен. Затим, има ли падавина на писти.

Сви подаци се користе и за издавање редовних и специјалних извештаја за аеродромску и ванаеродромску употребу. Наши прогностичари непрекидно прате услове у зони одговорности, дају процену за наредни дан, а према потреби команди ле-

тачких јединица – и за неколико наредних дана. Затим активно учествују у претпланирању, планирању и извршном планирању летења, учествују на брифингу и консултацијама са члановима посада, издају им документацију за лет. Истичем веома добру сарадњу са јединицама, односно командама. Овде смо на заједничком задатку – наглашава госпођа Вујков.

САВРЕМЕНА СТАНИЦА

Узалуд су силна техника и свеколика чуда модерне технологије ако њима не баратају стручни људи. На Батајници су та два услова у хармоничном споју, што даје изванредне резултате. Метеоролошка

станица коју су поменули претходни саговорници сврстава се у ред веома савремених. Тамо је радно место Светлане Табаковић.

– Ја сам техничар, осматрач. Станица је аутоматска и задовољство је радити на њој. Пилоту је неопходно пружити што више податак, јер то утиче на безбедност лета и ефикасност током

задатка. Сијање сунца меримо уз помоћ прецизног хелиографа. Температура тла је такође важна. Инструмент је постављен на пет центиметара изнад земље. У сарадњи са синоптичарима, уз помоћ њихових анализа стварамо коначну слику услова.

Један од наших најважнијих задатака јесте да спречимо непријатна изненађења. Опасни услови за пилота су такозвани облаци великог вертикалног развоја, као што су кумулолимбуси, који изазивају турбуленцију и залеђивање. Они доносе олују, снажан ветар, долазе изненада... Због тога непрестано пратимо правац и брзну кретања ваздушних струјања, притисак и приземни ветар. Војни аеродроми су посебни. Авиони полећу и слећу великом брзином и сваки параметар је битан. Поготово је важно упозорити на њихове евентуалне промене. Видљивост је такође веома значајна. Имамо своје репере и тако се оријентишемо – показује госпођа Табаковић.

Тога часа на оближњој писти грме моћни мотори „двадесетдеветке“ и летелица, понос нашег Ваздухопловства и ПВО, очас се пропиње ка небу. Ужитак за пилота, видљивост до пет хиљада метара! Голим оком запајају се обронци Фрушке горе, врх Авале.

Кажу да у аеродромској служби постоје три тачке ослонца: метеоролог, контролор летења и диспечер. Стеван Будимировић је сарадник у аеродромском бироу. Прати нараве и пријаве летења.

– Јединице достављају своје програме, ми их обрађујемо и дајемо све информације које су, пре свега, у служби безбедне ваздухопловне пловидбе. Наравно, то се односи и на наше аеро-клубови. Врло је важно познавати стање техничких средстава и на осталим аеродромима. Ми имамо спремну и ту врсту обавештења. То нарочито долази до изражаја у случају нагле промене времена. Иначе, директно смо повезани с центрима у Паризу и Бриселу, где се сабирају подаци за све ваздухоплове који лете на висини изнад четири хиљаде метара – каже господин Будимировић.

Тако у брзом ритму и надамак писте ради колектив који нема паузу и крај обавеза. Смена да, али прекид посла ни случајно! О њима и пилоти бирају речи. Знају колико су међусобно повезани. Зато је у праву девојчица с почетка приче – они заиста читају небо и то веома успешно. ■

Бранко КОПУНОВИЋ

ВОЈНА ТРАДИЦИЈА

За Дан метеоролошке и навигацијске службе Војске Србије одређен је 1. новембар. Наиме, тог датума 1923. године, у Петровградину је основана метеоролошка секција ондашње Прве ваздухопловне команде. Њен задатак је био да се стара о организацији ваздухопловне метеоролошке службе и попуни људством, односно опремом.

>>> ДАН РОДА ИНЖИЊЕРИЈЕ – У прокулачкој касарни „Ратко Павловић Ђићко“ припадници 310. инжињеријског батаљона Треће бригаде Копнене војске свечано су обележили 6. новембар – дан рода инжињерије.

На тај дан, давне 1865. године, у Кнежевини Србији донет је *Закон о измени и допуни закона о уређивању војске*, којим су понтонири и пионири издвојени из артиљерије и образовали посебан род.

Том приликом, окупљенима се обратио командант батаљона потпуковник Драган Станојевић, који је истакао да су припадници те јединице током 2008. године изградили 32 километра пута и десетак мостова. При том су прешли око 150.000 километара и остварили 23.000 мото-часова са инжињеријским машинама. Најбољим појединцима уречена су признања и награде.

Делегацију официра рода инжињерије примио је заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић. ■

>>> ДАН ОКЛОПНИХ ЈЕДИНИЦА – У јединицама Прве, Друге, Треће и Четврте бригаде Копнене војске свечано је обележен 31. октобар – дан оклопних јединица. На тај дан 1941. године устанички вод од два тенка први пут је дејствовао у току борби за ослобађање Краљева.

Припадници Треће бригаде Копнене војске празник су обележили свечаностима у Нишу и Куршумлији. У куршумлијској касарни „Топлички устанак“ госте је поздравио командант 37. моторизованог батаљона мајор Слађан Арсенић.

Поводом Дана оклопних јединица, делегацију рода примио је начелник Управе за оперативне послове Генералштаба Војске Србије генерал-мајор Драган Колунија. ■

>>> ПЕТИ ЦИКЛУС ПРИСМЕ – Представници Министарства одбране Републике Србије и Привредне коморе Београда, у сарадњи са Техничком школом „Нови Београд“ и Вишом пословном школом из Београда, отворили су 5. новембра пети циклус обуке корисника *Присме* – Програма преквалификације подофицира и цивилних лица којима је престала служба у Министарству одбране и Војсци Србије. У њему учествује 78 некадашњих старешина и цивилних лица. Програм се финансира донацијама Нордијске иницијативе – Данске, Норвешке и Шведске.

Саветник помоћника министра за људске ресурсе у Министарству одбране Милан Мићановић истакао је успех ранијих генерација које су похађале курсеве *Присме*. Око 70 одсто полазника применило је стечена знања и вештине, те започело самосталан посао или се поново запослило. У име Привредне коморе Београда, представницима земаља које финансијски подржавају *Присму* захвалио је Драган Паскаш. Он је полазницима курса саветовао да одмах почну да се припремају за нови посао. ■

>>> НА ПОПРИШТУ КУМАНОВСКЕ БИТКЕ – Делегација Министарства одбране Републике Србије и Војске Србије, коју је предводио пуковник Радојко Николић, положила је венце на Спомен-костурницу борцима палим у Кумановској битци 1912. године.

На брду Зебрњак, код Куманова, окупило се више од хиљаду људи из свих крајева Србије и Македоније. Поред делегације Министарства одбране и Војске, венце су положили и помоћник министра рада и социјалне политике у Сектору за борачко-инвалидску заштиту др Мирко Чавалуга, амбасадор Републике Србије у Македонији Зоран Поповић, генерални конзул Миливоје Ђурђевић, војни изасланик потпуковник Вељко Благојевић и председник Удружења Срба у Македонији Часлав Миловановић.

Поводом стогодишњице Кумановске битке споменик на брду Зебрњак је рестауриран. ■ (З. М.)

>>> „ОТВОРЕНИ ДАН“ У КРУШЕВЦУ – У крушевачкој касарни „Цар Лазар“ 13. новембра организована је акција „Отворени дан“. Припадници Центра за обуку логистике, Шестог центра за обуку и Центра за усавршавање кадрова АБХО осмислили су занимљив програм, у оквиру кога су приредили смотру наоружања и опреме и приказ обучености људства. Млади су показали и велико интересовање за актуелни конкурс за попуну слободних радних места професионалним војницима. (З. М.)

ГЕНЕРАЛ ПОНОШ ПРИМИО Д

Снимио Ј. МАРЈАНОВ

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ЈЕДИНИЦА

У београдској касарни „Радован Медић“, припадници 224. центра за електронска дејства свечано су обележили 11. новембар – дан рода. Уједно, ове године први пут је обележен и дан тог центра. Слави се као сећање на датум када је 1946. године непосредно по завршетку Другог светског рата формирана прва радио-извиђачка јединица под називом радио-прислушна чета југословенске армије. После другог светског рата, поклања се велика пажња значају и улози састава ове намене. Повећао се њихов број, а тиме и обим сложених задатака из домена обавештајног обезбеђења.

Сам род ЕИ и ПЕД формиран је јула 1983. године и један је од најмлађих у Војсци Србије. Током 2008. године, мења се назив некадашњег Дана рода ЕИ и ПЕД у Дан рода јединица за ЕД, а први пут се овај датум одређује и као Дан 224. центра за електронска дејства.

У свом обраћању присутнима, командант Центра пуковник мр Драган Жујовић истакао је да су у протеклом периоду остварени врло добри резултати који су плод креативности, хомогености, иницијативе, залагања и самопрегорног рада свих припадника јединице. Наглашена је и потреба за даљим осавремењавањем постојеће технике и усавршавањем припадника рода.

Централној свечаности присуствовали су и представници Управе за обавештајно-извиђачке послове са бригадним генералом Радом Ђурићем на челу, команданти других бригада и центара, представници локалне самоуправе, Министарства унутрашњих по-

ЗАХВАЛНИЦЕ ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ

Министар одбране Драган Шутановац доделио је захвалнице институцијама које су помогле у припреми, организацији и реализацији промоције студената 128. и 129. класе Војне академије у чин потпоручника. Свечано уручење организовано је 5. новембра на Академији.

Помоћник министра одбране за људске ресурсе др Бојан Димитријевић захвалио је представницима институција и појединцима који су помогли реализацију свечаности.

Захвалнице министра одбране добили су Министарство унутрашњих послова, Радио Телевизија Србије и Безбедносно-информативна агенција, а захвалнице помоћника министра одбране за људске ресурсе Информативни програм Јавног сервиса, АД „Бе-

ЕЛЕГАЦИЈУ КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ

Поводом 16. новембра – дана Копнене војске, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош примио је делегацију тог најбројнијег вида Војске Србије. У саставу делегације били су командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић, командант Друге бригаде КоВ бригадни генерал Видоје Живковић и главни подофицир Четврте бригаде КоВ заставник Сениша Миленковић.

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић примио је поводом Дана рода пешадије – 16. новембра делегацију тог рода, у којој су били заменик команданта Четврте бригаде КоВ пуковник Зоран Лубура, командант 11. пешадијског батаљона Прве бригаде КоВ потпуковник Ненад Милојичић и главни подофицир Треће бригаде КоВ заставник Зоран Ђорђевић.

Дан вида Копнене војске и Дан рода пешадије обележавају се 16. новембра. На тај дан, 1914. године, отпочела је једна од најзначајнијих битака у Првом светском рату – Колубарска битка. Једанаест пешадијских дивизија биле су носиоци борбених дејстава српске војске у току те битке, а својим херојским држањем у борби српска пешадија задивила је тада читав свет. ■

ЗА ЕЛЕКТРОНСКА ДЕЈСТВА

Снимио Ј. МАМУЛА

слова, породица погинулог припадника јединице чије име носи касарна, те гости из предузећа са којима јединица блиско сарађује. ■

Срђан ЗГОЊАНИН

ПРОМОЦИЈЕ ПОТПОРУЧНИКА

рар” из Београда, Недељко Муњас из Управе саобраћајне полиције, Младен Вучинић и Драган Николић из Управе за обезбеђење одређених личности и објеката, Слободан Вуколић и Душан Пуача из Полицијске управе за град Београд, те Веско Грозданић и Јован Ристић из РТС-а.

Начелник Војне академије доделио је захвалнице Драгу Кеџману из АКУД „Шпанац”, Славку Вулевићу и Горану Исаковићу из Управе за обезбеђење, затим, Душану Ненадићу из Жандармерије, Владану Радосављевићу из Полицијске испоставе општине Стари град, Игору Кецојевићу из БИА, Маци Поп-Ценић и Милану Дрезгићу са РТС-а. Припадницима Протокола уручени су пригодни поклони. ■

УКРАТКО

>>> **ДАН ПРВОГ ЦЕНТРА ЗА ОБУКУ** – Свечаношћу у сомборској касарни „Аеродром” припадници Првог центра за обуку Копнене војске обележили су 13. новембар, Дан центра, којим су обједињена два значајна историјска догађаја. Дан када је од јединица некадашњег Новосадског корпуса 2006. године формиран Центар и дан када је 1918. године, након пробоја Солунског фронта, претходница Војске Краљевине Србије на челу са мајором Николом Илићем – Бајком умарширала у Сомбор.

Према речима пуковника Жељка Обрадовића, команданта центра, та јединица је за протекле две године постојања у осам генерација обучила око 5.000 регрута распоређиваних у јединице КоВ Војске Србије. Поред тога реализован је и већи број курсева за инструкторе и еволуаторе обуке.

Свечаности су поред команданта Команде за обуку генерал-мајора Љубише Диковића присуствовали и командант Прве бригаде КоВ бригадни генерал Ђокица Петровић, командант Војног округа Нови Сад пуковник Радован Мрвић, градоначелник Сомбора Душан Јовић, представници општина Апатин, Опаца и Кула и бројне друге званице. ■ (Б. М. П.)

>>> **ДАН ДРУГОГ ЦЕНТРА ЗА ОБУКУ** – Припадници Другог центра за обуку, у касарни „Стевица Јовановић” у Панчеву, свечано су обележили 9. новембар – дан јединице. На тај дан, давне 1918. године, Други пешадијски пук Моравске дивизије српске војске ослободио је Панчево.

Командант Другог центра за обуку потпуковник Стево Радоничкић честитао је припадницима јединице празник и уручио награде најзаслужнијим појединцима. У склопу свечаности одржан Пуковник Млађан Нишевић, начелник штаба Команде за обуку, похвалио је припаднике јединице за успешну реализацију свих задатака током обуке. ■ (М. И.)

>>> **ДАН ПРВЕ БРИГАДЕ** – Свечаним постројавањем 7. новембра, у новосадској касарни „Југовићево”, али и дефилеом јединица и приказом оперативних способности, припадници Прве бригаде Копнене војске обележили су 8. новембар – дан јединице. Тога дана, на Митровдан, 1918. године, у Нови Сад су, преко тадашњег Поћорекског моста на Дунаву, умарширале ослободилачке јединице Војске Краљевине Србије, које је предводио мајор Војислав Бугарски.

Свечаности су присуствовали командант Копнене војске генерал-потпуковник Младен Ђирковић, представници Генералштаба Војске Србије, команданти осталих бригада Копнене војске, потпредседник Скупштине АП Војводине Бранимир Митровић и представници локалне самоуправе.

Присутне госте поздравио је бригадни генерал Ђокица Петровић, командант Прве бригаде.

Иако припадници бригаде данас живе и раде у скромним условима, бригадни генерал Петровић истакао је да пред јединицом стоје нови изазови, наставак организацијских промена, попуна професионалним војницима и бројни задаци за чије решавање постоје потребни ресурси, мотиви и снага.

Генерали Ђирковић и Петровић уручили су том приликом признања истакнутим припадницима јединице. Уприличени су тактично-технички збор наоружања и војне опреме пешадије и везе, те приказ оперативних способности Прве бригаде – „Борбена група на маршу и борби у сусрету”. На вежби су учествовале оклопне, механизоване, артиљеријске и јединице ПВО. ■

>>> **ПРИПАДНИЦИ ВБА ДОБРОВОЉНО ДАЛИ КРВ** – Обележавајући Дан Војнобезбедносне агенције – 12. новембар, 25 припадника тог састава Министарства одбране добровољно је дало крв на Институту за трансфузиологију Војномедицинске академије. Тиме се Војнобезбедносна агенција придружила многобројним грађанима Републике Србије који су учествовали у акцији.

Начелник Института за трансфузиологију ВМА пуковник проф. др Мирољуб Тркуљић уручио је представницима Агенције захвалницу за успешну сарадњу са Институтом. ■

ЛАКА ПОЉСКА БОЛНИЦА У БУЈАНОВАЧКОЈ БАЊИ

Лака пољска болница Војномедицинске академије и медицинско особље те установе, али и Војне болнице из Ниша, Центра војномедицинских установа из Београда и Војномедицинског центра из Новог Сада радили су од 11. до 15. новембра у Бујановачкој Бањи. Грађанима Пчињског округа пружане су хируршке, интернистичке, стоматолошке и општемедицинске услуге. На тим задацима ангажована су 22 лекара и 30 медицинских техничара.

– Наш циљ био је да приближимо услуге војног санитета мештанима Врања, Прешева, Бујановца и околних места и допринесемо развоју цивилно-војне сарадње на југу Србије – рекао је командант Лаке пољске болнице пуковник др Никола Зеџ.

Лака пољска болница ангажоваће се после 15. новембра на међународној војномедицинској вежби *Сигуран пут 08*. На вежби, која ће трајати од 16. до 20. новембра и којом ће руководити начелник ВМА генерал-мајор др Миодраг Јевтић и начелник Санитетске службе Оружаних снага Краљевине Норвешке генерал-мајор Лиџ Росен, учествоваће припадници војног санитета Републике Србије, Краљевине Норвешке и Републике Македоније.

У оквиру вежбених активности биће приказано ангажовање Лаке болнице у мултинационалним операцијама. ■

З. М.

НАУЧНИ СКУП О ВОЈНОМ САНИТЕТУ

Наша велика, славна и часна прошлост обавезује и јача мотиве за данашње ствараоце и све оне који ће доћи после нас. Структуру и јачину нашег крвотока можемо препознати ако осветлимо просторе прошлости. Године 1917. и 1918. представљају период консолидације државе и војске у изгнанству, а самим тим и војног санитета, који се спрема на одлучујући тријумфални поход у отаџбину – истакао је начелник Војномедицинске академије генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић, отварајући скуп о српском војном санитету 1917–1918. године, који је 31. октобра одржан у тој установи.

Организацијом научног скупа Војномедицинска академија и Академија медицинских наука Српског лекарског друштва дали су свој допринос обележавању 90. годишњице пробоја Солунског фронта и ослобађања Србије. Том приликом осветљена је организација српског војног санитета у завршници Првог светског рата и великом ослободилачком походу.

На скупу је приказано 14 радова, а излагачи су били Александар Недок, Милисав Секулић, Брана Димитријевић, Драган Микић, Миле Игњатовић, Сонја Радаковић, Гојко Кеча и Лука Николић. Радови су објављени су у додатку часописа „Војносанитетски преглед”. ■

М. Ш.

ЛИЦЕНЦЕ ЗА МЕДИЦИНСКЕ СЕСТРЕ И ТЕХНИЧАРЕ

„Војномедицинска академија је прва здравствена установа у земљи у којој све медицинске сестре и техничари од данас имају лиценце за рад,” рекла је на свечаној додели лиценци Верица Миловановић, начелник Одељења за здравствену негу ВМА. Обраћајући се присутнима начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић нагласио је да су медицинске сестре и техничари важан стуб функционисања те установе.

Медицинске сестре и техничаре ВМА поздравео је и Драган Шашај, директор Коморе медицинских сестара и здравствених техничара Србије. Лиценца је јавна исправа којом се доказује стручна оспособљеност здравственог радника за самостално обављање здравствене делатности и издаје се на период од седам година ■

Е. Р.

УКРАТКО

КОНФЕРЕНЦИЈА ПОВОДОМ ВЕЖБЕ MEDCEUR 2009

У Команди за обуку на Топчидеру, 11. новембра, започела је тродневна иницијална конференција за планирање војномедицинске вежбе *MEDCEUR 2009*. Скупу су присуствовале и делегације Црвеног крста Србије и Међународног Црвеног крста.

Представници Европске Команде Војске Сједињених Америчких Држава – EUCOM и тим Министарства одбране и Војске Србије, са војним делегацијама Турске, Немачке, Украјине, Грузије, Македоније, Хрватске, Албаније, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Молдавије, разматрали су и планирали акције у оквиру програма вежбе која ће се одржати наредне године.

На конференцији је формиран заједнички тим, дефинисан сценарио вежбе и одређене снага које је изводе. ■

М. И.

ИЗАСЛАНИЦИ ОДБРАНЕ НА ВМА

Начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић примио је 13. новембра представнике војног дипломатског кора у Београду.

– Војномедицинска академија не заостаје за савременим европским достигнућима у медицинској професији. Стручњаци са ВМА лидери су у многим областима медицине у Србије и шире – истакао је том приликом генерал Јевтић.

Страни војни представници су обишли више организацијских јединица ВМА. ■

С. Ђ.

ДАН ВМЦ НОВИ САД

У Клубу Војске Србије у Новом Саду, 11. новембра, свечано је обележена годишњица Војномедицинског центра. Скупу су присуствовали начелник Управе за здравство Сектора за људске ресурсе Министарства одбране бригадни генерал Вељко Тодоровић, командант Прве бригаде Коппене војске бригадни генерал Ђокица Петровић и представници ВМА.

Управник Центра пуковник др Братољуб Бркљача истакао је том приликом да се у тој здравственој установи годишње обави више од 150.000 прегледа, пружи око 400.000 различитих здравствених услуга и да се у њој стационарно лечи скоро 3.500 болесника, а изведе више од 1.600 операција. ■

Б. М. П.

Пише
Бранко КОПУНОВИЋ

ЗАСТАВНИЦИ

Својевремено је међу војним историчарима вођена симпатична полемика на тему ко је први имао заставника у својој војсци. Најпре је требало разјаснити да ли је по среди чин, звање, симбол... Ни данас нико не би руку у ватру да зна засигурно. Французи су тврдили како је Наполеон инсистирао да заставник има почасну дужност, те су његове јединице биле незамисливе без челног човека са барјаком. Кад смо код барјака, зар их нису имали Карађорђеви устаници, онолико! Американци су један једини рат водили на својој територији између себе и у тој беспощедној борби која ништа није решила, али је оставила трајне поуке, одреде „северњака“ и „јужњака“ предводиле су стегоноше. Најпосле, Италијани су доказали како је легендарни Цезар увео у формацију заставнике. Бирао их је од најсрчанијих и најоданијих бораца спремних да погину бранећи име славног војсковође и знамења које носе. Нигде краја...

Оставимо историју и расправе, погледајмо ко су наши заставници. Руку на срце, понајмање што су у дугој и исцрпљујућој војничкој каријери радили јесте ношење заставе, осим у неким свечаним приликама као челници почасног вода. То су људи који су током деценија подофицирског стажа стигли до највишег чина. Заставник (прва класа) и крај. „Мали генерали“, како су их од миља звали. Колико су и како обављали тешке послове у трупи узалудно је трошити речи. Као по правилу, увек поуздани, марљиви, пожртвовани, бескрајно одани свом послу. Најчешће и људи са безброј прекоманди и гарнизона, у тескобним становима и малим платама. А тек пензијама?!

О њима је овде реч, о тим и таквим личностима који су после завршетка активне службе једино добили могућност да сачувају образ. Приманања су им таква да ни познавање више математике и добро баратање са тригонометријским функцијама или квантном теоријом не би помогло да скромна приманања повежу са резултатом опстанка. Зато траже послове, овакве или онакве, да се преживи, ништа више. Радо им указују поверење јер заставник у пензији увек има мотив, радну навик, оданост и достојанство.

Ристо Шпирић, популарни Шпира, има 74 година на својим плећима и лако их носи. Као летач техничар забележио је у каријери 39 година радног стажа, шездесет са бенефицираним и 11.500 сати налета. Пилоти су га ценили као врсног мајстора свог заната, великог другара и срчаног човека. Безброј је догађаја у Шпириним сећањима. Тамо, шездесетих, ко зна како, у кабину се увукла змија отровница. Приметили су је тек на висини, када је уплашена, непријатно зашиштала

и кренула на пилота. Шпиро је муњевито ухватио голим рукама и једноставно избацио уљеза. Далеко опаснији од шарке били су недавно нападачи на пошту у београдском насељу Браћа Јерковић где је он радник обезбеђења. По већ виђеним сценама урбаног трилера, два разбојника са фантомкама на главама и пиштољима, упала су пред шалтер и наредили да им се „предају све паре“. Уместо манекенски одевених младића у налицканим банкама где глуме обезбеђење а олако се предају у критичним ситуацијама, пред нападачима се испрсио времешни заставник у пензији. Раднице поште су вриштале, људи се побацили по поду а пред цевима се нашао само Шпира. Храбро и, испоставиће се, врло вешто. Хтели су на све начине до касе с новцем, али нашли су се такође пред пиштољем и снажним шакама. Додуше два на једног и то троструко млађи од човека који би могао да им буде деда. Севале су песнице, срећом не и оружје, виђени су разни захвати и ударци, али поприште жестоке борбе напустили су насилници, без планираног плена.

Заставник је видао ране по лицу и рукама, лекари на ВМА су му саветовали кућно лечење, али Шпира је хтео што пре на своје радно место. Жао му је, вели, што их није привео правди...

Ђуро Митрић је његов друг по чину и колега. Прича слична, земунска пошта, августовска жега. Унезверени пљачкаш упада са пиштољем упереним у службенике. Ђуро га обара, настаје опасно гушање. Епилог исти, одбрањена је имовина друштва и новац грађана.

Стасити Крајишник, заставник прве класе у пензији Милисов Радовановић живи у Новом Саду. Нема пуно ни за себе, али многи имају још мање. После злослутног „Бљеска“ и злогласне „Олује“, многе је прогнаника остало без игде ичега. Нема куће на Фрушкој гори коју његове златне руке нису поправиле, уредиле, учиниле да живот у њима буде бар подношљив. Тамо кров, онде прозори, врата, окућница, таваница... Стигне и да допреми материјал од људи добре воље, а има их хвала Богу. Када га је једном несрећни човек упитао колико кошта његов рад, готово да се смртно увредио. Никада, никоме, нигде није наплатио динара. Чим је сазнао за пожар на Светој Гори, одмах се тамо упutio и дао ононоћно радио на обнови конака... Нема косовске енклаве где напаћеним Србина није помогао да обнове куће. Сав саткан од врлина и не може другачије...

Сви ови племенити и храбри људи су и марљиви чланови Удружења пензионисаних подофицира, понос организације, своје бивше службе, краја, корена... У духу поносног чина који су носили на војничкој униформи. ■

СТУДЕНТИ ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ У КОМАНДИ НАТОА У НАПУЉУ

КОРИСНЕ АДРЕСЕ

Богатство нових
утицаја, вредних
сазнања и контаката
оправдавају оваква
студијска путовања
будућих официра
наше војске

Група од 15 студената Војне академије посетила је од 10. до 12. новембра Команду здружених снага НАТОа у Напуљу, Италија. У групи од 15 високошколаца, са смерова копнена војска, ваздухопловство и логистика, биле су и две студенткиње.

„Почаствован сам што могу да вас поздравим у Команди здружених снага у Напуљу“, рекао је на почетку посете командант адмирал Марк Фицшералд. „Ова посета договорена је са министром одбране Србије господином Драганом Шутановцем и ми смо веома задовољни што сте данас са нама“.

Он је оценио да Србија и НАТО успешно развијају сарадњу, што потврђује недавно потписивање Безбедносног споразум и отварање нових могућности за активности у Партнерству за мир.

Адмирал Фицшералд је студентима пожелео успех током школовања и истакао да је ова прва посета кадета из Србије нови допринос садашњој сарадњи, али, како је рекао, и „темељ једног будућег партнерства, када ви будете на лидерским позицијама“. Он је нагласио да „и данас и сутра, само развијањем партнерства можемо се успешно супротставити глобалним изазовима у борби за очување заједничких вредности евроатлантске заједнице“. Адмирал Фицшералд је затим упознао студенте Војне академије са задацима и актуелним мисијама Команде здружених снага НАТОа.

На брифинзима је посебно било речи о операцијама НАТОа на Балкану и Ираку, поморској операцији „Активно настојање“ (Active Endeavour), која се у водама Медитерана води од 2001. и усмерена је на сузбијање терористичких претњи, али и о најновијој операцији, започетој 21. октобра, са циљем да се заустави пиратерија уз обалу Сомалије и обезбеди „Светски програм хране“ Уједињених нација за преко три милиона људи у тој афричкој земљи.

Студенти су у својим питањима највише интересовања исказали за организацију, командовање и резултате операција и мисија које води Команда здружених снага НАТО у Напуљу.

„За нас је ово јединствена прилика да се непосредно уверимо како функционише једна велика оперативна команда и захваљујући одличној организацији посете и предусретљивости људи из Команде здружених снага наша радозналост је на најбољи начин задовољена“, рекао нам је после брифинга Предраг Стошић, студент четврте године, Смер пешадија.

За Милоша Толића, студента треће године Смера АРЈ ВОЈ, пракса да студенти Војне академије одлазе у студијске посете у иностранство изузетно је корисна. „Знам то из искуства колега којима је прошле године пружена таква прилика“, каже Милош. „Недавно је на предавању на Војној академији министар Шутановац обећао да ће сви студенти током школовања бар једном отићи у иностранство. Овом посетом он своје обећање наставља да испуњава и ја министру у име својих колегиница и колега најискреније захваљујем“, каже Милош.

Трећи дан своје посете Команди здружених снага НАТО у Напуљу студенти Војне академије провели су у Команди за поморске операције и у Ваздухопловној војној академији.

У поздравној речи капетан бојног брода Дејвид Хели, који руководи операцијама, истакао је да је мисија команде припремање и вођење, односно подржавање операција снага НАТО било где у свету, са циљем одвраћања агресије, руковођења кризом и промоције мира, безбедности и стабилности. „Задаци се данас извршавају у измењеним околностима поја-

чаних претњи безбедности, посебно терористичких“, рекао је Хели и указао на појачани надзор у подручју Медитерана, где шест до осам ратних бродова НАТО контролише трговачке и друге бродове како би спречили сваки облик подршке терористичким организацијама или њиховим активностима, али и трговину људима, имиграцију и нелегални промет робе.

После посете Команди за поморске операције студенти су имали још један сусрет са колегама у Ваздухопловној војној академији у Пуццوليју код Напуља, где су били смештени током троднев-ног боравка.

Била је то и прилика за више дружења и за обострано корисну размену искустава. У томе су им помогли наши студенти Милош Милошевић и Душан Ранђеловић, који су после Војне гимназије, на основу одличног успеха, изабрали Ваздухопловну академију у Италији да наставе школовање и међу најбољим су студентима.

Ваздухопловна војна академија у Италији има традицију од 1926. године. Школуге будуће пилоте и инжењере, а због високог ре-номеа сваке године прима и један број студената из иностранства, из земаља Европе, Африке и Азије.

„Радујемо се новим познанствима са младима из Италије и са других континената. Поделили смо интересовања и чули доста корисног из њиховог школовања, наставе и припреме испита“, рекла нам је Анита Цветковић, студенткиња друге године, Смер пешадија.

„Свако путовање обogaђује, а ово је корисно пре свега због нашег будућег позива официра. Имамо нове адресе и контакте које ће мо свакако сачувати. Ово је и прилика за вежбање енглеског језика, јер смо сву комуникацију имали на том језику“, каже Бојан Дошовић, студент пете године, Смер ваздухопловно-техничка служба.

Капетан фрегате Светозар Василески, који је пратио студенте на овом путовању заједно са поручником Дејаном Михаиловићем, истиче да је право задовољство слушати ове младе људе после посете, пуне нових утисака и сазнања, а то су управо разлози који оправдавају оваква студијска путовања студената Војне академије. Тако је у прошлој школској години, наводи Василески, више од 50 студената путовало различитим поводима у иностранство, у Италију, Чешку, Словачку, Словенију, Данску, Грчку, Норвешку, Немачку, Аустрију...

Капетана фрегате Василеског и поручника Михаиловића примио је командант Ваздухопловне академије бригадни генерал Франко Масилиа. Том приликом изражено је обострано задовољство због ове посете, а било је речи и о могућностима унапређења сарадње две академије.

За студенте Војне академије посета Напуљу је још једно вредно искуство у послу за који се припремају. Имали су прилике да упознају и град и његове културно-историјске знаменитости, као што је Помпеја. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

Адмирал Марк Фицшералд прима поклон студената Војне академије од капетана фрегате Светозара Василеског

НАТО КОМАНДА У НАПУЉУ

Команда у Напуљу једна је од две главне оперативне команде НАТО (друга је у Брунсуму у Холандији), која у свом саставу има команду копнене војске у Мадриду (Шпанија), ваздухопловства у Измиру (Турска) и поморских снага такође у Напуљу.

Таква организација успостављена је 2004. године као део трансформационих циљева НАТО и прилагођавања савезничке војне структуре оперативним изазовима коалиционог ратовања и супротстављања нарастајућим претњама у новом миленијуму.

Команда у Напуљу подређена је Врховној команди савезничких снага у Европи, са седиштем у Монсу (Белгија).

НАШИ СТУДЕНТИ НА СТРАНИМ ВОЈНИМ АКАДЕМИЈАМА

Из Србије је на војном школовању у Италији шест студената, на академијама у Напуљу, Ливорну и Модени.

Осам наших студената школуге се у Грчкој, а тројица су у САД, на Вест Поинту и у Ваздухопловној војној академији у Колораду Спрингсу.

СЕМИНАР О ПАРЛАМЕНТАРНОЈ КОНТРОЛИ ОРУЖАНИХ СНАГА

ИЗГРАДЊА ПОВЕРЕЊА

Министарство одбране Краљевине Данске организовало је за представнике система одбране из Србије семинар о парламентарној контроли оружаних снага

Сањавајући доброј билатералној сарадњи министарстава одбране двеју земаља, српска делегација, коју је водио начелник Управе за организацију пуковник Бранко Андрић, завршила је у Копенхагену семинар о парламентарној контроли оружаних снага где су јој предочене основе одбрамбеног система Данске.

Предавачи на семинару били су официри данских оружаних снага, представници Краљевског одбрамбеног колеџа те земље, Министарства иностраних послова, Парламента, данске делегације у НАТОу и проф. др Макси Шоелман са Универзитета у Преторији.

Садржај излагања омогућио је да се сагледају досадашња искуства данских оружаних снага у мировним операцијама, али и процеси и институције који омогућавају спровођење цивилне контроле војске. Посебна пажња посвећена је улози медија и учествовању јавности у прихватању нове улоге оружаних снага, те значају учествовања стручњака у тим променама.

Успостављање цивилне контроле је трајан напор друштва који захтева стварање поверења између цивилног и војног сектора и долазак до одговарајућих законских решења која ће тај процес нормирати.

– Систем безбедности је комплексан и захтева парламентарну и политичку контролу употребе оружаних снага – истакао је генерал-мајор Пер Пуголм Олсен из Одбрамбене команде Данске, поздрављајући госте из Србије. – Нисмо више суочени са традиционалним безбедносним изазовима, већ са бројним новим, као што су асиметричне претње у чије се решавање укључују и војне и цивилне организације. Студија случаја *Авганистан* показује да је употреба

Данска има 1.321 припадника оружаних снага ангажованих у међународним операцијама и 263 у међународном сервису. Под окриљем Натоа, 750 налази се у мисији у Авганистану, 313 на Балкану и 14 у Ираку.

Краљевина Данска је скандинавска држава коју чине полуострво Јиланд и око 500 острва, те Гренланд и Фарска острва, који имају посебни статус. Има пет и по милиона становника.

Данска је члан Натоа и Европске уније. Једна је од земаља која је задржала војну обавезу. На референдуму 2000. године одбила је да своју монету, *круну*, замени *евром*.

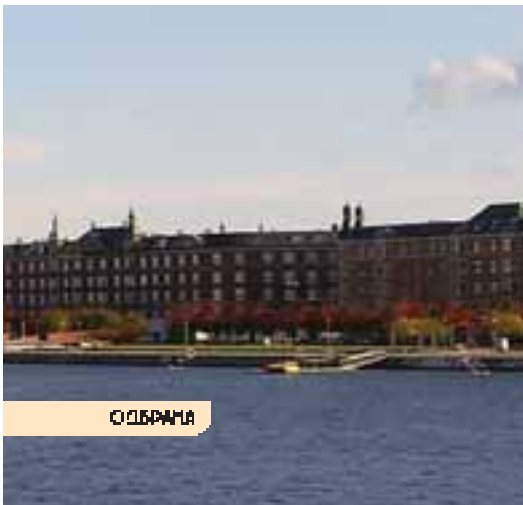
само војних снага недовољна, и да нове претње захтевају ангажовање и цивилног дела друштва. Спектар претњи којима се војска супротставља јесте широк, што захтева много рада да би оружане снаге прилагодили своје капацитете тим новим потребама. За време *хладног рата* било је потпуно јасно да треба имати, на пример, одређени број борбених авиона. Али сада, када нико не покушава војно да нападне нашу земљу, то се доводи у питање – рекао је генерал Олсен и указао да се води широка дебата како би се утврдило која врста алата оружаним снагама треба.

Он се осврнуо и на улогу медија, који се „појачано интересују за оно што се дешава са оружаним снагама, желећи да знају да ли се фондови и средства користе на одговарајући начин и да ли је војска успешна у ономе што ради, што је добро”.

Захваљујући одличној организацији бравка, коју су водили мајор Сорен Бој из Одбрамбене команде Данске и Петер Ким Лаустсен са Краљевског данског одбрамбеног колеџа, полазницима семинара омогућено је да више науче о историји, традицији и култури Данске. У паузама семинара обишли су Хамлетов дворца и симболе Копенхагена – парк Тиволи, Малу Сирену и старо војно утврђење.

Уприличен је и разговор са Маријом Барловић, чланом дипломатске мисије Србије у Данској. ■

Снежана ЂОКИЋ

ДЕЛЕГАЦИЈА БЕЛГИЈЕ У КРАЉЕВУ

У оквиру међународне војне сарадње, делегација Министарства одбране Краљевине Белгије, коју је предводио потпуковник Дирк Лафорс, боравила је 5. новембра у краљевачкој касарни *Рибница* и на полигону за обуку возача *Берановац*.

Госте из Белгије и њихове домаћине из Генералштаба Војске Србије, које је водио пуковник Милош Баковић, примили су заменик команданта Центра за обуку логистике потпуковник Чедомир Дупор и заменик команданта Батаљона за обуку саобраћајне службе мајор Горан Добрић.

Током посете, са иностраним колегама размењена су искуства о друмском транспорту и претовару терета средствима интегралног транспорта. Презентовани су им задаци Батаљона за обуку саобраћаја Војске Србије и демонстрирана обученост возача и руковалаца машина интегралног транспорта. Припадници Батаљона приказали су Белгијанцима и атрактивну возњу војним мотоциклима.

Делегација Министарства одбране Краљевине Белгије обишла је средњовековни манастир Жичу и остале културно-историјске знаменитости Краљева. ■ Р. П.

РАДНА ГРУПА ОРУЖАНИХ СНАГА ГРЧКЕ У КОМАНДИ ЗА ОБУКУ

Радна група оружаних снага Републике Грчке посетила је 11. новембра, у оквиру билатералне војне сарадње, Команду за обуку на Топчидеру.

Мајор Николос Пентсас и потпуковник Константинос Зафиропулус разменили су искуства везана за обуку професионалних војника и подофицира са колегама пуковником Драганом С. Вељковићем и капетаном Радетом Стојковићем из Команде.

Гостима из Грчке презентоване су функције, задаци и организација Команде за обуку, али и њених центара, те стандарди и развој индивидуалне обуке.

Представници двеју делегација обишли су и центре за обуку у Батајници и Пожаревцу. Том приликом сагледали су могућности тог састава Војске. ■ М. И.

СЕМИНАР О АНАЛИЗИ РИЗИКА

Институт за стратегијска истраживања Сектора за политику одбране Министарства одбране, у сарадњи са Институтом *Џеферсон* и Амбасадом Норвешке у Београду, организовао је недавно петодневни семинар под називом *Анализа ризика*.

Стручни скуп отворио је пуковник др Михајло Басара, начелник Института за стратегијска истраживања Министарства одбране, а присуствовали су и изасланик одбране Краљевине Норвешке у Београду потпуковник Терје Хаврестад и Арон Преснал из *Џеферсон* Института.

Скуп је омогућио слушаоцима, припадницима Министарства одбране и Војске Србије да сагледају методу – *морфолошка анализа*, а потом и увежбавају њену примену.

Предавачи су били аналитичари Норвешког института за одбрамбена истраживања, Ивер Јохансен и Ролф Инге Андерсен, те Канађанин Александар Мекери.

– Морфолошка анализа примењује се већ неко време у Норвешкој за анализу безбедности у региону. Употребљава се пре свега за одређивање основних сценарија у планирању норвешке одбрамбене доктрине – објаснио је Јохансен. ■

С. Ђ.

Снимио Г. СТАНКОВИЋ

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ 90. ГОДИШЊИЦЕ ОКОНЧАЊА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

ОДЛУЧУЈУЋИ ЗНАЧАЈ ЈУЖНОГ ФРОНТА

Први мировни споразум у Првом светском рату потписала је Бугарска у Солуну, после пробоја Солунског фронта. Савезничким снагама у тој операцији командовао је француски маршал Франше Д'Епере. Почетком новембра комеморативним свечаностима у Француској, Србији, Великој Британији, Италији и Грчкој обновљено је сећање на тај догађај.

Бројне комеморативне свечаности у Француској, Италији, Грчкој, Великој Британији, организоване поводом обележавања 90. година од величанственог пробоја Солунског фронта, одржане су уз учешће представника наше земље. У Паризу је, на пример, у тамошњем Војном музеју, 3. новембра одржан једнодневни научни скуп посвећен савезничкој победи у Првом светском рату, на коме су своје радове изложили француски и српски историчари Жан-Жак Бекер, Франсоа Лагранж, Војислав Павловић и Станислав Сретеновић, потом некадашњи француски амбасадор Мишел Фуше.

Поред представника Амбасаде Републике Србије у Француској, с амбасадором проф. др Предрагом Симићем на челу, скупу су присуствовали директор париског Војног музеја генерал Робер Брес и бројни представници научног, културног и јавног живота француске престонице.

■ ВРАЋЕНА СРПСКА ЗАСТАВА

У оквиру богатог програма активности на обележавању јубиларне 90. годишњице окончања Првог светског рата у Француској, Амбасада Републике Србије у тој земљи иницирала је и реализовала враћање српске државне заставе у знаменити вагон у Компјењу крај Париза, у коме је 11. новембра 1918. потписано примирје. Наиме, убрзо након тог историјског догађаја, који је означио крај Првог светског рата, у вагону су постављене државне заставе свих земаља савезница, а међу њима и застава Србије.

Стацијем околности, после реновирања вагона, 1947. године, међу враћеним заставама није се нашла и српска. Та неправда исправљена је, ето, шест деценија касније, свечаним уношењем наше државне заставе у вагон у Компјењу. То је, у присуству великог броја француских и српских званица, учинио амбасадор проф. др Предраг Симић, који је том приликом и обновио вечни пламен у оквиру меморијалног комплекса у Компјењу.

Полагањем венаца на споменик краљу Александру Првом Карађорђевићу у Булоњској шуми и на Српском војничком гробљу у Тиеу, крај Париза, протеклог ви-

кенда одата је пошта палим српским ратницима у Првом светском рату. Венце су на спомен-комплекс од 700 једнообразних крстова с именом, презименом и чином сваког српског ратника, леченог и умрлог од болести у Француској, положили представници француске асоцијације „Источни фронт 1916–1918.“ и амбасадор Србије у Паризу др Предраг Симић.

У оквиру заједничког српско-француског обележавања победоносног завршетка Првог светског рата, у нашој земљи је, између осталог, приказана и изложба „Епопеја савезничких снага на Солунском фронту“, коју су, у сарадњи са Војним музејом и Музејом ваздухопловства, организовали амбасија Француске и Француски културни центар у Београду. Изложбу је отворио амбасадор Француске у Србији Жан-Франсоа Терал, а отварању су, између осталих, присуствовали државни секретар Министарства одбране Душан Спасојевић и начелник Инспектората одбране вицеадмирал Јован Грбавац.

У знак сећања на француске официре и војнике страдале у борбама за ослобођење Србије у Првом светском рату, испред споменика француском маршалу и војводи Српске војске Франшу Д’Епереу одржана је церемонија одавања државних и војних почасности. Венце су положили амбасадор Француске у Београду Жан-Франсоа Терал, државни секретар Министарства одбране Републике Србије Душан Спасојевић и помоћник министра рада и социјалне политике др Миро Чавалуга, који је истакао да Србија остаје верна сећању на француског великана и опредељена да своју будућност гради у сарадњи са традиционалним савезницима, међу којима Француска већ деведесет година има почасно место.

Током обележавања девет деценија од победе у Првом светском рату, у нашој земљи је боравио и унук команданта савезничких снага у пробоју Солунског фронта маршала Франша Д’Епереа, пуковник француске војске Кристијан де Гатин, који је у Француском културном центру у Београду одржао предавање „Велика офанзива савезничких снага 1918. године и улога маршала Д’Епереа“. Говорећи о солунској епопеји на крају Првог светског рата, пуковник Де Гатин нагласио је да су савезничке трупе под командом његовог деде, француског маршала Д’Епереа, бројале 667.000 војника и да су, са пробојем Солунског фронта дале одлучујући допринос коначној победи над силама осовине.

– Са пробојем Солунског фронта и капитулацијом Бугарске створена је бреша кроз коју смо дошли до коначне победе у Првом светском рату. После пробоја јужног фронта, није прошло ни два месеца, а капитулацију су потписале редом Турска, Аустрија, Немачка и Мађарска. Распала се Аустроугарска монархија и створене су Пољска, Чехословачка, Мађарска, Краљевина СХС. Велика победа савезничких снага започела је пробојем преко планине Моглен, који су осмислили и припремили Франше

Снимио Д. БАНДА

Пуковник француске војске Кристијан де Гатин, унук команданта савезничких снага у пробоју Солунског фронта маршала Франша Д’Епереа

Д’Епере, главнокомандујући савезничких снага, и принц Александар, врховни командант Српске армије, рекао је, између осталог у свом предавању Кристијан де Гатин.

Комеморативним свечаностима поводом обележавања девет деценија од пробоја Солунског фронта придружили су се и Италијани. На италијанском војном гробљу у Београду, у оквиру обележавања победоносног пробоја Солунског фронта и прославе Дана Војске Републике Италије – 4. новембра, одржана је комеморација палим борцима у Првом светском рату. Венце су, у знак сећања на италијанске војнике, положили дипломатски саветник амбасадора Републике Италије Пјеро Сарди, изасланик одбране Италије Мауро де Вићенте, представници Министарства одбране, Министарства рада и социјалне политике Републике Србије и чланови Савеза потомака ратника ослободилачких ратова 1912–1918, те Друштва за неговање традиција. После комеморације на Италијанском гробљу, делегације двеју земаља положили су венце и на Српском војном гробљу – на Спомен-костурници бранилаца Београда.

Комеморативној свечаности присуствовали су изасланици одбрана Француске, Русије, Кине, Швајцарске и Велике Британије.

СРПСКИ ДОБРОВОЉЦИ У РУСКОМ ДОМУ

Поводом 90. годишњице пробоја Солунског фронта и ослобођења Београда у Првом светском рату, Удружење ратних добровољаца Србије организовало је 12. новембра, на дан када је војвода Живојин Мишић известио регента Александра да на Територији Србије нема непријатељских војника, у Руском дому Свечану академију, посвећену учешћу ратних добровољаца у тим догађајима. Програмом у коме су учествовали драмски уметници и Црквени хор Светке Петке из Сурчина, евоциране су успомене на стварање Друге српске армије од добровољаца из Русије, Аустралије, Новог Зеланда и земаља западне Европе и покрет Прве армије под командом Петра Бојовића преко саве и Дунава до српске престонице.

После свечане академије, у холу Руског дома отворена је изложба Владимира Марковића „Наше светиње на правцу пробоја Солунског фронта“.

ПОЧАСТ БРАНИОЦИМА БЕОГРАДА

Полагањем венаца код Спомен костурнице бранилаца Београда на Новом гробљу, у присуству државних и војних званичника Србије, представника дипломатског кора и војних изасланика акредитованих у Београду, обележен је 11. новембар Дан примирја у Првом светском рату.

Поводом 90. година од пробоја Солунског фронта и првог примирја, потписаног у том грчком граду, венце су испред меморијалног комплекса, подигнутог у славу бранилаца Београда 1914. године, уз државне и војне почасности положили дипломатски и војни представници свих земаља учесница у Првом светском рату, српских савезника Француске, Велике Британије, Грчке, Италије, Руске Федерације, САД, али и њихових некадашњих противника Аустрије, Мађарске, Бугарске, Немачке, као и Аустралије, Белгије, Канаде, Словачке, Холандије и Чешке. Испред Владе Србије, венце су положили представници министарства одбране, просвете, рада и социјалне политике. Венац је положила и делегација Војске Србије с вицеадмиралом Јованом Грбавцем на челу, а затим и представници удружења бораца и ветерана Србије. Уз војне свечаности церемонија одавања поште погинулим војницима у Првом светском рату одржана је и на Француском и Британском војничком гробљу, као и испред Споменика палим руским војницима у оквиру меморијалног комплекса на Новом гробљу у Београду. ■

Душан ГЛИШИЋ

Генерал Франше Д'Епере

САВЕЗНИК И ПРИЈАРЕЉ

Реченица коју је изрекао Виктор Иго о томе да сваки човек има своју земљу и Француску, може се применити на сваког Србина који је у току Првог светског рата у Француској видео наду и очекивао помоћ. Уколико би било могуће једну државу и један народ представити у лику само једне особе, за Србе је та особа у завршници Првог светског рата била генерал Д'Епере.

Француски маршал и академик Франше Луј Д'Епере (Franchet D' Esperey, Louis-Felix-Marie-Francois), рођен је у месту Мостаганем у Алжиру, 25. маја 1856. године. Завршио је Војну академију у Сен Сиру 1876. и Вишу ратну школу 1884. године. Као млад официр учествовао је у француским колонијалним ратовима у Алжиру, Тунису и Кини. Као генерал био је 1912. године постављен за команданта француских трупа у Мароку.

У Првом светском рату командовао је Првим корпусом, са којим је 15. августа 1914. успешно зауставио делове немачке Треће армије на реци Мези код Динана и у наредних неколико дана постигао значајне успехе. Од 21. до 23. августа, у бици код Шарлероа ослободио је Оне, затим је битком код Марјанбура, 25. августа, омогућио извлачење француске Пете армије на реку Оазу, а у бици код Гиза 29. августа одбацио је немачки гардијски Десети корпус на десну обалу Оазе и омогућио повлачење француске Пете армије на реку Марну. За команданта Пете армије постављен је 3. септембра 1914. и убрзо у току Прве битке на Марни, од 6. до 12. септембра, знатно допринео савезничкој победи.

Франше Д'Епере је од марта 1916. године командовао Источном групом армија, а од децембра исте године Северном групом.

■ НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ

Генерал Д'Епере је 17. јуна 1918. на месту команданта свих савезничких снага на Солунском фронту заменио француског генерала Адолфа Гијома (Marie Louis Adolphe Guillaumat). Неколико дана након наименовања, француска влада је овластила генерала Д'Епера да отпочне припреме за општу офанзиву свих савезничких трупа у Македонији.

Промена у врху савезничке војске поклопила се са персоналним променама у српској војсци. Начелник Штаба Врховне команде генерал Петар Бојовић поднео је оставку због неслагања са наређењем генерала Гијома да српској војсци буде проширен фронт за неколико километара. Српска влада и регент Александар Карађорђевић прихватили су захтев генерала Гијома из обзира према француској влади, а на седници Министарског савета 13. јуна усвојено је решење да за новог начелника штаба буде постављен војвода Живојин Мишић. Промена је омогућила наставак комуникације са савезничком главном командом у Солуну управо уочи Солунске офанзиве, за коју су већ тада били припремљени операцијски планови.

Генерал Д'Епере је од почетка рата био заговорник ангажовања крупних савезничких снага на Балканском ратишту и подржавао је идеју пробоја преко Балкана у позадину снага Централних сила. Због тога је његов долазак у Солун 18. јуна 1918. наишао на пуну подршку у српској Врховној команди. Генерал Д'Епере је 29. и 30. јуна на положају Јелак, где се налазила осматрачница српске Врховне команде, о пробоју Солунског фронта разговарао са регентом Александром, војводом Мишићем и командантима српских армија, генералом Бојовићем и војводом Степановићем. Генерал Д'Епере је већ тада сматрао да је идеја српске Врховне команде прихватљива, а три дана касније је на новом састанку са регентом Александром и војводом Мишићем прихватио предлог српске Врховне команде о пробоју фронта. Обећао је да ће српској војсци скратити фронт, да ће јој ставити на располагање две пешадијске дивизије за употребу на тежишту пробоја, тешку артиљерију, авијацију и потребан број специјалиста.

Генерал Д'Епере је 7. јула одобрио „Кратак пројект операција ради заједничке офанзивне акције, чији је циљ тучење бугарских армија“. У Пројекту је наведено да је главни напад поверен Групи армија под командом војводе Мишића, састављеној од српске Прве и Друге армије, две француске дивизије и средства ојачања. Операција је требало да буде изведена у две етапе: пробој и гоњење.

Због тога што нису биле извршене одговарајуће дипломатске припреме на нивоу савезничких влада, генерал Д'Епере је директиву о убрзавању припрема за извршење опште офанзиве доставио осталим савезничким командантима тек 22. јула.

Пред пробој Солунског фронта, генерал Франше Д'Епере је под својом командом имао око 628.000 људи, око 1.800 топова и 200 авиона, укупно 28 дивизија груписаних у пет армија. Укупну снагу непријатеља на фронту ширине око 450 километара чини 626.000 војника, 1.600 топова и 80 авиона. Под руководством генерала Д'Епера дефинитивно је утврђен план, а под његовом командом извршен је пробој Солунског фронта у периоду од 15. до 17. септембра 1918. године.

Током августа 1918. године вођени су разговори између српске Врховне команде и генерала Д'Епера ради утврђивања времена почетка офанзиве. Војвода Мишић се залагао да офанзива почне најкасније крајем августа, с обзиром на услове на српском делу фронта, који је био планински. С друге стране, генерал Д'Епере, узимајући у обзир климатске прилике на целом Солунском фронту, сматрао је да је друга половина септембра најпогодније време за офанзиву. Због тога је наредио да се до 12. септембра заврше све припреме како би 14. септембра могле да отпочну операције. У одговору који је упутио војводи Мишићу 6. августа генерал Д'Епере је додао да је за успешан исход офанзиве великих размера потребно да се спроведе „потпуна припрема не само на српском делу фронта, него на целокупном источном фронту, и да се датум почетка офанзиве може одредити тек када буде испуњен тај услов“.

Конечна одлука о почетку операција зависила је и од става британске и италијанске владе. Након што су француска, британска и италијанска влада постигле сагласност о потреби пробијања Солунског фронта, генерал Д'Епере је 12. септембра наредио да артиљеријска припрема на целом Солунском фронту отпочне 14. септембра, а напад на фронту српске војске у зору 15. септембра.

У договору са генералом Д'Епереом одлучено је да се тежиште пробоја изврши са фронта Друге армије војводе Степановића: Ветерник–Обла чука–Кравица–Добро поље–Соко. Друга армија је по жељи генерала Д'Епера ојачана са две француске дивизије, с тим да оне буду употребљене на главном нападном правцу армије.

■ ОСЛОБАЂАЊЕ СРБИЈЕ

Након пробоја фронта, српска војска је несмањеном жестином наставила напредовање ради ослобођења Србије. Уз сагласност и подршку генерала Д'Епера, српска Врховна команда је 1. октобра наредила Првој армији да крене на север долином Јужне Мораве у правцу Ниша. У свом налету Прва армија је 9. октобра избила пред Ниш, и на тај начин се удаљила око 180 километара од Друге армије и савезничких снага које су се налазиле у Македонији. Забринут за судбину српске Прве армије, генерал Д'Епере је наредио српској Врховној команди да „Прва армија, која срља у авантуру, одмах обустави напредовање до пристизања Друге армије и других савезничких јединица“. Војвода Мишић је ту наредбу проследио војводи Бојовићу, али му је оставио могућност да према сопственој процени ситуације, одлучи о даљем напредовању. Имајући у виду могућност пристизања нових снага непријатеља, војвода Бојовић је одлучио да одмах започне битку за Ниш, који је ослобођен три дана касније.

Након ослобађања тог града, генерал Д'Епере је поново упутио телеграм војводи Мишићу са захтевом да Прва армија застане и правац свог напредовања окрене према Дрини, а да правац према Београду препусти двома дивизијама којима је командовао генерал Пате. Војвода Бојовић је одговорио да нема намеру да мења правац

наступања и да српској војсци припада право и част да ослободи Београд.

У периоду док је српска Прва армија из правца Ниша напредовала према Крагујевцу, регент Александар је у Солуну разговарао са генералом Д'Епереом о наставку операција на балканском ратишту.

Д'Епере је у припреми и извршењу пробоја Солунског фронта дао значајан допринос и показао да је био човек од акције и широких војничких погледа. У вези са операцијама око пробоја Солунског фронта, генерал Д'Епере је рекао да су српски штабови били достојни својих трупа, које су оствариле поучне примере у извођењу операција и на тешко проходним планинским теренима. Оклевање и помањкање енергије у спровођењу планираних операција које је било приметно у појединим тренуцима, није произишло из Д'Еперевих војничких одлика и личних особина. Положај команданта коалиционе армије спутавао је његову иницијативу и примораво га да с опрезношћу одмерава услове за ангажовање осталих савезничких трупа. Из такве политичке стране његовог положаја произишала је и извесна неуспешност у сарадњи са Врховном командом српске војске.

Генерал Франше Д'Епере одликован је орденом Карађорђевог звезде са мачевима и проглашен за почасног грађанина Београда, у којем један булевар носи његово име.

Споменик Франшу Д'Епереу, чији је аутор вајар Ристо Стијовић, налази се изнад саобраћајне петље на Аутокоманди у Београду. Споменик је подигнут 1936. године, бронза 100 цм, укупне висине 408 цм.

Франше Д'Епере уручио је Београду орден Легије части, који је граду додељен 21. децембра 1920. године. Орден је 1802. године установио Наполеон Бонапарта, као први орден Француске. Поред Београда, још само два града изван Француске поседују овај орден: Лијеж (Белгија) и Луксембург (Луксембург).

■ ПОДРШКА УЈЕДИЊЕЊУ

Генерал Д'Епере се, у складу са инструкцијама своје владе, трудио да омогући српским армијама да своје успехе на бојном пољу максимално искористе за остварење политичких циљева, оличених у идеји формирања заједничке јужнословенске државе. Управо је последња етапа солунске

офанзиве, која је трајала од средине октобра до средине новембра, донела велике војнополитичке резултате. Препуштајући српској војсци главну улогу приликом ослобађања Црне Горе и ослобађања југословенских земаља које је окупирала Аустроугарска, генерал Д'Епере је допринео да се смање могућности за дипломатска маневрисања влада суседних држава, које су претендовале на поједине југословенске територије.

Тако је након капитулације Аустроугарске, 3. новембра, генерал Д'Епере наредио наступање српске војске на простор Угарске. Такође, одбио је захтев команданта италијанских снага на Балкану, који је желео да са својим трупама уђе у Црну Гору и надгледа примирје, изјавивши да је тај задатак поверио српској војсци. За дефинисање западних граница будуће југословенске државе значајна је одлука генерала Д'Епера о упућивању француско-српских одреда у Ријеку и Дубровник и српског батаљона у Сплит. Одлука је имала за циљ да предухитри искрцавање италијанских трупа на далматинској обали и заштити југословенски етнички простор. Након примирја са Бугарском, Турском и, на крају, са Мађарском 13. новембра, генерал Д'Епере је одредио све демаркационе линије, укључујући и оне на североистоку Албаније, у Словенији и Коруској.

За помоћ коју је пружио српској војсци у Првом светском рату, односно за своје заслуге приликом дефинисања јужнословенског етничког простора, генерал Д'Епере је 31. јануара 1921. именован за почасног војводу војске Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Фебруара исте године, за заслуге према својој отаџбини, проглашен је за маршала Француске. Значајно признање уследило је 15. новембра 1934, када је примљен у француску Академију наука. Франше Луј Д'Епере умро је у Алби, Француска, 8. јула 1942. године. ■

Миљан МИЛКИЋ

ЦРНОГОРСКИ СТУДЕНТИ НА ВОЈНИМ АКАДЕМИЈАМА У САД

Министарство одбране САД, у сарадњи са Министарством одбране Црне Горе, расписало је конкурс за пријем кандидата на престижним војним академијама у Америци. Америка ће омогућити бесплатно школовање за 11 црногорских младића и девојака на Војној академији у Вест Поинту и на Поморској академији у Анаполису, наводи се у конкурсу објављеном у дневној штампи.

Конкурс је отворен до 30. новембра, а кандидати који конкуришу за Поморску академију морају имати између 17 и 23 године, док је старосна граница за пријем на Војну академију до 22 године. Од заинтересованих се тражи знање енглеског језика, да су психофизички здрави и просечан успех током школовања.

Обезбеђени су трошкови четворогодишњег школовања, смештаја, исхране и авионског превоза, а кандидати су обавезни да се по завршетку академије запосле у Војсци Црне Горе.

Црногорско министарство одбране ће после селекције предложити америчким академијама пријем кандидата чији ће одбори донети коначну одлуку. ■

НАСТАВАК РАЗГОВОРА О СПОРАЗУМУ START У НОВЕМБРУ

Амерички и руски званичници састаће се у новембру у Женеви да би наставили разговоре чија је сврха да се осигура садржајна стратегија контроле наоружања после истека споразума о стратешком смањењу наоружања START 1, који важи до децембра 2009. године.

Споразум је потписан 1991. године и био је израз сагласности две стране да прихвате смањење тадашње количине нуклеарног наоружања и до 80 одсто.

Заједно са споразумом о антибалистичким ракетама ABM из 1972. и STARTOM 2, из 1993. године, START 1 припада пакету договора који ограничавају стратешке нуклеарне снаге и представљају основ за окончање трке у наоружању. ■

ПРВИ ДОБРОВОЉЦИ У ХРВАТСКОЈ ВОЈСЦИ

Прва група од 250 добровољаца хрватске војске започела је четрнаестонедељну обуку у касарни у славноком граду Пожеги, а међу њима је и 30 жена. Како је саопштено у министарству одбране, за место у првој групи добровољаца састављеној по равномерној заступљености из свих делова Хрватске конкурисало је преко 1.000 заинтересованих.

За добровољце су направљени нови наставни планови, а официри и подофицири који ће их обучавати прошли су посебну обуку. Полазници прве групе полазе пилот пројект обуке, након кога ће се уклонити недостаци ако их буде било.

За наредну годину планира се обука две групе од 400 добровољаца. Обука сваког од њих државу ће без трошкова наставног кадра коштати до 1.113 евра месечно, али у министарству сматрају да тај трошак није превисок, ако се узме у обзир квалитет програма који ће проћи и њихова коначна обученост.

Од краја прошле године с циљем трансформације војске у духу стандарда НАТОа замрзнуто је служење војног рока, али се планира да након завршетка трансформације уз 16.000 војника буде и 2.000 цивила на служби у ХВ и Министарству одбране. ■

ПРОШИРЕЊЕ ЕЛИТНИХ ЈЕДИНИЦА АМЕРИЧКЕ ВОЈСКЕ

Пентагон очекује да ће за неколико година имати око 65.000 војника у јединицама за специјалне операције, што је дупло више него пре напада 11. септембра 2001, рекао је помоћник министра одбране САД Мајкл Викерс.

Викерс, задужен за надзор специјалних војних јединица и рат ниског интензитета, рекао је да ће тим повећањем бити обезбеђено довољно зелених беретки, морнаричких Фок и других елитних јединица да се војска пот-

пуно супротстави екстремистичким претњама с којима се САД суочавају широм света.

Агресиван програм проширења специјалних јединица које предводе борбу америчке војске против Ал Каиде и других екстремистичких организација, обелодањен је почетком 2006. године, а тренутно су размештене у око 60 земаља широм света. Око 15.000 припадника специјалних јединица, или 30 одсто од укупно њих 50.000, сматра се операционим језгром. Осам одсто се тренутно налази на Блиском истоку и у јужној Азији, а највише у Ираку и Авганистану.

Операционо језгро ће се према садашњем плану проширења повећати за скоро 5.000, рекао је Викерс и додао да је то највеће повећања јединица за специјалне операције. ■

САРАДЊА РУСИЈЕ И ЛИБИЈЕ

Уочи састанка с руским председником Дмитријем Медведевим, председник Либије Моамер Гадафи позвао је на проширење енергетске сарадње Триполија и Москве и поновио заинтересованост за куповину руског оружја.

„У прошлости наши контакти су се углавном развијали у војној и политичкој сфери“, рекао је Гадафи новинарима. „Сада су врата отворена да се развија сарадња у цивилном домену, пре свега у области нафте и гаса“, додао је Гадафи, који је у првој посети Москви од 1985. године. Он је подвукао да Москва и Триполи имају заједнички приступ што се тиче енергетске политике пошто су обе земље велики произвођачи нафте и гаса. Гадафи је додао да, упркос већем напласку на економској сарадњи, Либија „није незаинтересована“ за руско оружје. Током своје посете Либији у априлу, Владимир Путин, тада председник Русије, договорио се да отпише четири и по милијарде долара либијског дуга у замену за профитабилне уговоре о оружју и енергији. Михаил Дмитријев, шеф руске савезне службе за војнотехничку сарадњу, рекао је да је Либија изразила интерес да купи авионе, системе за противавионску одбрану и бродове за ратну морнарицу.

Према руском извору, из војне индустрије очекује се да се разговара о уговорима о продаји оружја вредним две милијарди долара. ■

Пише
Александар РАДИЋ

НАСЛЕЂЕ БУШОВЕ ВЛАДАВИНЕ

Роналд Реган и Михаил Горбачов су у Вашингтону 8. децембра 1987. прихватили обострану редукацију ракета кратког и средњег домета од 500 до 5.000 километара. Руси су у знак добре воље повукли лансирања оруђа из Источне Немачке и Чехословачке пре ратификације. Двадесет једну годину касније Руси су одлучили да се ракете кратког домета поново нађу у базама у близини граница земаља чланица Северноатлантског савеза. Биће смештене на руској територији, у калињинградској области која се као руско језеро налази изолована на обали балтичког мора, између нових чланица Савеза. У међувремену се Руска интересна сфера повукла далеко на исток, а Савез се ширио на простор бившег Варшавског пакта.

Руски ракетни пукови биће опремљени ракетама *искандер*, домета до 500 километара. Наглашава се да ће оне имати само конвенционално пуњење, али у случају потребе, лако ће бити замењено нуклеарним бојним главама. Разлог за нови размештај ракета са Руси су нашли у одлуци да се предузму противмере за амерички ракетни штит у близини руских граница.

Месецима уназад из изјава руских званичника могло се наслутити да претње јачањем истуреног руског штита нису празне провокације за дневне потребе. Оне су део новог стратешког погледа на заштиту руских интереса.

Сви ти елементи били су већ познати, али тренутак када је руски председник Медведев обавестио планету да ће ракете бити пребачене на истурене положаје, представља пример нове руске оштре тактике у међународним односима: ракете су „поклон“ за америчке изборе и оне ће као један од проблема дочекати новог председника Обаму.

Листа безбедносних проблема пред Обамом биће изузетно сложена. Да ли прво покушати санирати прилике у рату против терора или редефинисати односе са Русима? Како на дужи стазе обликовати америчку одбрамбену политику под притиском економске кризе и у време пада утицаја и улпеда на глобалном плану, великих тешкоћа у актуелним ратовима, високих трошкова одбране, недостатка људских ресурса и истовремено ићи у сусрет новим кризама, попут проблема са иранским нуклеарним програмом и евентуалним сломом тоталитарног вођства у Северној Кореји.

По свему судећи, наслеђе Бушове осмогодишње владавине неће бити лако довести у ред. Одбрамбени трошкови су невероватно високи, чак и када се има у виду званични војни буџет, а проблеми су све већи. Генерали желе нову софистицирану технику, а на терену се амерички војници сусрећу са проблемима асиметричног рата, где се на технолошке иновације гледа само као на занимљив детаљ, али не и као на средство за победу.

Ирак и Авганистан буде резерве према реалним дOMETИМА америчке моћи. У оба рата герилци и терористи су наметнули властиту динамику догађаја. Они су у прилици да изаберу време и место за нарушавање крхке безбедности. Американци и савезници

као ватрогасци иду из региона у регион, снажним притиском грубе силе постижу привидну стабилност и онда журе у неко наредно место или регион, у којем су се размахали исламски екстремисти. Тај циклус се врло брзо затвара и када се чини да се дошло до неког резултата, исламисти поново покрећу офанзиву.

Пример Авганистана сада се већ чини безнадежним – после почетне еуфорије и привада демократијације и модернизације авганистанског друштва, талибани су тихо повратили контролу над руралним пределима, регрутовали нове ратнике и кренули у офанзиву. Они никада неће моћи спомити америчку силу, али помало већ истрошене патриотске емоције Американца, пробуђене терористичким злочиним 2001. године, можда неће моћи да надјачају чињеницу да ће у централноазијским планинама стално гинути амерички грађани у узалудном покушају да талибане преобрате из чврстог ислама на флуидне демократске вредности држава у којима једна солидна плата износи као годишњи приходи целог једног авганистанског села од неколико стотина душа.

Обама мора да пронађе начин како да балансира између потребе да се „скрати фронт“ америчког глобалног присуства и очувања доминантног утицаја у свету, што представља ђавољи избор. Ако се Америка превише повуче и више окрене ка себи и економској кризи, низ већих и малих земаља добио би прилику да се афирмише у свету без доминантне силе. Велике силе истока траже место у подели глобалне моћи, а да би изазов био већи, чак и у америчког дворишту, у Латинској Америци, која се од доба Монроове доктрине сматрала за приватни посед САД, многе земље више не желе да прихвате да се на северу мисли, а на југу ради.

Новоизабрани амерички председник се већ представио гласачима као поборник плана да се прво среде прилике код куће, односно да се Америка избори са последицама похлепе банкара. Али ако анализе вођа терористичких покрета крену од процене да ће се Америка повући у себе, онда се црно пише Американцима у униформи широм света. Такву процену оснажиће, на америчкој политичкој и безбедносној сцени, све чешће критичко разматрање одрживости присуства на два главна ратишта.

За претпоставку да се заиста разматра одлазак барем из Ирака важан индикатор представља све већи труд који се улаже у развој ирачке оружане силе. Американци су заборавили на већ помало отрдани пример „вијетнамизације“ са почетка седамдесетих, када су противници комуниста добили велике количине ратне технике и брзо се сломили под теретом одлучности непријатеља да победом оконча рат.

Дакле, идуће године, на самом почетку мандата Обама ће морати да се определи између две опције: остати у Ираку и борити се са неизвесним роком боравка и резултатом, или отићи по цену да се понови крах америчке политике у Индокини од пре тридесет и више година. ■

По свему судећи, наслеђе Бушове осмогодишње владавине неће бити лако довести у ред. Новоизабрани амерички председник мора пронаћи начин како да балансира између потребе да се „скрати фронт“ америчког глобалног присуства и очувања доминантног утицаја у свету. Ако се Америка превише повуче и окрене више ка себи и економској кризи, велики број већих и малих земаља добио би прилику да се афирмише у свету без доминантне силе.

Аида Новосел, сликар и модни креатор

Херој писте живота

Данас је, када је реч о начину одевања – време слободе. Имиц треба да поштује тренд и да омогући да се свако препозна. Што богатије душевно и емотивно стање, то сте корак испред осталих. Будите *Херој* индивидуалности. Како у животу, тако и у моди, индивидуалност је одраз личности.

Ова колекција Аиде Новосел представљена недавно у оквиру 13. „Jakobs Fashion Selection“ носи назив „Hero“. Инспирирана је војним ваздухопловством, али она унутар препознатљиве робне марке носи сасвим одређени лик pilota потпуковника Миленка Павловића, команданта 204 ловачког пука који је херојски страдао 1999. године на небу изнад Ваљева. И док су се те вечери у Студентском културном центру на писти, овај пут модној, смењивали манекени у маслинастим, сивозеленим, смеђим или белим моделима, на којима је између раширених крила и изнад натписа „Hero“ портрет војног pilota Миленка Павловића као препознатљив симбол колекције, сав простор испунило је снажно осећање поноса и поштовања. За Миленка Павловића и све друге пилоте једне одлучне и храбре професије, али и за све оне младе људе који ће умети да препознају управо тај систем вредности као своје обележје. Јер, одавно нешто тако истински хумано није закорачило у свет моде. Аида Новосел, сликар и модни креатор је наш саговорник.

Како сте уопште дошли до идеје да повежете моду и херојство потпуковника Миленка Павловића?

– Инспирација за ову колекцију није ми била ни једноставна, ни лака. Ја сам све ово што започех доживела јако тешко. Те ноћи на ревији имала сам чудан осећај да је Миленкова енергија била у потпуности уз све нас. Мало је специфичан начин мог рада и деловања у свету моде... Ја сам прво сликар, па онда позоришни радник сценограф, костимограф, па тек онда креатор стилиста... Самим тим другачије и из више угла посматрам и моду, између осталог и као активност којом се шаље нека одређена порука.

Моја одлука да урадим колекцију у овом периоду са овом тематиком није случајност. За време бомбардовања била сам запослена у модној кући као главни дизајнер лаке конфекције „УЗОР“ у Ваљеву. По ратном распореду дежурала сам радно сваки трећи дан. У том периоду смо шили за војску... Један од тих дана мог дежурства био је управо дан када је потпуковник Миленко Павловић изгубио свој живот на небу изнад Ваљева.

Након Миленкове погибије сазнала сам појединости и спознала да је он својим херојством индиректно спасао живот многим у граду, па и мени.

Јер, да је тог дана гађан Крушик, као што је планирано, а који је једна од највећих фабрика оружја на Балкану, у ваздух одлетело пола Шумадије.

Не смем ни да помислим на последице. Такве ствари се не заборављају. Од тада па до данас чекала сам одговарајућу прилику да читав тај доживљај склопим у целину, као своју захвалност, а да прича не буде банална. Верујем и да је ово идеално време да се „пробуде заспали“ и подстакну на „будно сањање својих снова“ уз уверење да ће само својим сопственим потезима направити боље сутра.

Говорим о генерацији која управо стасавала и која је за време агресије била мала. На срећу, многим није ништа остало у сећању од тих јако упечатљивих момената, тако да су трауме прилично бледе. Што је добро. Нажалост, самим тим бледи и сећање на људе који су и те како заслужни да буду помињани док је света и века. Што ми, зрелији и умнији, ипак не смемо допустити.

Млади људи у Србији мање више подлежу модном диктату познатих страних робних марки, које у себи носе одређени стил, али и начин живота и систем вредности. Шта је то што им колекција „Херој“ нуди као могућност идентификације?

– У крајњој линији, у свему томе о чему говоримо садржан је сасвим јасно наш систем вредности. Заснован на одговорности, раду, хробрости, пожртвовању, самилости.

Тачно је то што сте приметили о одевању и избору младих људи у Србији. Све је то одавно присутно, толико да боде очи. Прво нам оmlадина, па онда и остали обертучке примлају импулсе и стилове са свих страна света, без обзира шта је то и како изгледа, а још мање шта конкретан натпис на роби заиста значи и шта заговара.

Свему томе смо и ми кумовали, прво родитељи, који све мање разговарају са сопственом децом, а онда и сви остали који се стапају у непознато и губе свој идентитет.

Наравно да је немогуће да сви исто мисле и имају исте потребе и једнак укус... Али, прилично сам сигурна да су многи изгубили вољу да се истински боре за сопствени идентитет и да нема подршке ни са једне стране, па чак ни у тој основној ћелији друштва – породици.

Данас јесте, када је реч о начину одевања – време слободе. Ими треба да поштује тренд и да омогући да се свако препозна. Што богатије душевно и емотивно стање, то сте корак испред осталих. Будите *Херој* индивидуалности. Како у животу, тако и у моди, индивидуалност је одраз личности. То је став колекције *Херој*.

У колекцији преовлађују комади одеће који се могу носити свакодневно. Кома је она намењена, каква је њена будућност, хоће ли се и где наћи у продаји?

– Колекцију „Херој“ планирам да комерцијализујем, с тим што се сем штампе може појавити и значка – изливак за јакне. Принт на мајицама остао би у виду Миленковог лика и крила, која су заштитни знак бренда. Бићу срећна ако се Миленков лик буде носио, ако овим потезом едукујем бар петоро младих људи, а они онда читаву ту идеју пренесу даље.

Премијерној модној ревији у Студентском културном центру присуствовала је породица Миленка Павловића. У публици је био и командант Ваздухопловства и противваздухопловне одбране Војске Србије. Какве су њихове реакције? Претпостављам и да сте сарађивали током припреме колекције?

– Да бих све ово остворила прво сам летос дошла у контакт са госпођом Славицом Павловић, Миленковом супругом, и од ње затражила мишљење и дозволу да покушам да оживим његов лик и дело.

Прихватила је и зато сам бескрајно захвална, мислим да је нисам разочарала. Након ревије пришла ми је са синовима и захвалила се још једном. Миленкови синови су исто тако били узбуђени, чак благо насмејани. Имала сам велику трему пред тим дивним момцима који имају пуно разлога да се поносе!

Министарство одбране ми је такође помогло, захвална сам што су одобрили да Миленкове колеге, пилоти учествују на ревији и покажу сву снагу и отменост своје професије...

Сада следи нова борба, треба пронаћи средства и место где ћу моћи да понудим колекцију „Херој“ као нови бренд. Мода је врло пластична свар, лако прихватљива, а млади, на којима свет остаје, у сусрету са лепим, могу да се врате духом међу своје претке, а одатле могу да црпе вољу да постану и остану јаки и одлучни, што и јесте моја порука...

У нијансама сивозелених тонова, практичном и спортском кроју, наизглед препознатљивом као military look, крију се неуобичајни романтичарски узлети, наговештаји крила припремљених за лет. Да ли је и то део Вашег посебног виђења војног ваздухопловства?

– Вече након ревије добила сам и индиректну потврду да сам на правом путу. Одмах након уласка иза сцене манекени су ме дочекали великим аплаузом и општим усхићењем. У већини случајева то је уобичајено. Међутим, након сат времена у току банкета у холу испред сале СКЦ-а, пришао ми је један од манекена да се захвали у име свих осталих који су родили ревију, и врло узбуђеним гласом рекао да су сви још под утиском и чудним осећајем присуства нечега непознатог у грудима, што их чини посебнима. Кажу да су радили многе ревије, за много веће модне куће и брендове, али да овакав осећај нису никада имали...

Чини ми се да управо то нешто невидљиво, може да покрене и оствари снова. Волела бих да све ово заживи. Свака помоћ ми је драгоцена, јер сам читаву колекцију остворила уз подршку неколико људи, а све приказано сашила у својој радионици малог капацитета. Заиста сам захвална свима који су ме подржали и дошли на ревију да још једном заједно одамо почаст човеку који треба да буде узор свима. ■

Драгана МАРКОВИЋ
Снимио Зоран МИЛОВАНОВИЋ

У ОБЈЕКТИВУ ВРЕМЕНА

Када се зна да је фасцинација филмом обележила 20. век, сасвим су јасни значај и улога који је војна филмска кућа имала током шездесет година свог постојања. Са прага трећег миленијума дефинитивно се може рећи да су филм и филмска уметност мењали људе и поглед на свет, те да је рад унутар „Застава-филма” оставио снажан траг о људима и у људима.

Сачувати душу времена на покретним сликама људи и догађаја јесте посао чији су темељи у будућности. Људи из „Застава-филма” већ шездесет година бележе и уметнички обликују трајање на овим нашим просторима, како би они који долазе имали јаснију слику о добу које је неповратно прошло.

С временом, та јединствена кућа постала је симбол југословенске војне кинематографије, али и институција културе у којој су стварале генерације наших познатих синеаста. Кажу да је потребно више од годину дана провести непокретно уз екран да би се одгледало све што је у „Застави” снимљено током њеног постојања. Таква година била би концентрат креативности, знања, стрпљења, динамике, ишчекивања правог тренутка, огромне енергије и јаке воље – свакодневно ангажованих људи. Управо су ти људи, поименице, обележили историју

Војнофилмског центра. И управо њима, на пригодан начин, посвећено је и обележавање овогодишњег јубилеја.

ПРЕСТРОЈАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ

Година 1885. календарски је оквир за причу о настанку филма, браћи Лимијер и чувеном „Гранд-кафеу”. Већ Први светски рат упућује на нове могућности коришћења филма као медија. По угледу на организацију Француске војске, Врховна команда Српске војске, која се реорганизовала на Крфу 1916. године, формирала је сопствену фотографску и кинематографску службу. То су у сваком случају зачеци војне кинематографије, која на овим просторима траје скоро деведесет година.

Дан Војнофилмског центра потиче из 1948. године, када је формирано Одељење за филмове Југословенске армије. Рођена је војна филмска кућа, која ће, уз мање или веће измене у називу, наставити да живи и траје, делећи судбину војске и остављајући снажан печат у нашој кинематографији. За првог начелника постављен је мајор Маријан Маринџ.

У састав Одељења за филм ушли су изабрани војници и официри. Прву групу редитеља чинили су официри који су могли одмах да започну снимање филма: капетани Бошко Војводић и Чочи Микијели, поручници Јанко Ердељи и Ото Денеш.

Убрзо су уследили и филмски првенци. Екипа, коју су чинили редитељ поручник Јанко Ердељи и сниматељ војник Петар Црнобори, упућена је на градилиште пруге Шабач-Ковиљача да сниме репортажу. Још једна екипа, под вођством редитеља Микијелија у Сплиту снима кадрове за филмски запис са прославе Дана Југословенске ратне

морнарице. Пет прилога је убрзо уврштено у садржај првог броја „Филмског прегледа из Југословенске армије“, и то: „Са прославе дана ЈРБ“, „У једном јуришном пуку“, „На граници“, „На прузи Шабац-Ковиљача“ и „Првенство ЈА у пливању и ватерполу“. Они су приказани у биоскопима у Београду и широм Југославије крајем 1948. године, обликујући за историју то што се зове први производ „Застава-филма“.

„Застава филм“ наставља да се бави информативном делатношћу, све до 1960. године.

Филмски производи снимани су на црно-белој траци 35 милиметара, просечног трајања од око десетак минута. Сваки број Филмског прегледа умножаван је у 13 копија (35 милиметара). У периоду од 1948. до 1960. године произведено је 115 Прегледа. Након тога, у сарадњи са „Филмским новостима“ и Југословенском радио-телевизијом „Застава“ наставља да информише јавност о животу и раду армијске средине.

Још један датум за подсећање је април 1949. године, када је снимљен први наставни филм са називом „Обука о бацању ручних бомби“. У реализацији филма учествовали су редитељ капетан Чочи Микијели, сниматељ војник Стево Радовић, асистент режије потпоручник Бранко Вукотић и сарадници.

Следеће године (1950) „Застава“ снима шест наставних филмова, а они ће с годинама што долазе постати доминантан жанр производње, годишњи просек снимљених филмова био је између 23 и 25 наставних филмова. Данас ти едукативни филмови имају значајну документарну и историјску вредност, јер су аутентично забележили време у коме су настали.

Још један значајан датум везује се за 1949. годину. Поручник Ото Денеш, сценариста и редитељ, креће у реализацију првог документарног филма „Поздрав са границе“, а поводом рођендана маршала Тита. Током те исте године, у биоскопима се појављују још три „Заставина“ документарца: „Армија на прузи“, режија Ото Денеш, „Разбијачи клевета“, режија А. Јешић, и „Чувари отаджбине“, режија Ђорђе Вукотић.

Године 1955. поручник Крсто Шканата ствара један од најбољих документарних филмова – „У сенци магије“, бавећи се проблемом суверености и надрилекарства, који на Другом фестивалу југословенског документарног филма у Сарајеву жири награђује за режију.

ЗЛАТНО ДОБА

Од 1951. године Војнофилмски центар се налази у Филмском граду на Кошутњаку, а назив „Застава-филм“ добија 1962. године.

„Застава“ се брзо развијала, обогаћујући израз и квалитет производа. Филмове који ће касније постати антологија кратког метра потписивали су Шканата, Заниновић, Голубовић, Калачић, Слипчевић, Велимировић, Вучић, Шарановић, Чикеша... Нижу се награде и признања. На домаћим фестивалима „Застава“ је награђена више од 160 пута. Француска војна кинематографија основала је филмски фестивал на коме су се појављивали и приказивали искључиво војни филмови. На Међународном фестивалу у Версају „Застава“ је освојила три златна и једно сребрно „Сунце“, популарно названо „Војни оскар“: Златно сунце 1967. године, за филм „Водник, бомбе и...“, режија Стјепан Заниновић; Златно сунце 1975. године, заједничка награда за филмове „Запалива борбена средства и заштита“, режија Александар Аранђеловић, и „Пас чувар“, режија Стефан Загорјан; Златно сунце 1977. године за

најбољу селекцију: „Дејство диверзантског одреда ТО“ и „Дејство стрељачког вода у насељеном месту“, режија Миле Пушелић, „Голија 76“, режија Стјепан Заниновић и „Санитетско обезбеђење дивизије у одбрани“, режија Срђан Хаджић.

Сребрно сунце 1969. године добио је филм „Дејство батерије у нуклеарним условима“, у режији Милана Вучића.

Шездесетих година „Застава“ постаје филмска кућа са највећом производњом документарних и краткотражних филмова у земљи. Период између 1960. и 1980. године доследна историја означава као златно доба „Застава-филма“. То је, заправо, време ауторског сазревања и богате продукције високог квалитета, а као логичан резултат уследиле су и многобројне награде. Вероватно најимпресивније филмове настале у Застави потписали су: Предраг Голубовић, трилогију кратких играних филмова, који се убрзају у сам светски врх „Смрт паора Ђурице“, „Тишине“ и „Биографија Јожефа Шульца“; војник Горан Паскаљевић, документарни филм „Деца“; Радомир Шарановић, едукативни филм „Рат се дуго памти“, Бранко Калачић филм „На вез“, Михајло Секулић филм „У жаришту вариоле“...

Пионирске кораке у припреми ангажованих филмских остварења чини Сјепан Заниновић. „Застава“ приказује филм „Тек касније сам почео да растем“, а признања која су уследила отварају Заниновићу пут да још слободније обрађује табу-теме. Он је међу првима променио устаљену шему приказивања свакодневног живота у војсци са својим кратким филмом „Водник, бомбе и...“, који стиче наклоност филмских стручњака и публике и прераста у изузетно популарне ТВ серије „Кад сам био војник“ и „Војници“.

Упоредо са документарним и кратким играним филмовима, уз ангажовање истакнутих стручњака негују се техника цртежа и анимације, као наставна средства за едукацију војника. За неке филмове цртеже ради Зуко Џумхур, један од редитеља је Вера Влајић, ту су и Радослав Гајић, Стеван Живков, Тома Лудниг, Љуба Бранковић, Душко Шево, Иво Пушанић, Душан Мандић, Штефан Загорјан, Горан Костић, Душица Жарковић, и многи други. У тешким временима деведесетих година признања „Застави“ доноси ветеран анимираног филма у Србији Никола Мајдак са филмом „Pontius Pilatus Secundus“.

И у најтежим околностима последње деценије 20. века, праћеним распадом СФРЈ и агресијом НАТО, редитељи, сниматељи, сценаристи, монтажери, организатори, сниматељи тона и техничари „Заставе“ одржавају производњу. Миљивоје Несторовић, Милун Вучинић, Горан Костић и Марко Ж. Николић стварају филмове високих уметничких домета, који се памте и никог у свету не остављају равнодушним, доносећи „Застави“ заслужена признања у земљи и на међународним фестивалима. Поред редитеља унутар куће, сарадња са другим ствараоцима траје и у тим тешким временима: Здравко Велимировић, Никола Стојановић, Драган Елчић и Михајло Секулић стварају филмове који враћају стари сјај нашој кинематографији и „Застава филму“.

„Застава филм“ учествује на Београдском фестивалу документарног и краткотражног филма од његовог оснивања. Прва награда освојена је 1961. године за филм „Поруке“, редитеља Стјепана Заниновића. Од тада је наставила да се појављује на свим досадашњим смотрима, освојивши више од 50 признања, укључујући Гранд при у 2002. години за филм „Воз“, редитеља Горана Костића.

Међународни фестивали тог филмског жанра, попут берлинског и лондонског, уврстили су у своје програме филмска дела „Заставиних“

аутора, а они су се враћали са најзначајнијим признањима. Било их је више од 90. Најдража су она која је освојио кратки играни филм „Тишине“ Предрага Голубовића, а посебно номинација за престижну награду „Оскар“ у селекцији за 1972. годину.

Филмски и видео архив Војнофилмског центра баштини значајно духовно и културно наслеђе.

Један од најбогатијих и најсрећенијих архива у земљи чува целокупно филмско стваралаштво и важне архивске материјале на више од седам милиона метара филмске траке. Та ризница чека на дигитализацију како би материјали који се ту налазе били доступнији. А захтеви за тим архивским материјалом су, различитим поведима, скоро свакодневни.

О ЉУДИМА, ВЕМЕНИМА И ФИЛМУ

Са директором „Застава-филма“ пуковником Димитријем Мисирлићем разговарамо о том следећем кораку, перспективама и будућности „Заставе“, новинама у раду, захтевима времена данашњег:

„Данас су захтеви времена такви да се инсистира на брзини преношења информација. Путању преноса најбезболније ћемо и најефикасније скратити системом мобилних монтажа, уз помоћ којих ће се на месту догађаја обликовати видео-запис и слати на одговарајуће адресе. То подразумева и потребу да се људи додатно усаврше. Ми смо створили услове за три формацијска места предвиђена за младе и креативне људе који већ имају таква знања, а покрећемо и курсеве за запослене, који ће имати прилику да се додатно обуче. Осим информативне делатности, чињеница је да систем одбране све чешће препознаје себе у одређеном облику наставно-филмске информације. Све чешће нам се упућују захтеви, попут недавног из Бригаде Колнене војске, да се о одређеним целинама унутар система направе филмски записи. Наравно, рад на филму је захтеван, свеобухватан, у крајњој линији и прилично скуп пројекат. Међутим, облик који се све више намеће као идеално решење за такве потребе јесте управо та, назовимо је наставно-филмска информација, која подразумева да се материјали који већ постоје, а обухватају рад одређене целине, бригаде или установе у току годину дана преточе и повежу у филмски запис. То и јесте својервсно престојаване у ходу. Такав захтев је у свим областима делатности све израженији. Наравно, ниједног тренутка се не одричемо филма у правом смислу те речи, наставног

Снимио Ј. МАМУЛА

или документарног, само уводимо и неке друге филмске облике који су изводљивији и задовољавају своју првобитну намену. Филм остаје као капиталнији пројекат, начин да се обележе јубилеји, да се тематски и ауторски повежу целине, да се делатности и људи учитају у систем на најснажнији начин. Чак и изван годишњег плана филмске делатности ми имамо приличан број тих ванредних захтева за филмом. Наравно, и филм мења своје облике. Нестају оне класичне, окореле форме, чешће се користи анимација, спотовска форма. Нове технологије диктирају своје облике. За све то су потребне и нове набавке. Дигитална обрада слике, звука и тона јесте захтев времена на који морамо одговорити.

Свечаношћу у Централном дому Војске Србије „Застава“ је обележила шездесету годишњицу постојања, коју мање важну од педесете, која је била преломна. Изложбом у Малој галерији и програмом који је уследио у Свечаној сали овог пута су акцентовани људи. Људи који су створили и створили то јединствено здање које се зове војна кинематографија.

У оквиру обележавања годишњице предвиђене су две ретроспективе „Заставних“ филмова – прва, тродневна у Музеју кинотеке током прве недеље децембра и, друга, у Дому културе Студентски град. Помало необичном, али више него корисном акцијом добровољног давања крви, у сарадњи са Војномедицинском академијом, запослени у Војнофилмском центру већ су започели обележавање јубилеја. Монографија која је у припреми очекује се крајем децембра, заокружиће ову занимљиву причу о људим, времену и филму, отварајући простор да неко ново време у филм и живот утисне своје трагове. ■

Драгана МАРКОВИЋ

ДАН ЦЕНТРАЛНОГ ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У СРЦУ СТАРОГ ГРАДА

Српска војска је 1881. године, 8. новембра по новом, а 27. октобра по старом календару, основала Офицерску читаоницу са касином у Београду, по узору на друге европске

војске тадашњег времена. У темељима хотела „Касина“ постоје корени приземне зграде, кафанице у којој је једна просторија била одређена за историју. Тако је почело...

Централни дом је данас највећа и јединствена установа културе у Војсци Републике Србије. Својим активностима подстиче, обогаћује и унапређује ниво културе и образовања професионалних припадника Војске, чланова њихових породица, војних пензионера и грађанства. Озбиљношћу програма, садржајима и отвореношћу, разноврсним активностима обогаћеним лепотом и ширином традиције, заједничким програмским садржајима и обједињавањем чланства различитих структура, Дом негује повезаност Војске и грађанства. Такође, он је репрезентативно место где се организују сусрети, службени разговори, протоколарне манифестације и све друге активности Министарства одбране, Генералштаба ВС, команди, јединица и установа. Ове године Дан Централног дома обележен је двема изложбама у његовим галеријама. У Малој галерији постављена је изложба графика, а у Великој изложба слика „Мајсторије боја“, вредних уметничких дела из богате збирке Дома. Изложбе је пригодно, бираним речима отворио референт за ликовну делатност Милорад Бубања.

Д. М.

РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА ОБИЧНИМ КОЛЕКТИВНА СВЕСТИ

Када, понекад, следимо своје снове и покушавамо, немирно се питајући и немоћно тражећи савет, да их некако „растумачимо“ и „схватимо“, онда је целисходно и разумно ослушнути и колективне снове, и тачно их растумачити. Макар онако како јунак из бајке, прислонивши уво земљи, ослушкује далеки топот.

Ми читава хиљадугођа, у напорима и мукама, носимо бреме живота које је на нас наложено, а у ноћним визијама и дневном маштању јавља нам се слатка и утешна радост живота. Свему што је бременито и отежавно, ми супротстављамо не само свакодневну жељу „да то нестане“, него и полусвесну представу о томе „да би могло и требало да буде сасвим другачије“.

Ми имамо премало времена да размишљамо о том срећном и жељеном „сасвим друкчије“; такође, имамо премало фантазије, да бисмо тачно изградили лик тог „друкчијег“. Али, ако покушамо да запитамо људе о томе како они замишљају жељено „свеопште стање среће“, добиће се, вероватно, скоро у потпуности негативни одговори: јер, ако нестане све непријатно, досадно, постидно, мучно, и ако се устолочи нека, нејасна, али ипак, „супротност“ – она мора бити „овде и сад“! Несвесно у човеку плаши се безизлазности и сања о радости. Оно је истовремено страшно и наивно, незасито и лаковерно, првобитно у својим побудама и инфантилно у својим претензијама и очекивањима. Оно не мисли, оно живи у својим нејасним маштањима и поверљиво ослушкује маглене бајке о срећи. Оно не воли отрежњавајуће речи о „неопходном“ или „немогућем“, о стваралачком кретању линијом „највећег отпора“; све је то – језик разума и животне мудрости, и остаје удео победничког духа.

Тако, од најдревнијих времена, носилац колективне свести сања о срећном „нигде“, утопијски бајковитој срећи, земљи са рекама млека и шећерним обалама, о рају где постоје само радост, наслада и апсолутна праведност, а где све остало – слабост, бол и болест, радни напори и бриге, глад и сиромаштво, забрана и грех, злочин и казна, принуда и неправедност – нестане једном за свагда. Каткад се тај сан односи на прошлост; тако је било, једном давно, у „Едему“ (дословно „у блаженству“), а затим се изгубило; каткад се он односи на будућност, у којој нас очекује „златни век“ или „хиљадугодишње царство“ (хилијазам).

Једни преносе испуњење те маште на онај свет; други се придржавају света земнога. Вера у оностран свет даје људима наду, душевно просветљење и стрпљење, док истовремено младалачки земне „перспективе“ могу да донесу једино нестрпљење, револуционарне странпутице и разочарење.

Деветнаести век нам је подарио антирелигиозни, безбожни „хилијазам“, који ништа не жели да зна о оностраном свету, и који се хвата за овај, земаљски свет. Он проповеда нестрпљивост; наша се рушилачки; мами колективну машту у реалан живот. Неколико деценија марксистички пророци су се колебали између „по-степеног“ (еволуције) и „сад и одмах“ (револуције), између „уважења реалности“ и „нетактичности“, све док није издигао у врх дотад скривен механизам максималистичке химере. Прошло је већ двадесет година од тада од како у целом свету нецеремонијално поздрављају, бодре и распирују колективну машту; према небивалој машти – чежњи односе се као према неумољивим законима природе и људске суштине. Данас управо тај позив ослушкује, у религијском смислу полуоштећена, колективна душа, још увек се надајући да ће древни сан претворити у трезвен, бодар живот...

Како ужасно буђење им предстоји! Шта ће бити са савременим светом, ако му не пође за руком да заинтересује и обнови колективну душу, разорену таквим „хилијазмом“, новим духовним и социјалним идејама? И где ће он пронаћи те стваралачке идеје, ако се не жели ухом припити уз хришћанско откривење? ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–30. новембар

Православни

16. новембар – Обновљање храма светог великомученика Георгија – Ђурђиц

21. новембар – Сабор св. арх. Михаила и осталих бестелесних сила небеских – Аранђеловдан

24. новембар – Свети мученик Мина: свети краљ Стефан Дечански – Мратиндан

25. новембар – Свети Јован Милостиви

26. новембар – Свети Јован Златоусти

27. новембар – Свети апостол Филип

29. новембар – Свети апостол и јеванђелист – Матеј

Римокатолички

23. новембар – Крист Краљ – посљедња недеља Црквене године

30. новембар – Прва недеља Дошашћа – почетак Црквене године

АРАНЂЕЛОВДАН

Од давнина су људи празновали анђеле Божје, али се то често изметало у њихово обожавање. Јеретици су их често тумачили као богове или их сматрали створитељима читавог видљивог света. Четири до пет година пре Првог васељенског сабора, одржавани су Лаодикијски помесни сабори и својим 35. правилном установили исправно поштовање анђела.

У време римског папе Силвестра и александријског патријарха Александра, установљен је овај празник архистратига Михаила и прочих сила небеских у новембру. Зашто баш у новембру? Новембар је заправо девети месец од марта који се сматра временом стварања света. А девети месец после марта узет је због девет анђелских чинова који су најпре створени.

БЕСЕДЕ ЗА ПАМЋЕЊЕ

Од вајкада су образовани и лепој речи склони људи били поштовани. Њихова беседа се не само радо слушала већ и памтила па у дело спроводила. Један од најсветлијих таквих примера је свети Јован Златоусти, који је рођен 354. године у Антиохији, као син тадашњег војводе.

Замонашио се после смрти родитеља. Написао је књигу „О свештенству“, да би га убрзо потом патријарх рукоположио за свештеника. Прославио се блиставим умом и убедљивим говором па је по жељи цара Аркадија изабран за цариградског патријарха. За шест година колико је управљао црквом, много је доброг учинио. Сем осталог, послао је мисионаре незнабожачким Келтима и Скитима, раширио је милосрдну делатност цркве, сузбио симонију (опроштај греха за новац), написао нарочити чин свете Литургије, постидео јеретике и разобличио царицу Евдоксију, растумачио Свето писмо, оставио цркви многе написане књиге и беседе...

На Крстовадан 407. године Јованова душа преселила се у Рај. Мошти му почивају у Ватикану, а глава у московском Успенском храму.

ХЕРОЈСКИ ПОВРАТАК КУЋИ

Пише
Крсман МИЛОШЕВИЋ

Окружени пажњом и пријатељством грчког народа, Срби су се, уз помоћ савезника, на медитеранском острву брзо опорављали. Већ после неколико месеци, међу војницима су се све чешће чуле приче о отаџбини. Жеља за повратком била је све израженија. Али до коначне наредбе за пробој Солунског фронта и данас већ легендарног целодневног хука артиљеријских граната, које су означиле почетак пробоја, Срби ће чекати готово две године. О тим данима, за историју и потомство писали су многобројни уметници који су тада делили судбину народну.

Коста Миличевић (1877–1920), један од лидера импресионизма у српском сликарству, рођен је у Врацу код Скадра. Још као дечак добио је поуке у цртању и акварелисању од великог пријатеља српског народа, руског конзула у Скадру – Орлова. Као осамнаестогодишњак долази у Београд, где похађа Српску сликарску школу. Академију је студирао у Прагу, а 1902. у Минхену ради у атељеу чувеног Антона Ажбеа. У години Мајског преврата (1903) враћа се у Београд, у Кутликову школу, коју после смрти њеног оснивача води као „Уметничко-занатску школу Риста Вукановић“. У тој школи остаје све до почетка Првог светског рата.

■ РАТНИ СЛИКАРИ

На позив колеге Милана Миловановића (1876–1945) Коста Миличевић приступа групи ратних сликара при српској Врховној команди. Трагичне 1915. године прелази планине Албаније и долази у родни Скадар. „Сав озарен због новог сусрета са градом мог детињства, осећам Скадар као престоницу Србије. Ту су Влада, Врховна команда... Ту су и мошти краља Стефана Дечанског, пренете из Дечана... Идем да пронађем бар неке рођаке и познанике. Када се састанемо, не смемо један другог да погледамо... Бедног изгледа, делујемо као авети из бајке и народних прича. Тамна завеса се спушта пред мојим очима. Плакао сам, али се нисам исплакао... Путем према мору умножавају се гробови Срба. Био је то претежак ударац за наш опстанак...“ записао је тада Коста Миличевић.

Напокон, нашавши се на Крфу, са неизбрисивом „сликом“ трагичног пута до њега, Коста је након опоравка наставио свој сликарски „посао“. Ту се развија до пуне уметничке зрелости. Слика прозрочне, сунцем преливане медитеранске пределе. Сликајући крфске пејзаже, он показује изванредан сликарски дар, који га нагло издваја од осталих представника импресионизма код Срба. На Крфу и у Солуну насликао је бројне лирске пејзаже и неколико изванредних портрета. Међу пејзажима посебно се истичу: *Поглед на Видо*, *Гувија*, *Гробље на Виду*, *Крфски пејзаж*, *Моло на Крфу*... За највреднији пејзаж многи сматрају *Острвје код Крфа*, а од портрета посебно се истиче *Глава девојчице*. Костине слике су „мале по формату, али великих сликарских врлина“, истичу ликовни критичари.

Иако је Први светски рат беснео свом жестином, Миличевић је 1917. године са својим пријатељем Миланом Миловановићем и групом српских ратних сликара, приредио изванредну и добро посећену изложбу у Женеви. Неколико понајбољих сачуваних слика са те изложбе налази се у Народном музеју и Музеју савремене уметности у Београду.

После рата Коста Миличевић се враћа у Београд. Амбициозан и предузимљив, са великим угледом који је стекао, био је један од оснивача Удружења ликовних уметника (1919. године). Реализацију његових великих стваралачких замисли прекинула је изненадна смрт за време епидемије грипа у фебруару 1920, када је имао само 43 године.

ЗАЈЕДНИЧКА СУДБИНА

Пореклом Чех, прашки ђак, врхунски архитекта и пројектант Новог двора на Андрићевом венцу, у коме се данас налази седиште председника Републике Србије, Стојан Тителбах (1877–1916) остао је упамћен као „велики неимар и пријатељ Срба“, који је Србију „истински осећао као своју отаџбину“, како је више пута истицао.

Трагичне 1915. године, доследан у опредељењу да „дели судбину српског народа и војске“, Тителбах је једва сагледао сурови пут преко Албаније и некако стигао на Крф. Ту, на Крфу, одбио је понуду да

иде на лечење у Бизерту или у једну од болница у Француској. Са великим напрезањем обилазио је логоре српске војске на источној обали острва, северно и јужно од града Крфа. У сачуваним забелешкама помиње се посета Моравској дивизији у Ипсосу, Тимочкој у Тронгили, Дринској у Агиос Матеосу и Шумадијској дивизији у Месонги.

По природи веома „осетљив, плаховит, емотиван... психички није издржао“. Није се могао ослободити „стравичних слика хода по мукама, масовног умирања и сахрањивања... Гледам га са очајнички стишнутим песницама, исколаних очима, мученичког израза, несрећног... Дуго је и немо гледао у даљину... Видо му се причињавало као последња станица“, забележио је о том великом српском пријатељу Душан Борић. И заиста, Тителбах се сломио. У тренутку „веома израженог нервног растројства“ извршио је самоубиство у Српском војном логору на Крфу. Имао је тада 39 година. Његови посмртни остаци почивају у Маузолеју на Виду, једној од великих гробница Срба.

Зграда Новог двора представља најзначајније остварење архитекте Стојана Тителбаха. То врхунско монументално здање, пројектовано у академском маниру са елементима ренесансне и барокне архитектуре, грађено је од 1911. до 1922. године за резиденцијалне потребе краља Петра Првог Карађорђевића. У урбанистичком смислу, са суседним палатама Старог двора (данас Скупштина града Београда) и Дома Народне скупштине, чини ансамбл најзначајнијих јавних грађевина Београда и Србије. Због својих историјских и архитектонских вредности, зграда Новог двора проглашена је за културно благо.

Београдски трговац и један од највећих српских задужбинара, једно време председник Берзе и Прометне банке, Никола Спасић (1838–1916) почео је у малој кожарској радњи и постао један од најбогатих Срба свога времена.

Као „бистар и способан момчић“, како су га описивали савременици, Никола је изучио опанчарски занат, а онда, са уштеђевином свога оца и стрица од 200 и позајмицом од 500 дуката (јединим дугом у животу, рећи ће касније), отворио је Кожарску радњу у Васиной улици. Ту се свакодневно продавало по више стотина пари опанака.

Уз опанчарске производе, у радњи су се веома добро продавали платно и други предмети од прерађене коже. У чаршији је уживао углед „мудрог, честитог и у животу скромног човека“. С временом, сазидао је породичну кућу у Кнез Михаиловој улици број 33.

У првом српско-турском рату (1876–1877) Никола учествује као редов коњаник, а у Другом је ослобођен војне обавезе као војни лиферант. Направио је и дотурио војсци око 25.000 пари опанака. Почетком 20. века, за сиромашну децу на Палилули подигао је кућу за „Ђачко склониште“ и доделио одређену новчану помоћ која им се редовно исплаћивала. Његово гесло је било: „Не мораш све потрошити што данас зарадиш. Остави нешто и на страну. Нека се нађе, злу не требало“.

Пошто није имао потомака из три брака, већ око 1899. године размишљао је о трајној заоставштини своје велике имовине. Јужну Србију, коју до тада није видео, није занемарио. Прво црквено звоно које је из слободне Србије упућено на југ, послао је Никола Спасић у Призрен. Као побожан човек слао је и црквене књиге, крстове и свештеничке одежде. Сматрао је то својом дужношћу.

Године 1902. Никола улази у Главни одбор четничке организације. Сви имућни чланови тог одбора су из својих личних средстава учествовали у опремању чета које су опремане и упућиване у јужну Србију и Македонију. Прва од чета упућена је на југ у апри-

Ремек дело архитекте Стојана Тителбаха – Нови двор у Београду

лу 1904. године. За Николу кажу да је на неки „необичан и чудан начин био сујеван“. Никако није прихватао да се неки „важни послови и путовања отпочињу уторком“. На, упркос томе, чета је кренула баш у заказани дан – уторак. А онда, на Четирцима, у сукобу са Турцима, четири недеље касније, једног мајског дана 1904. године, цела је изгинула са војводом Алексом Алексићем на челу. Није потребно посебно истицати да се та погибија догодила – у уторак. За сва времена Никола Спасић је задржао тужно сећање на своје трагично изгинуле другове. Али ту није крај стицају несрећних околности. Веровали или не, касније су његови најближи – брат, супруга, сестра, три свастике... умрли баш у уторак. На своје последње путовање и он је, на Крфу, кренуо у уторак 28. новембра 1916. године.

СРПСКИ ДОБРОТВОР

Његова жена, Анастасија – Нака Спасић, ретко племенита и веома образована, утицала је на свога мужа да постане један од највећих српских добротвора. У тешким данима на почетку Првог светског рата, она му предлаже: „Никола, немаш у војци ни сина ни брата, добро би било да некако помогнеш толиким унесрећеним војницима“. Убрзо, Спасић се 24. августа 1915. обраћа министру просвете и црквених дела и каже: „На овом што још увек живим и што је моје имање, захвалан сам прво Богу, па иза Бога, Српској војсци. Зато хоћу Српској војсци да се захвалим на нашем спасењу и на нашој слави коју нам је донела, на тај начин што одмах предајем своје имање у Београду на углу Кнез Михаилове и Вука Караџића бр. 37 као своју Задужбину, као свој прилог Српском народном инвалидском фонду Свети Ђорђе“.

Имовина Николе Спасића, која је после његове смрти постала имовина српског народа, имала је у то време вредност готово као Нобелова фондација у Шведској. Дана 27. априла 1920. донето је судско решење којим се предаје на руковање Спасићева завештана имовина. Болнице, школе, монументалне зграде, црквени објекти и друге бројне установе општеног значаја, стављене су у функцију према тестаменту тог великог задужбинара. После Другог светског рата имовина је национализована. Пошто је рад Задужбине сведен на мању

меру, није се остварила Спасићева жеља да се за Храм св. Саве на Врачару, када буде довршен, купи највеће звоно и поклони у његово име. Својој родбини је завештао занемарљиво мале суме новца, уз клаузулу „једанпут за свагда“. У знак захвалности, Београд је 1929. једну малу улицу између Кнез Михаилове и улице Цара Лазара, назвао именом Николе Спасића.

Нераскидиво везујући своју судбину са судбином српског народа, Никола се, већ веома стар и оболео, повлачи преко Ниша и Солуна у Атини. После одлуке да пређе на Крф, по страховитој бури једва је издржао пут од Пиреја до одредшта. Ту, на Крфу, иако је осећао брзи крај због опште изнемоглости и слабости срца, покушао је да од других сакрије своје лоше здравствено стање. Након тродневног боравка на Крфу, умро је 28. новембра 1916. године. Сахрањен је поред дворца *Ахилеон*. Посмртни остаци пренети су у земљу 1923. и сахрањени у цркви на Топчидерском гробљу, коју је као своју задужбину подигао пре почетка балканских ратова.

■ ОСНИВАЧ СРПСКЕ МЕТЕОРОЛОГИЈЕ

Метеоролог, оснивач Метеоролошке опсерваторије у Београду, Милан Недељковић (1857–1950), рођен је у Београду, где завршава математичко-природњачки одсек Велике школе у Београду. Професорски приправник за математику и физику био је у периоду од 1877. до 1879. године, након чега је пет година провео на усавршавању у Француској, изучавајући математику, физику, астрономију и метеорологију. Када се 1884. године вратио у Београд, био је постављен за суплента, а крајем 1886. за ванредног професора астрономије и метеорологије на Великој школи. Из тог периода траје његова иницијатива да Србија оснује Астрономску опсерваторију. Његова идеја је крунисана успехом 1887. године, када је основао провизорну Опсерваторију на Врачару, која је радила до 1. маја 1891, када отпочиње рад у сталној Опсерваторији. Била је то Астрономска, али и Метеоролошка опсерваторија, за чије потребе Недељковић организује веома добро осмишљене мреже метеоролошких и кишомерних станица у Србији.

Недељковић је, као управник Опсерваторије, настојао да метеоролошки рад приближи раду сличних старијих институција у другим европским земљама. Обиман програм радова прилагодио је тадашњем садржају рада великих завода у иностранству, уводећи у програм и агрометеоролошка и фенолошка осматрања, вршећи мерења у току сваког часа. Већ од 1902. започета су мерења температуре тла на 34 разне дубине – од Земљине површине до дубине од 24 метра.

Развој метеоролошке службе у Србији грубо је прекинут избијањем Првог светског рата. Познати догађаји ће Недељковића одвести преко Албаније на Крф, са кога ће се после четири године вратити у Београд. Док је трајало повлачење Српске војске, аустроугарске снаге су опљачкале Опсерваторију. Као високи интелектуалац и искусан научник, Недељковић је био врло „драгоцен“ за Српску владу и Врховну команду. У тешким временима рата и немаштине, далеко од Србије, Недељковић је у својству врсног преводиоца (са француског

језика), па и дипломате, дао велики допринос у успостављању „покиданих веза“ између савезника и Српске владе. Развио је веома блиске односе са француским генералом Пјароном Мондезиром, који се налазио на челу Француске мисије код Српске војске.

Још током боравка на Крфу, Недељковић је био заокупљен размишљањима и плановима како да опреми Опсерваторију. Већ тада обраћао се министрима и странцима, налазио на неразумеване и одбијање, остајао без одговора. То га није поколебало. Напротив, дало му је снагу да у поратном периоду истраје у остваривању својих идеја.

Конечно, после повратка у Србију, Недељковић је наставио дипломатску активност да обнови порушену и опљачкану Опсерваторију. Успео је да добије помоћ и потребне дозволе од Владе Србије и

Никола Спасић
и његова задужбина
у Кнез Михајловој
улици у Београду

1922. Опсерваторију постави на „своје ноге“. Осигурао је велики број инструмената и прибора за рад Астрономске, Метеоролошке и Геомагнетне опсерваторије. Из тог поратног периода потиче још једна Недељковићева иницијатива – да се Астрономска опсерваторија издвоји од Метеоролошке. До тог одвајања дошло је тек после његовог пензионисања у 67. години живота.

■ ДНЕВНИК СА КРФА

У свом чувеном *Дневнику са Крфа*, Недељковић веома дирљиво описује своја запажања о трагичи, опоравку и „васкрсу“ српске војске у туђини. Сем осталог, на једном месту каже: „После невероватно брзог опоравка преживелих редова и официра, свакодневно пратим нарастање борбеног елана и жељу за што бржи одлазак на Солунски фронт...“ На целом Крфу „дивизије су под шаторима“, а на њима табле: „Штаб Дринске дивизије“, „Тимочка дивизија“, „Вардарска дивизијска област“, „Шумодијска дивизија“, „Дунавска дивизијска област“, „Пиротска пореска управа“, „Управа Топчидерског казнег завода“, „Београдско народно позориште“... Истовремено, пише Недељковић, „моје мисли су усмерене према Србији и професионалном изазову који ме, ако преживим долазећи пакоа, чека...“

Милан Недељковић је преживео, али многи његови саборци и јунаци Солунског фронта нису. Иако су сви српски војници, као и њихови команданти, знали да ће, с нестрпљењем очекивани пробој и повратак кући, у Србију, бити паклено тежак, ни тренутак се нису колебали. Уписали су се у историју и колективно памћење свих слободољубивих народа. О томе су и ове године сведочиле недавно организоване комеморативне свечаности на Српском војничком гробљу на Зејтинлику и на Савезничком меморијалном комплексу у грчком Поликастру, када су делегацијама српског народа са свих страна указиване посебне почасте. ■

(Крај)

ДОГОДИЛО СЕ...

16. новембра 1885.

У српско-бугарском рату српске трупе су заузеле положаје код села Сливница, 28 км од Софије. Бугарске снаге су већ сутрадан предузеле контраофанзиву и 26. новембра заузеле Пирот. После крваве битке на Сливници, српска војска била је принуђена да се повуче, изгубивши 3.500 војника. Посредовањем великих сила, у првом реду Аустроугарске, ратна дејства су обустављена. Мировни уговор је потписан 3. марта 1886. године.

16. новембар 1992.

Формирана 608. логистичка база, чије традиције у Војсци Србије наставаља Централна логистичка база.

16. новембар 1914.

Почела је Колубарска битка, највећа коју је српска војска водила у Првом светском рату. Битка је завршена 15. децембра, победом Прве српске армије, под командом генерала Живојина Мишића. Аустроугарска војска, коју је предводио генерал Оскар Поћорек, била је приморана да се повуче из Србије. Колубарска битка је почела 16. новембра 1914. и тај датум се обележава као Дан Копнене војске Војске Србије, Дан пешадије и Дан Центра за обуку Копнене војске.

16. новембар 1912.

Нападом Прве српске армије почела је Битољска битка. Најтеже су биле борбе око Облакова. Поподне 18. новембра битка је била решена. Дринска дивизија Првог позива и један пук Моравске дивизије Првог позива, после одлучног наступања и незадрживих јуриша на утврђене турске положаје, успели су да заузму Киромалицу и Кочиште, те тако пробију фронт на ширини од пет километара. У бици је из строја избачено око 13.600 турских војника и официра, а запленило је 56 топова. Српска Прва армија изгубила је 2.989 људи. Победом у Битољској бици остварен је коначан циљ – разбијање турске Вардарске армије, њено истеривање и одбацивање са територије Македоније и одбацивање у Епир и јужну Албанију.

17. новембар 1949.

Одлуком америчког Савета за националну безбедност (National Security Council) предвиђена је могућност да влада Сједињених Америчких Држава одобри испоруке наоружања Југославији.

19. новембар 1990.

Потписан споразум о конвенционалним снагама у Европи и о уништавању дела наоружања. Лидери Северноатлантског савеза и Варшавског пакта објавили су да је окончан *хладни рат* двају војних блокова.

24. новембар 1916.

Умро је британски конструктор оружја америчког порекла Хајрем Стивенс Максим. Његов митраљез конструисан 1884. године назван је „максим“.

24. новембар 1962.

Формирана 250. ракетна бригада противвоздухопловне одбране. Тај датум се обележава као Дан бригаде.

28. новембар 1949.

Формиран је 98. ловачко-бомбардерски авијацијски пук. С обзиром на чињеницу да је то јединица са најстаријом традицијом у саставу 98. авијацијске базе, 28. новембар се у Војсци Србије обележава као Дан 98. авијацијске базе.

28. новембар 1943.

Почела четвородневна савезничка конференција у Техерану. У првом плану разговора била су војна питања, тако да је, ради обезбеђења услова за операције савезника у западној и средњој Европи, одлучено да се партизанима у Југославији обилно помогне у намирницама и опреми, али и операцијама командоса. ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

In memoriam

Владимир Хлаић

пуковник у пензији (1924–2008)

Након краће болести, у Београду је 1. новембра ове године преминуо Владимир Хлаић, пуковник у пензији, учесник НОР-а, носилац више ратних и мирnodопских одликовања бивше Југославије. Током војничке каријере био је на разним дужностима, између осталих и на месту главног и одговорног уредника оновременог централног војног гласила „Народна армија“ и директор те војне установе. Уз војне почасте, сахрањен је на Новом бежанијском гробљу у Београду.

Ударна деоница Хлаићеве антифашистичке борбе почела је у његовом родном Заборском селу у околини Карловца, још док је био голобради момчић, да би се, потом, преко загребачке илегалне и руководилачке функције СКОЈ-а у Омладинском батаљону Западне групе партизанских одреда Хрватске – зауставила такође на руководилачкој функцији у 3. бригади 1. хрватске дивизије народне одбране.

У највећем делу мирnodопске војне каријере Владимир Хлаић се исказивао и исказао као војни новинар и публициста, при чему је био на челним позицијама редакција неколико војних листова. Кључно место, свакако, припада функцији главног и одговорног уредника негдашњег централног војног гласила – „Народна армија“, и директора војноиздавачке куће под истим именом. Када би се сва новинска штива која су изашла из његовог пера сакупила на једном месту и уобличила у књигу – томови би се мерили хиљадама страница.

Дугачак би био списак књига из Хлаићевог публицистичког опуса из којег се, ипак, издвајају три наслова: „Братство и равноправност“, „Гребени Иванчице“ и „Кончареви пролетери“, јер су се по мајсторству казивања сврстали у више нивое документарне прозе.

Владимир Хлаић је пензионисан у чину пуковника, и то на сопствени захтев, 1983. године, са оновремене примамљиве дужности руководиоца Сектора за ОНО и ДСЗ Председништва ЦК ондашњег СКЈ. Но, он није ни у мировини мировао. Свој друштвени ангажман највећма је испољавао, заједно са саборцима и истомишљеницима, у Друштву за истину о НОБ-у, организацији у чијем је средишту напор да се тако битан сегмент наше новије историје не загуби у поплави редизајнирања и преинакама те прошлости, да се не затамни најездом профаних идеја и идеологија. Иначе, Владимир Хлаић остаће упамћен и као веома скроман и толерантан човек, човек високих моралних стандарда и увек у ставу „на готове“ да помогне другоме.

Стипе СИКАВИЦА

СА 12. ЦЕРСКОГ ПОЛУМАРАТОНА

ВОЈСКА
ДВОСТРУКИ
ПОБЕДНИК

На легендарном Текеришу, 8. новембра одржани су 12. церски полумаратон – 18 километара, и Трка студената Србије – 9 километара. У екипном пласману такмичари Специјалне бригаде Војске Србије заузели су прво место.

Победник овогодишње трке на дуге стазе јесте Жолт Бенедек (0:56,10) из Мађарске, друго место заузео је Естифанос Ешету из Етиопије (0:56,38), а трећи је кроз циљ прошао Гебнесис Гебрезисабер (0:57,16), такође из Етиопије.

У конкуренцији жена, победник овогодишњег полумаратона је Ана Суботић (1:08,30) из Ивањице, друга је била Маријана Лукић (1:13,29) из Апатина, а треће место освојила је Стојанка Сокол из Суботице (1:30,15). Најбоље пласирани припадник Војске Србије био је Горан Чегар (1:00,22), који је заузео шесто место.

Овога пута стаза полумаратона је измењена, тако да су такмичари кроз Текериш пролазили четири пута, што је публици омогућило да истрајно бодре своје изабранике. Иначе, постигнути резултати у полумаратону, најбољи су до сада. Учествовало је више од 90 тркача, међу којима и многа позната имена српских маратонаца, попут Срете-

на Нинковића и Дејана Богићевића. Практично, био је то најјачи полумаратон организован у Србији 2008. године.

У трци студената на девет километара први је кроз циљ прошао Кристијан Стошић (0:28,06), а међу студенткињама најбољи резултат постигла је Данијела Бараћ. Из екипе Војске Србије најбољи резултат, заузевши треће место, постигла је студенткиња Невена Јовановић (0:53,02). У екипном пласману студенти Војне академије заузели су прво место.

У име покровитеља, знак за старт две престижне трке организоване у славу церских јунака дао је председник Извршног одбора и члан Градског већа Лознице Јанко Алексић. Такмичења су организовали Тркачки атлетски клуб „Церски јунаци“ и Универзитетски спортски савез Србије. Међу учесницима било је више ветерана у маратону, од којих Милоје Андрић, који је ове године, претрчавши три маратона и седам полумаратона, прославио 77. рођендан, заузима почасно место.

Победник је проглашен испред Споменика церским јунацима. Пехаре, медаље и новчане награде најбоље пласираним такмичарима уручили су пуковник Бранко Бошковић из Војне академије, Зоран Пауновић, директор основне школе „Војвода Степа“ у Текеришу, Даница Вулетић, представник Градског већа из Лознице и Јовица Влаховић, председник организације „Православна слога“.

Како нас је обавестио директор трке пуковник у пензији Милорад Живановић, полумаратон ће идуће године, поводом 95 година од Церске битке, бити организован у ноћи између 16. и 17. августа. ■

3. ПЕШИЋ

ИЗБОР СПОРТИСТЕ ГОДИНЕ
ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У 2008.ПОХОД
НА НОВУ ТИТУЛУ

Традиција се наставља. И ове године бираћемо најуспешније спортисте који су обележили такмичарску годину. Имајући у виду успехе на домаћој и међународној сцени, верујемо да ће се жири наћи на „слатким мукама“ да по важећим критеријумима одвага распоред на победничком постољу. Ову такмичарску сезону „покрила“ је олимпијска година, али то није сметало спортистима да покажу шта знају и колико вреде. Напротив, Пекинг је био инспирација за све!

Пратили смо многа такмичења спортиста који се распознају по томе што носе војничку униформу или су професионално везани за Министарство одбране, Генералштаб, јединице и установе, свеједно.

Магазин „Одбрана“ ће им одати признање за њихов учинак, јавно и свечано, олет по традицији 24. јануара наредне године. Дизани су пехари, славиле се медаље, чуле су се похвале чак и на највишем нивоу (у Пекингу), међу званичницима CISM (Међународни савет за војне спортове). Војска Србије је уважени члан те углед-

не организације. Имамо канцеларију и људе у њеним највишим телима.

И ове сезоне забележено је сјајет одличних пласмана, што нас уверава да ћемо спремно дочекати боље дане. У том сазнању и охрабрујућим победама нека протекне и овогодишњи избор најбољих. Зато никако немојте обезвредити њихов труд и пошаљите предлоге, са кратком биографијом спортисте (екипе), овогодишњим резултатима који дају препоруку жирију и обавезном фотографијом.

За назив спортисте године Војске Србије 2008. могу конкурисати официри, подофицири, цивилна лица на служби у Војсци и МО, студенти Војне академије, ученици средњих војних школа, војници по уговору и они на редовном одслужењу војног рока. Исти принципи важе за екипе, чији чланови треба да припадају једној од наведених категорија.

Предлоге могу слати команде, јединице, установе, војне школе, спортски савези, клубови и секције.

Жири ће пажљиво размотрити све предлоге који су потпуни и у складу са пропозицијама избора. Кандидатуре очекујемо до 30. децембра на адресу: Редакција магазина „Одбрана“ (за избор спортисте године), Браће Југовића 19, 11000 Београд.

У спортском жаргону рекла бисмо: све је спремно за високи старт трке у којој ће се водити оштра борба за ласкаве називе, а ми обећавамо фер суђење... ■

Б. КОПУНОВИЋ

ВОЈНА АКАДЕМИЈА

Расписује

КОНКУРС

за избор наставника и сарадника у школској 2008/2009. години

а) За наставнике вештина:

1. За ужу област *Војна техника и опрема јединица Ков*, избор

– један у звање виши предавач (посебни услови: ПВЛ, завршено КШУ, официр инжењерије)

2. За ужу област *Летачка обука*, избор

– један у звање виши предавач (посебни услови: ПВЛ, завршено КШУ, пилот авиона)

б) за спољне сараднике – наставнике:

1. За ужу научну област *Војна техника и опрема јединица ВиПВО*, избор

– један у звање ванредни професор (посебни услови: доктор наука из области за коју се бира)

в) за спољне сараднике - наставнике вештина:

1. За ужу област *Летачка обука*, избор

– један у звање доцент (посебни услови: ПВЛ, завршено ГШУ)

2. За ужу област *Тактика јединица ВиПВО*, избор

– један у звање виши предавач (посебни услови: завршено КШУ)

3. За ужу област *Војна техника и опрема јединица ВиПВО*, избор

– један у звање виши предавач (посебни услови: ПВЛ, завршено КШУ, ВЕС 33898)

г) за спољне сараднике - сараднике:

1. За ужу научну област *Летачка обука*, избор

– један у звање асистент - приправник (посебни услови: завршена ВА)

УСЛОВИ КОНКУРСА И НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Поред посебних услова наведених за сваку тачку овог конкурса, кандидати морају да испуњавају и следеће услове:

– да су држављани Републике Србије;

– да имају две последње службене оцене најмање врло добар (не односи се на лица из грађанства);

– да су основне студије завршили са просеком најмање 8 (осам) - односи се само на лица која конкуришу за звање асистента - приправника и вишег предавача;

– да испуњавају и остале услове за избор у звање наставника за које конкуришу, предвиђене Законом о војним школама и војним научноистраживачким установама и Статутом ВА;

Кандидати из Министарства одбране и Војске Србије молбе за избор подносе редовним путем, на адресу ВП 2977, Београд, са назнаком „За конкурс“, а кандидати из грађанства лично или поштом, препоручено, на адресу: Војна академија, Павла Јуришића Штурма бр. 33, Београд. У молби обавезно навести: адресу и телефон, ужу научну област за коју

се подноси молба и бројну ознаку уже научне области у конкурс.

Уз молбу сви кандидати треба да приложе:

– доказе о испуњавању свих услова конкурса;

– биографију са описом кретања у служби, односно са описом радних дужности и – библиографију објављених научних и стручних радова са примерцима радова.

Поред наведених докумената, професионална војна лица која конкуришу под а, на редном броју 1 и 2, треба да доставе и упитник за премештај (попуњен и оверен) и сагласност надлежне претпостављене команде, а лица из грађанства да доставе још: извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству, уверење да се против њих не води кривични поступак и уверење да нису кажњавани.

О резултатима конкурса кандидати из Министарства одбране и Војске Србије биће обавештени редовним путем, посредством својих команди, а кандидати из грађанства на достављену кућну адресу.

Непотпуне и неблаговремено поднете молбе неће бити разматране.

Конкурсна документација се не враћа.

Конкурс је отворен 15 дана од дана објављивања. ■

Они се буде са Србијом

Срђан и Јована

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС-а
СВАКОГ ДАНА У 6.05

www.rts.co.yu

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

ВУНДЕРКИНД

Весли Со (2531) – Дејвид В. Хауел (2527)

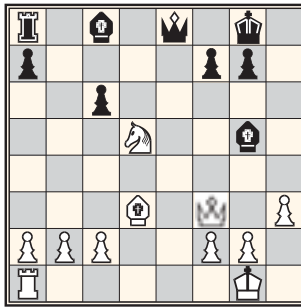
Јереван, 2007.

1.e4 e5 2.Сф3 Сц6 3.Сц3 Сф6 4.д4 ехд4 5.Схд4 Лб4 6.Схц6 бхц6 7.Лд3 д5 8.ехд5 цхд5 9.0-0 0-0 10.Лг5 ц6 11.Дф3 Ле7 12.Тфе1

Последњу велемајсторску норму Со је освојио са 14 година један месец и 28 дана. Тако је тренутно био најмлађи велемајстор на свету, а у шаховској историји је седми по реду (до сада су само шесторица шахиста

освојили титулу велемајстора млађи од 14 година).

12...Те8 13.х3 х6 14.Лф4 Сх7 15.Лхх6 Сг5 16.Лхг5 Лхг5 17.Тхе8+ Дхе8 18.Схд5!

Бели: Кг1, Дф3, Та1, Лд3, Сд5, а2, б2, ц2, ф2, г2, х3

Црни: Кг8, Де8, Та8, Лц8, Лг5, а7, ц6, ф7, г7

18...Лд8 19.Се3 Т68 20.б3 Де5 21.Тд1 Лц7 22.Лц4 Ле6 23.Лхе6 Дхе6 24.Дф5 Де8 25.Тд4 г6 26.Де4 Дф8 27.Дхц6 Лб6 28.Тд3 Тц8 29.Дф3 Лхе3 30.Дхе3 Тхц2 31.Дхг7 Де8 32.Де3 Дц8 33.Де7 Дф5 34.Тд8+ Кг7 35.Дф8+ Кф6 36.Дд6+ Кг5 37.х4+ 1-0

РЕКЛИ СУ

Што сам старији, све више ценим пешаке.

Керес

*

Не треба бити много учен да би добро играо шах.

Ананд

*

Не планирам да играм шах после 40. године.

Крамник

ЗАНИМЉИВОСТИ

ПИЛОТ И ОБАВЕШТАЈАЦ

Енглески интернационалац и аутор познате Шаховске енциклопедије Хари Голомбек био је током Другог светског рата не само обавештајац, него и пилот Краљевог воздухопловства.

ШОВИНИЗАМ

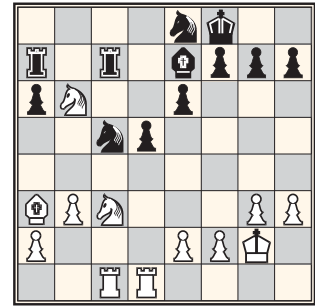
Соња Граф је била шампионка Немачке, али јој није било дозвољено да игра за немачки олимпијски тим – због нацистичке уредбе.

ШИФРАНТИ

Шаховски мајстори у Енглеској били су за време Другог светског рата ангажовани за разбијање шифри. У Government Code and Cypher School (GC&CS) која је такође била позната под називом Gold, Cheese i Chess Society, радили су Хари Голомбек, Стјуарт Милнер-Бери и О'Д. Александер (касније унапређен у пуковника) – сви у тиму који је разбио немачки код „Енигма“.

КОМБИНАЦИЈА

Еспиг – Чом, Виљнус, 1978.

Бели: Кг2, Тц1, Тд1, Ла3, Сб6, Сц3, а2, б3, е2, ф2, г3, х3

Црни: Кф8, Та7, Тц7, Ле7, Сц5, Се8, а6, д5, е6, ф7, г7, х7

Бели на потезу.

1.Сд5! ед5 2.Сд5 Се6

На 2...Лд6 3.Цц7 Тц7 4.Тд6! Сд6

5.Тц5 са одлуком

3.Тц7! С8ц7

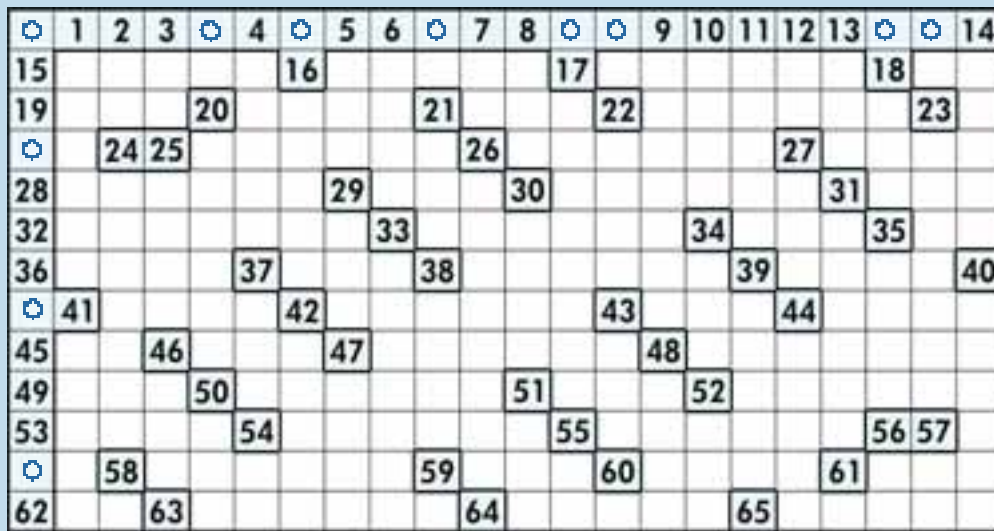
На 3...Тц7 4.Се7 Те7 5.Тд7 са одлуком.

4.Се7

1:0

Припремио Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: електронско брајерло, ГМ, фото-робот, Мнани, Угало, египтигорац, чворац, мир, Карел, Лијонан, тротачи, Тн, Кеа, Наташа Беквалац, и, ошрни, к, Ки, дно, ННР, Еми, СЗО, оо, б, свако, п, алобарјактори, ИЛО, Ал, Балери, старари, Акаба, Ате, ричети, стари новац, Динан, окви, стипирати, ов, Мирјана Вукомановић.

Припремио Жарко ЂОКИЋ

ВОДОРАВНО:

15. Занатска машина, 16. Столарска алатка, 17. Грешка играча у кошарци или у рукомету, 18. Врхунски спортист, 19. Име глумца Селека, 20. Иловача жута од гвожђа оксида, 21. Свестрани француски уметник, Жан Ханс, 22. Лепа зелена или мрка превлака на античким киповима, 25. Слепа особа, 26. Чеоне кости, 27. Женско име, 28. Река која протиче кроз Амстердам, 29. Болдја, 30. Северни јелени, 30. Енглески филмски режисер, Дејвид, 32. На празан стомак, 33. Грчко острво у Егејском мору, 34. Терен, земљиште, 35. Нота солмизације, 36. Алатка за риљање, 37. Слово латинице (Џ), 38. Скраћени назив за Републику Српску, 39. Остве, харпун, 41. Звук који се чује при паду предмета, 42. Припаднице грчког народа, 43. Река у Енглеској, 44. Бивши италијански атлетичар, Алберто, 45. Четврти и први самогласник, 46. Део тела код човека, 47. Птићи орла, 48. Бренд камиона, 49. Пошта-телеграф-телефон (скр.), 50. Мушко име, 51. Река у Аустрији, 52. Јодне, сиромашне, 53. Град у Швајцарској, 54. Додатак за побољшавање квалитета, 55. Јамац, гарант, 58. Со азотне киселине (хем.), 59. Телесна течност, 60. Дивно, красно, 61. Поредак, 62. Наг, необучен, 63. Стареш, старудија, 64. Превелик порез, 65. Малишан, мало дете (фиг.).

УСПРАВНО:

1. Бочна површина, 2. Показна заменица, ово, 3. Ратна морнарица (скр.), 4. Рудник магнезита на Косову, 5. Део тела неких животиња, 6. Бивша немачка клизачица, Кристине, 7. Потврдна речца, 8. Ужичанин или Златиборца, 9. Теоретичар из области Спорта, Павле, 10. Женско име, Радмила одмила, 11. Потврда, атеист, 12. Упишите: ци, 13. Други, остали, 14. Женско име, Станка, 16. Старо индоевропско племе у Западној Европи, 17. Доспеће, 18. Град у Француској, 20. Ставка, параграф, 21. Који је боје угља, 22. Трчање у природи, 23. Хиљади-ти део вата, 24. Сањарити, фантазирати, 25. Ствариште робе (стр.), 26. Силеджија, грубијан, 27. Међународна организација рада, 29. Електрокардиограм (скр.), 30. Окрњени, 31. Тип Форда, 33. Учинити сродним, 34. Архитект (скр.), 35. Мушко име, Томислав, Тома, 37. Систем за управљање ватром (скр.), 38. Мера за крађење једра, 39. Касапин, месар, 40. Дневник, бележник, 41. Обим, 42. Женско име, Клариса, 43. Инжењер (скр.), 44. Место у Републици Српској, 46. Правилан звук, 47. Света ватра древних Персијанаца, 48. Снага, моћ, 50. Нафтна индустрија Србије (скр.), 51. Врхунац, 52. Основна јединица говора, 54. Два иста слова, 55. Ауто-ознака Ваљева, 56. Ратна резерва (скр.), 57. Седмо и 23. слово азбуке.

JUGOIMPORT-SDPR J.P.

***-integrišuća snaga srpske odbrambene
industrije-***

... intenzivno prisustvo na globalnom tržištu i ulaganje u sopstvene projekte i kapacitete razvoja i proizvodnje naoružanja i vojne opreme, a uz intenzivnu marketinšku i komercijalnu podršku proizvodnim i razvojnim programima srpske odbrambene industrije, osnovi su poslovne strategije Jugoimport-SDPR...

...sa ponosom ističemo da JUGOIMPORT-SDPR, kao integrišuća snaga odbrambene industrije Republike Srbije, posle više godina intenzivnih napora u sprovođenju svoje poslovne strategije, upravo omogućava da se srpska odbrambena industrija približi značajnom mestu na globalnom tržištu-NVO; takvo mesto nam realno i pripada u saglasnosti sa našim tehnološkim i ljudskim potencijalima i bogatoj tradiciji...

YUGOIMPORT-SDPR

11150 Beograd, Bulevar umetnosti 2; Phone: (+381 11) 222 44 44, 222 44 00; Fax: (+381 11) 222 45 77, 222 45 99; P.O. Box: 23;
E-mail: fdsp@eunet.yu; www.yugoimport.com

БУДИ ПРОФЕСИОНАЛАЦ

КОНКУРС ЗА ПРИЈЕМ У
ПРОФЕСИОНАЛНУ ВОЈНУ СЛУЖБУ

Бити део елитног строја
у савременој војсци
изазов је за сваку
младу особу...

... сада је тренутак!

ВОЈСКА СРБИЈЕ

011 20-63-432 Генералштаб Војске Србије

018 509-539 Команда Кошарне војске

018 325-221 Специјална Бригада

011 20-64-730 Команда за обуку

011 30-74-027 Команда В и ПВО

011 32-01-957 Управа војне полиције

011 20-64-074 Гарда

www.vs.rs

С п е ц и ј а л н и п р и л о г

АРСЕНАЛ

23

ТЕРЕНСКО ВОЗИЛО *ЛАНД РОВЕР ДИФЕНДЕР*

Аутомобил за сва времена

МЛАЗНИ ШКОЛСКИ АВИОН *Т-38 ТАЛОН*

Бела ракета

САМОХОДНА ТОП-ХАУБИЦА *К9*

Јужнокорејски гром

САДРЖАЈ

Теренско возило
ланд ровер дифендер

Аутомобил за сва времена 2

Самоходна топ-хаубица К9
Јужнокорејски гром 6

Активна заштита тенкова
Услов опстанка у борби 9

Млазни школски авион
Т-38 талон
Бела ракета 25

Из ратног плена
– самохотка хетзер
Ловац тенкова 29

Уредник прилога
Мира Шведић

Аутомобил за сва времена

Једну од новина у имовини Војске Србије представљаће ускоро теренска возила ланд ровер дифендер.

Наручено је 70 комада дифендера 110 са телом „стеишн вагон” – модел са стандардним чврстим кровом, прозорима на боковима и седам седишта.

У јединице ће доћи почетком 2009. године.

Главна одлика теренског аутомобила ланд ровер не односи се на техничке податке већ на јединствену прилагодљивост тог возила протоку времена. Током шездесетогодишње производње из фабричких хала изашло је више од четири милиона комада и, како се прилике на тржишту крећу, линија за финализацију ланд ровера неће се скоро затворити.

Творци тог свестраног возила јесу браћа Морис Вилкс, главни пројектант фирме „Ровер и Спенсер” и Спенсер који је био главни менаџер у истој фирми. Када су се одлучили за израду британског теренског аутомобила били су под снажним утицајем вилиса. Први прототип израдили су на фарми на једном острву код Велса, добрим делом од елемената вилиса. Да би се извана видело како је реч о новом возилу, израђени су нова маска и још понеки део, али су задржани шасија и већина техничких решења. Мотор од само 10 КС позајмљен је са путничког аутомобила.

У изради су коришћени материјали преостали из ратне производње борбених авиона, пре свега легуре алуминијума и магнезијума. Тело возила од нерђајућег материјала представља заштитни знак марке и показало се као одлична препорука за улазак на тржишта са високом влажношћу ваздуха.

Од првог возила користила се карактеристична зелена боја која води порекло из авијације и првобитно се употребљавала за бојање пилотских кабина авиона британског РВ.

Први *ланд ровер* јавно је представљен 1948. године на изложби аутомобила у Амстердаму. Исте године почела је серијска производња модела са платненим кровом, а две године касније и са чврстим металним кровом. Од почетног размака осовина од 80 инча (2.032 мм), *ланд ровер* се постепено продужио на 86 (2.184 мм) и 107 инча (2.718 мм). Мотори су у првобитно били бензински од 50 и 52 КС, а од 1957. године на тржиште су изашли са дизел мотором од 51 КС.

Све су то били *ланд ровери* познати као *серија I* са карактеристичним фаровима смештеним унутар маске и истуреним углатим блатобранима. Од 1948. до 1958. године израђено је 218.327 комада. Производња се наставила серијом *II*, која је имала размак осовина од 88 (2.235 мм) и 109 инча (2.769 мм). Возила серије *IIA* од 1968. имају фарове премештене на бочне стране возила. Од 1971. године из фа-

Производња широм света

Иако традиционално британски симбол, *ланд ровери* више нису британско власништво јер се од јуна 2008. године налазе на листи марки „Тата моторса“, водећег произвођача моторних возила из Индије. Са различитим уделима у изради елемената, *дифендери* се производе на разним странама света – у Бразилу у фирми „Карман“, у Турској у „Отокар“, у Шпанији у „Сантана моторс“, у Ирану у „Моратабу“, Малезији, ЈАР-у, Пакистану...

Пинк Пантери

Култни статус *ланд ровери* стекли су са надимком „Пинк Пантер“ (због ружичасте маскерне схеме), из САС-а, који су настали модификацијом примерака *серије IIA* за извиђачко-диверзантска дејства. По узору на рана искуства САС-а из Сахаре током Другог светског рата, са *ланд ровера* скинути су кровови, додат већи резервоар за гориво и рол-барови, а возила су накрцана канистерима за гориво, митраљезима, бацачима димних кутија, додатним радио-уређајима и свим другим артиклима који не могу да се набаве у пустињи, а неопходни су ако се за њима укаже потреба.

Из састава британске војне полиције на контролном пункту на путу Приштина – Урошевац, јуна 1999.

брике су излазили примерци *серије III* са потпуно новим унутрашњим уређењем, новом маском и мењачем.

Да би се одржао корак са конкурентима, породица *ланд ровера* стално се усавршавала и од 1983. производио се модел *110* са осовинским размаком од 110 инча (2.994 мм). За разлику од свих претходника са маском скривеном унутар блатобрана, сада се маска налазила у истој равни са блатобранима. Осим тога, уведени су једноделни ветробрани. Име тог модела може да се повеже са намером произвођача да се маркетинг усмери на државне кориснике из министарства одбране. Све ређе су цивилни корисници узимали помало ружичасте *ланд ровери*, али се зато робусност налази на првом месту код наменских корисника.

По узору на *110* настали су кратки модел *90*, са осовинским размаком од 90 инча (уствари 93 инча, односно 2.362 мм), и дуги модел *127* (3.226 мм). Актуелни *ланд ровер дифендер 90* и *дифендер 110* (*defender* – бранилац) носе то име од 1991. године. Фирма „Јагуар ланд ровер“, из Солихала код Бирмингема, од 2006. на тржишту нуди *дифендере* са дизел моторима, шестобрзинским мењачем и са више врста тела возила: са платненим и чврстим кровом, тело за превоз терета са два или четири седишта.

Војна примена

Ланд ровери се од почетка масовно производе првенствено за потребе британских оружаних снага и чланица Комонвелта. У првим годинама „каријере“ већ су стекли поверење у Корејском рату и десетинама конфликта у које су Британци и њихови савезници улазили педесетих и шездесетих година у време расула колонијалне империје.

Од 1956, као стандардно теренско возило, Британци су прихватили *ланд ровер модел 88*, носивости четвртину тоне, а затим и *модел 109*, носивости три четвртине тоне.

Неколико посебних модела настали су наменски на основу британских тактичко-техничких захтева. То су *ланд ровер 101 форвард контрол* (*forward control* – истурена контрола), носивости једне тоне из 1972. године. Он нема класичан облик *ланд ровера* и извана подсећа на, нашим читаоцима препознатљив, *пингвауер*. Уз једнотонце, *ланд ровери 130*, формуле *6x6* коришћени су за вучу лаких топова 105 мм L118, возила везе, покретне радионице... За британске падобранце израђивани су посебни олакшани полатонски *ланд ровери* са кратким размаком осовина предвиђени за ваздушни превоз. Као санитарска возила израђивани су модификовани модели *109* серија *IIA* и *III* и модел *дифендер 130*.

Култни статус стекли су *ланд ровери* са надимком „Пинк Пантер“ (због ружичасте маскерне схеме) из САС, који су настали модификацијом примерака *серије IIA* за извиђачко-диверзантска дејства. По узору на рана искуства САС из Сахаре током Другог светског рата, са *ланд ровера* скинути су кровови, додат већи резервоар за гориво и рол-барови, а возила су накрцана канистерима за гориво, митраљезима, бацачима димних кутија, додатним радио-уређајима и свим другим артиклима који не могу да се набаве у пустињи, ако се укаже потреба.

Када су истекли ресурси старих возила, САС-овци су зановили имовину „Пинк Пантерима“ израђеним на бази *серије III* и у новије време *дифендерима*. У рату у Ираку користе се *дифендери 110* са три члана посаде, најчешће наоружани тешким митраљезом 12,7 мм, пушкомитраљезом 7,72 мм,

Дифендер Жандармерије наоружан митраљезима 12,7 мм М2НВ и 7,62 мм М84

Два возила из састава британског контингента у Босни, пролећа 1996.

аутоматским бацачем граната 40 мм и лансером ПОВР Milan. Сада, слично наоружана возила, користе и регуларне британске јединице на ратишту Ирака и Авганистана.

Узор САС-оваца следиле су елитне јединице у многим државама чак и амерички ренџери који уместо домаћих возила, сасвим необично за америчку праксу, користе ланд ровере RSOV (Ranger Special Operations Vehicle – ренџерско возило за специјалне операције).

Борбена возила

Посебну грану у бројној породици ланд ровера чине борбена возила заштићена челичним плочама, или у новије време композитним оклопом, довољним да заштити посаду од ватре из аутоматске пушке. Прво су у фабрици „Шортс брадерс“

(Shorts Brothers) у Белфасту 1965. почели са израдом шорланда (Shorland) за Краљевски алстерски канстабулари (Royal Ulster Constabulary) – посебну полицијску службу у Северној Ирској којој су добро заштићена возила била нужна у немирним годинама уличног рата против Ирске републиканске армије.

Возила шорланд јесу ланд ровери са осовинским размаком од 109 инча, имају оклопно тело и турелу са оклопног аутомобила ферет (Ferret) са митраљезом калибра 7,62 мм. Та возила су раширена једнако као неборбени ланд ровери и на листи корисника налази се у чак око 40 држава. Најчешће су у саставу полицијских и паравојних јединица за одржавање јавног реда и мира. Посебни модели шорланда су патролна возила SB 401 и 501 са осам места, али без туреле за наоружање.

Под окриљем фирме „Алвис“ производе се дифендери хорнет са турелом за митраљез 7,62 мм и САВ 100 без туреле. Оба возила у великој мери користе изворну шасију, а штити се само посада за разлику од модела шортс брадерс, који штите читаво возило.

Британски војници у акцијама у Северној Ирској возили су се и у ланд роверима познатим под надимком снеч (Snatch) са додатним монтажно-демонтажним заштитним плочама. У почетку су коришћена возила модела 110. За рат у Ираку заштитне плоче постављене су на возила наручена од турског „Отокара“ и на возила вулф (WOLF – Wheel On Left Face – точак на левој страни) – дифендере XD, из нове производње, који су актуелни стандард у британској војсци.

Удео ланд ровера у британској служби снизио се у односу на остала возила, посебно у односу на пинцгауре у санитету,

До сада су дифендери 110 из противтерористичког батаљона из Панчева били само раритет у Војсци, а ускоро ће таква возила доћи у све јединице КоВ-а

Наоружани модели

Нису само Британци наоружавали *ланд ровере*. Има пуно примера широм света како се више или мање домишљато на то возило могу поставити лансер ПОВР Milan или TOW, тешки митраљез, минобацач... Неколико произвођача сада на светском тржишту нуди борбена возила израђена на шасији *ланд ровера*, прилагођена задацима карактеристичним за борбу против терориста и герилаца. Турска фирма „Отокар“ од 1994. године производи два модела – *акреп* (шкорпион) са малом обртном турелом са митраљезом 7,62 мм и трочланом посадом, и слабије заштићени „Отокаров“ *дифендер* са осам чланова посаде и турелом са митраљез 7,62 милиметара.

Једна од необичних британских модела настао је за потребе Гане. Реч је о полугусеничару *кентауру* израђеном од *ланд ровера* серије III са гусеничним механизмом лаког тенка *скорпион*.

затим за вучу оруђа 105 мм, за везу, техничку службу, интенданте као пољска кухиња... Наиме, савремене потребе траже возила веће носивости у односу на *ланд ровер* и зато су сада они сужени на ужи број задатака, пре свега превоз за потребе команди и патроле.

На путевима Србије

Од времена када се појавио *ланд ровер* прошле су три генерације теренских аутомобила у бившој Југословенској армији – прво ратни *вилиси* и директни потомци тог славног возила, затим су дошла времена када су доминирала возила италијанског педигреа – AP-55 и FIAT-1107, а на крају, настављени су актуелни аустријско-немачки *лухови*, који су данас стари већ двадесетак и више година. За све то време у ЈНА су се

повремено, у малим количинама, појављивала и друга возила са светског тржишта, укључујући *ланд ровере*. Неколико возила увезених 1968. била су конзервирана у гаражи СИВ-а на Новом Београду. Требало је да се ти *ланд ровери* користе као возила везе. Када су пре десетак година деконзервирана показало се да стари добри *ланд ровер* троши превише горива да би се користило за међуградска растојања.

У међувремену, милиција се редовно снабдевала *ланд роверима* серије III и *дифендерима* за потребе јединица посебне намене, затим за станице у руралним и брдско-планинским пределима. На почетку грађанског рата тридесетак *ланд ровера* дошли су као поклон емиграната из САД-а предвођених војводом Момчилом Ђујићем.

Током рата су *ланд ровери* били у црвеним береткама основно возило за превоз и ватрену подршку. У конфигурацији *пик-апа* на теретном простору имали су постоља за ми-

траљезе 7,62 мм М84 или 12,7 мм *браунинг* (Browning) М2НВ, бестрзајац 82 мм М60 и вишецевни лансер рокета са осам цеви.

У САЈ-у су за борбу против терориста и криминалаца у урбаним условима преградиле понеки *ланд ровер* у борбено возило, слично британским *шорландима*. Возни парк полиције знатно је освежен од 2003. године са великим набавкама нових *дифендера 90* и *дифендера 110*. За потребе нишког одреда Жандармерије 2007. године израђени су први примерци возила без крова, наоружаних са једним митраљезом 12,7 мм М2НВ, монтираним у теретном простору, и једним митраљезом 7,62 мм М84 на месту сувозача. Таква возила предвиђена су за патроле у близини административне линије са Косметом.

Када први *дифендери 110* дођу у јединице Војске Србије биће прекинута пауза дуга скоро две деценије у занављању теренских аутомобила. После првог контингента возила, набавке ће се наставити све док се не замени давно остарели возни парк. ■

Александар РАДИЋ

Дифендер британских падобранаца у Липљану на Космету јуна 1999.

Тактичко-техничке одлике *дифендера 110*

Мотор: – зависно од захтева корисника може да се угради дизел мотор 2,5 л, снаге 91 kW (122 КС) I5 или 2,4 л, снаге 91 kW I4, или бензински мотор 3,9 л, снаге 136 kW (182 КС) В8

– резервоар за гориво80 л
 Дужина.....4.648 мм
 Ширина1.791 мм
 Висина2.286 мм
 Осовински размак2.794 мм
 Маса празног возила3.050 кг
 Максимална дозвољена маса.....4.080 кг
 Максимална брзина.....135 км/ч
 Убрзање од 0 до 100 км/ч.....18,8 с
 Нормална потрошња горива..... од 9,8 до 13,1 л/100 км

Јужнокорејски гром

Унапређењем технике и технологије многе земље света добиле су могућност да развијају наоружање и војну опрему сопственим снагама. Док се неке задовољавају стрелачким наоружањем и муницијом, друге праве велики искорак и успешно приводе крају толико сложене системе, попут борбених авиона, тенкова и самоходних артиљеријских оруђа. Озбиљан „играч“ на светској сцени је и Јужна Кореја. Њена топ-хаубица К9 – гром, данас је у врху самоходних артиљеријских оруђа у свету.

Сучена са непријатељски расположеним северним суседом и са жељом да постане што самосталнија у одбрани својих граница, Јужна Кореја је у последњих четврт века направила огромне кораке у развоју своје наменске индустрије. У почетку сарађујући са Американцима, створени су тенкови К1, означавани и као Туре-88, а у новије време и супермодерни К2 Black Panther (*црни пантер*), који је већ развијен самостално и представља, без икаквог претеривања, један од најмодернијих тенкова данашњице. Сличан пример је и самоходно артиљеријско оруђе К9 Thunder (*гром*). Иако овако динамичан развој многе чуди, треба знати да је Јужна Кореја управо у последњих четврт века доживела страховиту експанзију и научне базе и економске моћи, тако да је јачање наменске индустрије само још један вид даљег јачања економије. И заиста, резултати су импресивни, тако да је Јужна Кореја већ постала озбиљан „играч“ и на светској сцени.

Историјат

Слично као и друге земље, и Јужна Кореја је користила наизглед „бесмртне“ аме-

ричке самоходне хаубице М-109. Даљи развој тих возила доведен је у питање крајем осамдесетих, а тежња за што већим дометом и брзином гађања навела је многе земље да потраже замену. Појавио се велики број „наследника“, који нису увек давали адекватна решења. Типичан пример је немачко-британско-италијанска самоходна хаубица SP-70, од које се након великих уложених средстава осамдесетих година прошлог века одустало, што је земље учеснице навело да наставе са сопственим пројектима.

Тако су настале три самоходне хаубице – немачка PzH-2000, британска AS-90 Braveheart и италијанска Palmaria. Све три су имале предности над америчком М-109 и у домету и брзини гађања, али су имале и мене – неке су биле и двоструко теже и знатно скупље. С друге стране, основна конфигурација прве две била је идентична са М-109, што је био заокрет у односу на SP-70, типичне „тенковске“ конфигурације (јер је коришћен модификовани труп тенка Leopard). Тај пут је био прилично добро познат, па су и Јужнокорејци, који су пажљиво пратили развој тих европских возила, такође решили да крену истим путем и задрже основне обриси М-109.

Развој концепта и појединачних решења започео је јула 1989. године и трајао до јула 1993. Прва фаза развоја возила текла је од октобра 1993. до септембра 1996. године. Друга фаза производње прототипова била је завршена до августа 1997. године. Уследила су тестирања прототипова и коначно је, 22. децембра 1998, уговор о производњи додељен компанији SSA (Samsung Aerospace Industries). Први произведени примерци возила предати су јужнокорејској армији 1999. године.

Амерички корени

На први поглед, самоходно артиљеријско оруђе К9 неодољиво подсећа на амерички М-109, што важи и за унутрашњи распоред: моторно и управно одељење напред, а борбено позади. То не чуди, јер је компанија SSA била одговорна за заједничку производњу М-109А2 са америчком компанијом United Defence, што је резулти-

Турска варијанта Т-155 Firtina

рало са 1.040 произведених возила за армију Јужне Кореје. Међутим, сама конструкција је потпуно другачија – док су Американци на М-109 користили легуре алуминијума, које заиста за исти ниво оклопне заштите пружају већу крутост конструкције и самим тим избегавају се попречна ојачања и штеди на маси, Јужнокорејци су одабрали конструкцију од плоча панцирног челика, највероватније са тежњом за што сигурнијим једноставним решењима, компатибилним са тенковима који су већ били у производњи.

Оклопна заштита возила је релативно добра и са чеља штити од муниције калибра

Одлике

Возило је широко 3,4 м, дуго са топом напред чак 12 метара, а има масу од чак 47 тона. Располаже аутоматским пуњачем, чиме се постиже максимална брзина гађања од шест до осам граната у минути, или две гранате у минути током дужег периода. Максимална брзина возила је 66 км/ч, аутономија 480 км, а располаже хидропнеуматским системом ослањања, као тенкови К1 и К2, што значи да је самоходна топ-хаубица К9 пројектована да прати тенкове и друга оклопна возила. Погон је турбо-дизел мотор са течним хлађењем MTU MT-881 Ка-501, снаге 735 kW, односно 1.000 KS, који се иначе користи и на немачком возилу PzH-2000, али у варијанти Ка-500.

14,5 мм, а са бока 7,62 мм и парчади артиљеријских пројектила калибра 152/155 мм. Има и систем за нуклеарно-хемијско-биолошку заштиту. Иако димензије трупа возила нису много веће него код М-109 (ширина М-109 је 3,2 м, а К9 3,4 м), права разлика је у укупној дужини са топом напред – М-109 има 9,12 м, а К9 чак 12 метара.

Возило располаже са аутоматским пуњачем, чиме се постиже максимална брзина гађања од шест до осам осам граната у минути, или две гранате у минути током дужег периода. У кратком времену могуће је испалити три гранате за 15 секунди, које испалене различитим елевацијама могу у истом тренутку пасти на циљ, чиме се знатно повећава ефекат ватреног дејства. Међутим, те бројке су, ипак, нешто испод нивоа конкуренције. Примера ради, највећа брзина гађања немачке PzH-2000 јесте 10 граната у минути, док шведски Bofors Archer има могућност да испали чак шест граната које у истом тренутку могу да падну на циљ. Секундарно наоружање, намењено искључиво самоодбрани у хитним ситуацијама, састоји се од једног митраљеза 12,7 мм на крову, постављеном на стојерски ослонац.

Тако повећана ватрена моћ у односу на претходника, захтевала је и већу масу возила, што се, уосталом, догађало и са европским „вршњацима“. Наиме, маса је у односу на М-109 повећана са 25 т на готово двоструко више – чак 47 тона. Димензије трупа нису битно измењене, тако да се може закључити да је разлика у маси „отишла“ на ојачања конструкције, како би се прихватили снажније артиљеријско оруђе и боља оклопна заштита.

Због повећања масе појавио се проблем обезбеђења довољне покретљивости. Ту су се Јужнокорејци, као и приликом развоја тенка К2, обратили најбољима – немачкој компанији MTU, која је обезбедила варијанту тренутно најтраженијег мотора за оклопна борбена возила из серије MTU MT-880. Реч је о турбо-дизел мотору са течним хлађењем MTU MT-881 Ка-501, снаге 735 kW, односно 1.000 KS, који се иначе користи и на немачком возилу PzH-2000, али у варијанти Ка-500. С обзиром на то да је К9 око девет тона лакши, може се закључити да је већом специфичном снагом постигнута нешто боља покретљивост, а посебно покретљивост на брдско-планинском терену, карактеристичном за Јужну Кореју. Максимална брзина возила је 66 км/ч, аутономија 480 км, а располаже хидропнеуматским системом ослањања, као и тенкови К1 и К2, што значи да је самоходна топ-хаубица К9 пројектована да прати тенкове и друга оклопна возила.

Слично као и М-109, и за К9 предвиђено је да самоходно оперише са садејству са специјализованим возилом за попуњу. То возило носи ознаку К10 и има могућност аутоматског трансфера пројектила и пуњења према задњем делу хаубице. Возило К10 грађено је на идентичној шасији, чиме се штеди у логицији, али не располаже куполом, већ само подигнутом надградњом (исто решење је примењено и на америчком М-992 FAASV). На тај начин се, уз нешто вишу цену, избегава конвенционални начин дотура муниције теренским камионима. Проблем је у томе што камиони често не могу да прате гусенична возила на сваком терену или истом брзином како би дотур муниције био правовремен, нити се посада излаже опасности током попуње. Међутим, основна концепција разлика у односу на америчку комбинацију М-109–М-992 јесте у томе што се код америчких возила возило за дотур оријентише задњим делом према задњем делу самоходне топ-хаубице М-109, док је код јужнокорејског возила обрнуто – К10 предњим крајем прилази задњем крају К9. Тај метод је знатно лакши и бржи, јер је возило за попуњу, као и било које друго, неупоредиво лакше возити унапред него уназад. Исто решење је примењено и на откazanом америчком пројекту Crusader.

Сарадња са Турцима

Да су Јужнокорејци постали озбиљан извозници наоружања и војне опреме сведочи и успех возила К9 на турском тендеру. Турци су захтевали одређене модификације, пре свега у областима навигационих уређаја, електронике и конструкције куполе. Остали подсистеми производе се по лиценци, а возила се склапају у домаћим погонима, конкретно, у Адапазану, у Првој коман-

Домет

Топ-хаубица има дужину цеви од 52 калибра, што је сврстава у врх самоходних артиљеријских оруђа, раме уз раме са најбољима: немачким PzH-2000, британским AS-90 Braveheart, француским FRF2 и Caesar-ом, јужноафричким G-6, шведским Vofors Archer-ом и домаћом НОРА-Б52 и др. Постиже максимални домет од 30 км са класичном муницијом, 38 км са касетном муницијом опремљеном гасогенератором (користи парчадно-кумулятивне бомбице за дејство против живе силе и оклопних возила), 41,6 км са муницијом са гасогенератором и, коначно, 52–56 км са муницијом која је у развоју и о њој је само познато да користи и гасогенератор и ракетни мотор (мада није јасно како су ова два уређаја укомпонована).

ди за одржавање турске армије. Ознака тих импресивних возила је Т-155 Firtina (олуја), чија је маса повећана на 56 т, између осталог захваљујући побољшаној оклопној заштити, нарочито на крову. Производња Т-155 достиже 24 возила месечно. Наравно, од момента „уходавања“. Од 2001, када је производња започела, па до децембра 2006, произведене су и испоручене 72 самоходне топ-хаубице. Укупно би требало да се произведе 350 тих возила,

што је укупну бројку поруџбина за К9 и његове варијанте повећало до бројке од 1.100 возила.

„Посао“ са Турцима, потенцијална продаја Аустралији, те боље шансе за извоз надзвучних школско-борбених авиона Т/А-50 Golden Eagle, пројектованих у сарадњи са Американцима, знатно доприносе престижу јужнокорејске наменске индустрије. Јужнокорејци се посебно надају продаји Т/А-50, и то ни мање ни више него партнерима у послу –

Американцима, за евентуалну замену надзвучних Т-38 Talon, где се на дужи период спомиње бројка од чак 600–800 летелица.

Правилно одабране концепције средстава, одлични међународни односи који обезбеђују и партнере за развој и, евентуалне, довољно финансијски моћне купце, али и несумњив квалитет, јесу јужнокорејски одути, а о успесима њихове наменске индустрије, без сумње, тек ће се чути. ■

Себастијан БАЛОШ

Специјално возило К10 са задње стране и отворена врата за муницију

Топ-хаубица К9 са возилом К10 на положају

А К Т И В Н А З А Ш Т И Т А Т Е Н К О В А

Услов опстанка у борби

Примена класичних поступака и конструкцијских иновација за ефикасну заштиту тенкова и других оклопних борбених возила ради преживљавања посада и опстанка тенкова у борби, као да су исцрпеле своје могућности. Упркос томе, оклопна борбена возила све мање одолевају масовно коришћеним лаким преносним и превозним средствима за противоклопну борбу. Стога се последње две деценије улажу напори у пројектовање и инсталисање система активне заштите – битне претпоставке опстанка тенкова на бојишту. На том плану су,

за сада, у предности Русија и неке источне земље, мада се и на другој страни изводе обимни истраживачко-развојни подухвати.

Вероватно је да ће развој технологија активне заштите у будућности ићи ка примени тзв. „паметне“ заштите, која би требало још ефикасније да спречи противника, али сада не да гађа тенк, већ да га омета да то уопште и уради, јер су тенкови и друга ОБВ веома скупи оружни системи и без њих се готово не могу замислити савремена борбена дејства, ма у којим условима да се изводе.

Последње резерве

Панцирни челик, као основна структура конструкције оклопних борбених возила (ОБВ) и битна одредница заштите тих возила, иде у ред система пасивне заштите. Развој оклопних материјала, технологије израде, профилисање оклопних плоча и одливача, вишеслојно структурисање оклопа тела и куполе, легирање са новим хемијским компонентама, уградња лаких метала на бази оксида алуминијума, керамике, неметала и композитних материјала, знатно је исцрпело могућности за јачање отпорности тенкова на дејство савремених кинетичких пројектила, ручних бацача и најновијих ПОВР са тандем бојним главама. Посебно су постали проблематични начини одбране од прецизно вођених касетних пројектила са подмуницијом HEAT или APFSDS субпројектила. Сем тога, противтенковске мине са бесконтактним упалачима дејствују не само испод патоса и гусеница (точкова), него и бочно, са дистанце од неколико десетина метара.

Стручне процене говоре да је усавршавањем хемијског састава легура челика и термичке обраде могуће појачати отпорност основног оклопа за још 10, највише 20 одсто. Даље повећање нагиба чеоних плоча изнад 65–70° од вертикале, мада делотворно, није сврсисходно са становишта конструкције, распореда уређаја, позиције возача и функционалности. Ефекат нагиба код тенка Т-72 (205 мм или 221 мм под углом од 68°) рован је еквивалентној дебелини RHA оклопа од 400 до 490 мм од дејства пројектила APFSDS и HEAT. Такав нагиб готово је немогуће остварити на бочним странама возила које су, узгред речено, све угрожене. Дакле, класичан оклоп ОБВ достигао је већ критичну границу оптимизације конструкције која је код тенкова последње генерације, тежине од 60 до 65 т (чак 69,5 т), достигла тежину оклопа по квадратном метру чеоне површине до 3,5 т/м². Таква маса возила, специфична маса и дебелина оклопа од 500 до 750 мм, са еквивалентом заштите од пројектила APFSDS 700 мм и HEAT 850 мм, нису обезбедиле поуздану заштиту од савремених ПТ средстава.

Покушаји и примена вишеслојних и комбинованих оклопа од различитих материјала, осим панцирног челика RHA (chobham, стаклотекстолит, полимери, плексиглас, кварцни песок, панели врло тврдог и жилавог челика у различитом односу профила оклопа, чак и оклоп са уградњом елемената од осиромашеног урана -DU), нису дали жељене резултате. Такође ни примена модуларне уградње елемената оклопа, ради замене када се појаве ефективнији материјали, нису обезбедиле очекивани ниво, иако је еквивалентна заштита неких тенкова до-

Комплекса активне заштите „дрозд“ најпре је уграђиван на совјетске тенкове Т-55 у Источној Немачкој

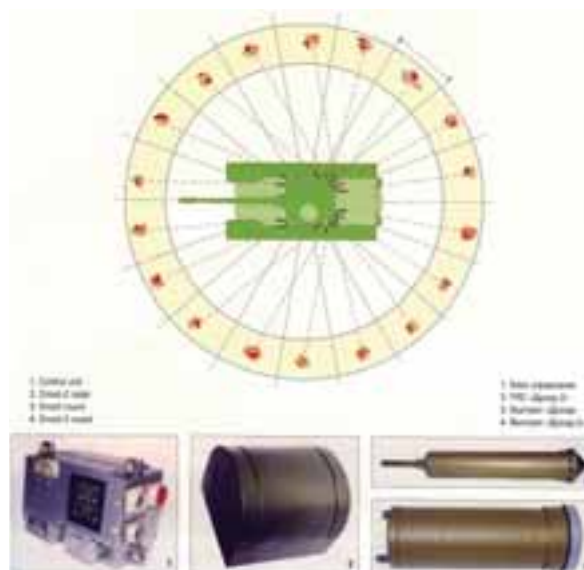
стигла цифру од 900 до 1.100 мм оклопа RHA (без додатног експлозивно-реактивног оклопа /ЕРО).

Чине се обимни истраживачко-развојни покушаји на пројектовању нестандартне конструкције ОБВ, код које би сви чланови посаде били у телу возила, ради подизања нивоа заштите и преживљавања у борби. Неке земље су већ стигле до опитних функционалних модела и прототипова.

Искуства из локалних ратова и војних интервенција навела су посаде ОБВ, а затим и конструкторе, да примене импровизовану додатну заштиту у виду решеткасте оградe (неки их називају пехоративно *кавез*). Таква заштита повећава дистанцу контакта упалача пројектила HEAT од основног оклопа, редукује ефикасност кумулативног млаза са фактором 0,6, а смањује вероватноћу губитака и до 3,5 пута у односу на возила без такве заштите. Међутим, нека искуства са руским ручним бацачима ракета (РБР) типа РПГ-7 (мина ПГ-9с) указују да након удара мине у решетку остаје резерва робнојности оклопа за још 160 мм, што је више него довољно да се пробије бочни оклоп било којег савременог тенка (дебљине су од 35 до 80 мм). Дакле, решеткаста заштита је привремено решење у условима урбаних и асиметричних борбених дејстава док се не нађе ефикасније.

Опасности од противтенковских мина (ПТМ) такође су врло изражене, како од стандардних са нагазним упалачима, тако, још више, од мина са бесконтактним активирањем (магнетско, оптичко, акустично, вибрационо и електронско). Није до краја удовољено потреби поуздане заштите ОБВ од минског оружја ни ојачавање патоса возила са дебелим плочама, коритасто формирање профила подних плоча, облагање унутрашње стране са полипропиленским материјалима, примена кевлара и других материјала ниске молекуларне тежине, уклањање доњег

Сектор дејстава и елементи система „дрозд“ – блок за управљање, радар, и пресретачи

реда муниције изнад пода, двослојних бочних оклопа, чак ни примена ЕРО на бочним странама преко штитника ходног дела. Слично стање је и са заштитом од касетне муниције за напад из горњих угла где је оклоп тенкова и других ОБВ најтањи (20–40, ређе дебљи од 50 мм).

Масовна примена динамичке заштите (ЕРО), као додатног оклопа у виду касета са експлозивом за активирање кумулативних

Намена

Основна намена система активне заштите јесте да штити тенк, не када га пројектил погоди, већ пре него му се приближи, да омете пројектил у лансирању, навођењу, погађању тенка и да, неки од тих система униште ПТ пројектил у близини тенка.

пројектила и деструкцију пробојног млаза, постала је стандардна мера додатне заштите ОБВ. Чак и земље које нису биле склоне таквој заштити основних тенкова, после искустава у Авганистану, Ираку и другде, прихватају таква решења. То је у знатној мери оптимизовало заштићеност ОБВ од највећег броја ПТ пројектила, примарно од HEAT.

Процењује се да ЕРО из прве генерације обезбеђује еквивалент заштите од 350 до 400 мм RHA оклопа при дејству пројектила HEAT, и од 30 до 100 мм при дејству пројектила са стреластим језгром (типа APFSDS). Руски ЕРО типа *контакт-5* пружа заштиту еквивалентну 500–700 мм RHA оклопа од HEAT и 250–280 мм од APFSDS (други извори наводе 150 мм). Но, и толики ефекти, заједно са основним оклопом, на граници су пробојности савремених ПОВР.

Све наведене солуције, друга решења и поступци, нису до краја решили кружну заштиту и одбрану ОБВ у све три димензије: са земље, одозго и испод земље. Да би се обезбедила максимална заштита (што је ван реалних могућности), предузимају се и друге мере и техничка решења: рационализација унутрашњег оклопљеног простора, смањивање силуете и вертикалне пројекције тенка, облагање унутрашњих зидова слојевима неметала и кевлара, усавршавање брзине и ефикасности дејства уређаја за ППЗ, уградња система за колективну РХБ заштиту, примена индивидуалних антибалистичких прслука, имплетација специјалних противрадарских премаза и панела – апсорбената електронског зрачења, асиметричних специјалних маскирних боја, термоизолација топлотних извора на возилима, смештај муниције топа у задњу нишу куполе (изнад које су причвршћени одбацујући панели), а само спремиште одвојено је челичном преградом од посаде.

Исток предњачи

Да би се унапредила заштита ОБВ и подигао ниво преживљавања и опстанка у борби, задњих деценија интензивно се развијају системи активне заштите (САЗ). У тим мерама Русија је најдаље отишла, а уз њу су и Украјина, Белорусија и Кина. На Западу су још у фази провера демонстратора, прототипског развоја и полигонских испитивања пред усвајање за производњу. Иако није на Западу, али као блиски сарадник земаља НАТО, Израел је у томе отишао најдаље.

Функционисање САЗ, начелно, подразумева неколико основних радњи: детекцију опасности, ометање нишањења и вођења пројектила (ласерски или по ИЦ регистратору) емитовањем девијантних сигнала, довођење вођеног пројектила у „забуну“ и његово скретање са задане путање од тенка, лансирањем бадача димних кутија (БДК) и стварањем аеросолних димних завеса, непрозирних за ласеровање и осматрање.

Испаливањем специјалних експлозивних пуњења или ракетних противпројектила пресретача (интерцептора), пресретањем тенкоопасног пројектила, експлозијом и дисперзијом својих гранулата или куглица, у датом тренутку оштећује се или разбија долазећи пројектил. У системе активне заштите требало би убројати и системе за електромагнетну заштиту од неконтактних мина (СЕМЗ). Неки војни стручњаци под САЗ сматрају и динамичку заштиту (ЕРО), али би она перспективно могла ту да се урачуна када се буде реализовала замисао о аутономном електронском активирању појединачне касете ЕРО, при детектовању непосредне опасности од ПТ пројектила, на чему се већ ради у неким земљама.

Свакако, активна заштита подразумева и одређене тактичке мере, радње и поступке активних дејстава и узвратну или превентивну ватру по потенцијално опасним циљевима, али овде је реч о непосредној одбрани, тј. заштити оклопног борбеног возила.

Први покушаји реализације примене САЗ почели су у Совјетском Савезу још крајем педесетих година 20. века. Принципијелне могућности детекције опасности од напада кумулативних пројектила и њихово пресретање ради уништавања, на удаљењу 1,0–1,5 м од тенка, остварене су 1971, после деценијских опита у Институту за челик ВНИИ (данас ОАО НИИ *стали*), чак раније од примене додатног оклопа – ЕРО.

Систем активне заштите под називом *лепеза (Veer-1)* састојао се од 15 до 20 заштитних модула, постављених по периметру тенка, сваки са посебним сектором заштите. Опасни пројектил идентификовао би један од електронских сензора, који би предавао сигнал за иницирање бојне главе у одређеном сектору.

Неколико година касније развијена су још два модела САЗ: *Veer-2*, са оптичким сензором и азот са радарским детектором, са каналом за раније откривање опасног пројектила. Тај систем побољшао је осетљивост САЗ и убрзао реаговање, а истовремено ојачао отпорност система на ометање противника. Касније су обустављени радови на тим системима.

Комплекс активне заштите дрозд

После неколико година прекида, у Институту за развој у Лењинграду (Санкт Петербургу), од 1977. до 1982, започети су нови покушаји на развоју система активне заштите, на пројекту *киша (дожђ)*, да би дефинитивно у Конструкторском бироу у Тули био развијен *комплекс активне заштите (КАЗ)*, ознаке КАЗ 1030М *дрозд*. Систем је уведен у оперативну употребу осамдесетих година прошлог века, уградњом око 250 комплекта на модификоване тенкове Т-55АД, стационаране у Источној Немачкој (ДДР). Неколико година касније *дрозд* је изашао из оперативне употребе да би, као унапређена варијанта – *дрозд-2*, био при-

Систем „дрозд“ на тенку Т-80У и његово дејство (у углу)

казан на сајму НВО (конвертованих и специјалних возила) у Омску 1997, инсталисан на модификованом тенку Т-80У-М1 барс, када је понуђен на продају.

Комплекс активне заштите *дрозд* састојао се из три основна елемента: два радара милиметарске таласне дужине, монтирана на бочним странама крова куполе, блока наоружаних пресретача са експлозивним пуњењем од по два четвороцевна лансера на бочним странама куполе и блока за управљање, смештеном код командира тенка. Сектори дејства су по 40° десно и лево од основног правца куполе, а по висини од 6° до + 20°. КАЗ *дрозд* ефикасан је против ПТ пројектила који долећу ка тенку брзином од 70 до 700 м/с. Он обезбеђује ефикасну заштиту са фактором вероватноће 0,7. Функционално је компатибиљан са сличним системима у јединици чији број не прелази 31 возило.

Маса *дрозда* износи око 1.000 кг, а троши око 700 W електричне енергије. Калибар граната КАЗ *дрозд* јесте 107 мм, дужине су 445 мм, тежине по 9 кг, почетне брзине 190 м/с. Након идентификације опасног пројектила, КАЗ реагује аутоматски после 0,35 с. Систем функционише у два мода – аутоматском и, изузетно, са ручним активирањем. Испражњене лансере пуни посада за 10-15 минута. Систем је спреман за рад пет минута по укључивању главног прекидача. Поновљено дејство са другим пројектилом могуће је после 0,35–0,7 секунде.

Према руским изворима, тенкови опремљени са тим системом трпе мање губитака у различитим ситуацијама за 1,5–2,0 пута у односу на оне без њих. Модуларно устројство омогућава уградњу и на друге типове тенкова, домаће и стране производње.

КАЗ *дрозд* може да идентификује ПОВР испалене и из хеликоптера до нападног угла од ± 20°. Када се детектује опасан пројектил, КАЗ испалије пресретач ракету која својом експлозијом на пет до седам метара од тенка распршује садржај двоструког цилиндра кошуљице и оштећује или разбија опасну ПТ ракету. Аутоматским рачунаром прорачунавају се сви потребни па-

Тенк Т-80 УМ са системом ТШУ-1

раметри, на основу чега се активира конкретни пресретач. На дисплеју командировог управљачког блока приказују се подаци о стању система, исправности, правцу напада опасних пројектила. Непрекидни рад система лимитиран је на осам часова.

Конструкторски биро из Туле (КПБ Тула) обелоданио је да је почетком 1999. развио нову варијанту САЗ, названу *дрозд-2*. Та унапређена варијанта данас је у понуди и страним купцима. Битна разлика од базног модела јесте што штити тенк кружно (360°) уместо у ужем сектору (80°) код претходног система. Могуће је да се и тај систем угради на домаће руске или стране тенкове. Намењен је за одбрану од напада противника са кумулативним гранатама, ПОВР или невођених пројектила РБР, почетне брзине од 50 до 700 м/с. Према руским изворима, КАЗ *дрозд-2* поуздано умањује губитке тенкова од погодака ПТ пројектила за 3,5 пута у односу на тенкове без њега. Систем уништава и пројектиле са тандем-бојном кумулативном главом. Функционише у свим временским условима и при температурним разликама од – 20 до + 60° Целзијуса.

Дрозд-2 је у серијској производњи, а од марта 2006. на листи је понуде за извоз. Мада је тај систем побољшао заштиту тенка до фактора 0,9, ни он није решио про-

РАЗЛИКЕ

Систем *дрозд-2* разликује се од претходног система у следећем: поседује 18 лансирних цеви интерцептора (уместо 8) распоређених око куполе, тако да покривају кружни сектор од 360° и вертикални од – 6 до + 20°. Појединачна граната пресретач има масу од 19 кг, а укупна маса КАЗ је смањена на 800 кг. Принципи рада је идентичан са претходним системом. Смер граната интерцептора у лансерима је постављен тако да се њихови сектори дејства преклапају, због чега нема нетученог сектора дејства по азимуту. Смањена је потрошња електричне енергије на 0,5 kW. По испаливању једног пресретача, систем је спреман за поновно лансирање после 0,3 секунде.

блем заштите од кинетичких пројектила са стреластим језгром великих почетних брзина. Но, с обзиром на ту чињеницу, поред тог система примењује се комбинација заштите са ЕРО *контакт-5* или најновији *кактус* и систем за оптоелектронско ометање и заштиту ТШУ-1 *штора*.

ЕРО *контакт-5* умањује пробојност пројектила АРФСДС за 250 до 280 мм (по другим подацима за 150 мм), а за *кактус* наводи се да је ефикаснији за један и по до два пута у односу на *контакт-5*. Применом ТШУ-1 *штора* са активирањем БДК, типа *туча* или *пурга*, калибра 81 мм, или новијих БДК типа *пурга-3* и *пурга-М*, калибра 120 мм, повећавају се могућности спречавања погодака у тенк, његово избацивање из борбе, и подиже ниво преживљавања посаде и опстанка тенка на бојишту.

Систем штора

Од 1991. руска армија увела је у оперативну употребу систем за оптоелектронско ометање (СОЕП) ТШУ-1 *штора-1*. Систем омета вођене ПОР полуактивним ме-

„Штора“ на Т-80 УК

тодом навођења у завршном делу путање помоћу ИЦ извора. Бацањима димних кутија помоћу аеросолне завесе и онемогућава осматрање и нишањење, заклања тенк од противничког праћења, а помоћу ИЦ девијатора емитује погрешне сигнале за скретање ПОВР вођених изворима ИЦ маркера на ракети, тако да ракета скреће од тенка или удара у земљу пре достизања крајње тачке трајекторије. Систем је развијен у *Електромашинском истраживачком институту* и производи се у заводима *Зенит* у Чељабинску. Ефикасан је против ПОВР вођених жицом или електронским путем.

Штора-1 смањује вероватноћу погађања оклопног циља са следећим факторима: код ракете типа *TOW* и *Dragon*, новијих генерација, вођених по ИЦ маркеру – *Ma-verick* и *Hellfire*, и ласерски вођеног артиљеријског пројектила *155 mm Soperhead* (у завршном делу путање) за четири-пет пута; новијих система ПОВР типа *MILAN* и *HOT*, ИЦ вођених, смањује погађање тенка за три пута; тенковске и артиљеријске пројектиле испалене после ласерског мерења даљине за три пута, а пројектиле вођене по ласерском снопу за један и по пут.

Систем *штора* (модификације *штора-М* и *штора-1-7*) примењује се на новим или модернизованим руским и украјинским модернизованим тенковима и борбеним возилима БМП-3.

Прво јавно приказивање било је 1993. на тенку *T-90* у Русији, а на Међународној изложби НВО у Абу Дабију 1995. на тенку *T-80У* и украјинском *T-84*. Тај систем производи се и у Украјини под ознаком *ТШУ-1-7 ворта* (фирма *ССФТИФ* – Кијев).

На Међународној изложби НВО *IDEKS 2003* приказани су модификовани системи *ТШУ-1М* и *ТСУ-1Л*, уграђени на БМП-3М. Код неких борбених возила нису инсталирани ласерски детектори ометачи, већ само један, на високом постољу са могућношћу окретања по азимуту. Систем *ТШУ-1* примењује се и у комбинацијама са *КАЗ дрозд-2* или *КАЗ арена* на истим возилима. Тиме се додатно увећава ефикасност заштите од опасних пројектила за три и по пута.

Штора-1 састоји се из два подсистема: станице за оптоелектронско ометање (СОЕП – руски) и станица за стварање димне завесе (СПЗ – руски). У саставу СОЕП су два ИЦ емитера (лево и десно од топа на куполи), модулатор, пулт за управљање и командни блок у куполи. Станица СПЗ садржи: блок за управљање, претварач напона, јединицу за окретање куполе, два прецизна и два груба ласерска детектора праваца опасности, два лансирана постоља за БДК, калибра 81 или 120 мм (у руској армији). Две су врсте димних кутија – *ЗД-17*, као основна за аеросолне завесе и *ЗД-6* допунске за стандардне димне завесе.

Може да се активира аутоматски, полуаутоматски или ручно. Када се купола

ФУНКЦИОНИСАЊЕ

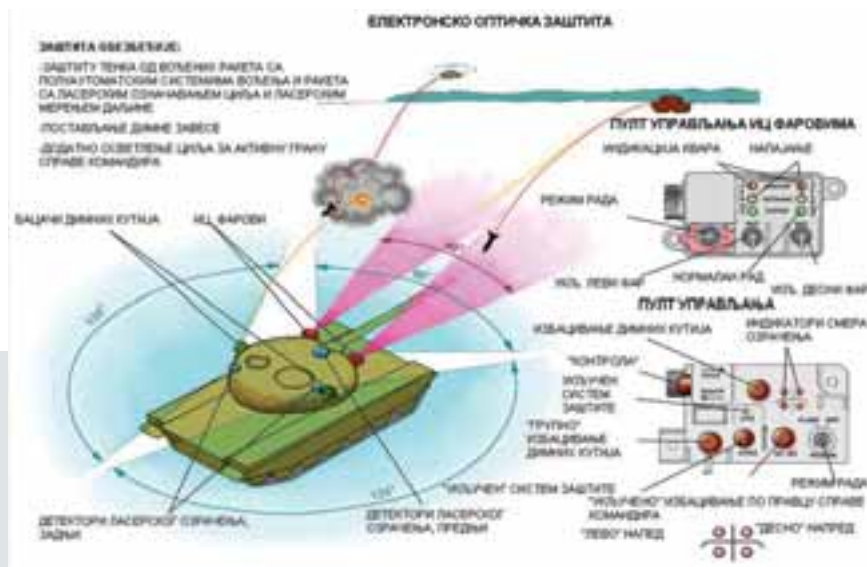
Штора функционише на следећи начин: код ласерски детектори региструју опасност од долазећег пројектила, станице за оптоелектронско ометање (СОЕП) активира ИЦ емитере који генеришу сметње у виду модификованих ИЦ сигнала, блиских параметрима трајекторије – ИЦ маркера на ракети. Делујући на ИЦ пријемник оператора у полуаутоматском систему вођења ПОР, даје одступајућу тачку ракете у односу на циљ и нишан оператора, стварајући две додатне „врше“ тачке на тенку (практички су то два ИЦ фара), „збуњује“ систем за вођење ПОР, доводи до отклона линије нишањења и скреће ракету са програмиране трајекторије, узрокујући већа одступања и промашај тенка.

Када сензори ласерског зрачења детектују извор, односно потврде да је сопствени тенк озрачен (било са импулсним зраком даљиномера или са пулсирајућим снопом за вођење противокопних пројектила у дијапазону 0,65 мкм до 1,6 мкм), аутоматски об-

раћују податке у блоку за управљање, упозоравају командира тенка на потенцијалну опасност и означавају правац емисије зрачења, преносећи на СПЗ (БДК) сигнал за активирање одређене димне кутије. Дим или аеросолна завеса са термичким зрачењем у датом ИЦ опсегу, односно оптичком маском димне завесе, омета ласерско или ИЦ вођење опасног пројектила. Димне завесе образују се на 50–60 м или даље од тенка за две-три секунде после лансирања.

Станице за оптоелектронско ометање индицира ласерско зрачење по азимуту са прецизним ласерским сензорима у сектору од $2 \times 45^\circ$ у предњој полусфери, а са грубим од $2 \times 135^\circ$ у задњој полусфери, тако да заједно покривају кружну зону од 360° .

Војнотехнички институт Војске Србије и наменска производња у нашој земљи, у сарадњи са руским партнерима, уградио је идентичан систем за оптоелектронско ометање ПОВР на домаћем модернизованом тенку *М-84 АБ1 2005*. под називом – *систем за оптоелектронску заштиту (СОЕЗ)*.

тенка окрене ка правцу ласерског зрачења посада може и да гађа извор потенцијалне опасности из сопственог наоружања. ИЦ девијатори могу да се користе и као стандардни ИЦ фарови за побољшање даљине осматрања и видљивости ноћу командира тенка, али то има и својих мана јер су они истовремено и извори термалног зрачења.

Посаде се упозорава на опасност аутоматским звучним или светлосним сигналом. Систем не функционише уколико су улазни поклопци посаде отворени. *Штора* пружа и податке о стању система. Тај систем је знатно унапредио ниво заштите ОБВ од кумулативних пројектила, али и надвисивајућих из горње полусфере. Међутим, као и

други системи активне заштите, ни он није до краја ефикасно решио проблем спречавања да тенк буде погођен са једном од две врсте опасних пројектила: најмасовније примењиваних ПТ средстава типа *РПГ-7* (наводно их има у свету око осам милиона), нарочито када гађају из непосредне близине (до 50 м) па *штора* не стигне да реагује, и од поткалибарних пројектила тенковских топова (и кумулативних), који лете брзином од 1.100 до 1.750 м/с.

Због тога се тражи излаз у једновременој примени комбинације више система и додатне заштите тенкова: динамичка заштита (ЕРО), решеткасте ограде од металних шипки, мрежа или цеви, екранизованих штитника на телу и куполи тенка.

Те мере су постале готово стандардна решења на савременим тенковима, нарочито код армија које су ангажоване на кризним жариштима у свету. Истовремено, штора се паралелно уграђује на иста ОБВ заједно са системима активне заштите *дрозд* – 2 или *арена*. Штора је мање масе (око 300 кг), те је стога подесна за уградњу на куполе лаких ОБВ.

Арена без премца

У настојању да понуде још ефикаснији систем активне заштите тенкова и других ОБВ, пројектанти Конструкционог бироа КБМ из Колумне развили су нови систем назван комплекс активне заштите – КАЗ *арена*, (извозна варијанта *арена-Е*), за који се међу познаваоцима проблема заштите тенкова верује да, за сада, нема премца међу сличним системима активне заштите тенкова. Вероватни конкуренти су два система у предсеријској производњи – израелски *DAS Trophy* и украјински *ДАС заслон*. Њима неки стручњаци дају предност над *ареном*.

Прве информације о КАЗ *арена* појавиле су се 1993, као о систему за уградњу на руске тенкове, модернизоване Т-72М1М, Т-80У, Т-90 и Т-90 С. Прва јавна демонстрација била је на Т-80Б 1997. Убрзо су уследила приказивања на тенковима Т-80У, затим на Т-90 и Т-72М1М, да би на крају био представљен и изван Русије на борбеном возилу пешадије БМП-3М.

За тај систем заинтересовано је више земаља. У понуди је уградња на страна ОБВ. У складу са продором руске војне индустрије на страну тржиште, КБМ Колумна склопио је уговор са јужнокорејском фирмом Rotem Precision&Industry Co (раније „Хундаи“) за уградњу на нови јужнокорејски тенк у развоју К2 МВТ *црни пантер*, који би се производио серијски од 2011. Западним изворима говоре да је тај уговор вредан 47,5 милиона УСД.

Први снимак комплекса активне заштите „арена“ на Т-80

КАЗ *арена* намењен је за заштиту тенкова (ОБВ) од ПТ пројектила испалених из свих врста противоклопног оружја: ПОВР са било којим системом вођења, невођени пројектили РБР, артиљеријске гранате и ракете испалене из летилица у свим профилима путање лета пројектила, усмерених из свих праваца чија је брзина лета од 70 до 700 м/с.

Реализацијом пројекта *арена* конструктори су настојали да удовоље потребама за више захтева: тренутно откривање, праћење циљева и заштити од највећег броја ПТ пројектила, укључујући и оне са касетном подмуницијом за напад на тенкове одозго (у кров возила), односно, за заштиту од новијих ПОВР типа HOT, MILAN, HELLFIRE и других; прецизност заштитне муниције КАЗ *арена* са тренутним и усмереним дејством према долазећем пројектилу, без поновног попуњавања система; мале размене опасне зоне дејства *арене* за пратећу пешадију (20–30 м од тенка) и без лаког

ВИСОК НИВО ЗАШТИТЕ

Према руској доступној грађи, КАЗ *арена*, у интензивним борбеним дејствима већег оперативног замаха, може да повећа коефицијент заштите тенка за два пута (неки извори наводе за 1,5 до 1,7), а у асиметричним и урбаним сукобима, где је присутнија примена лаких преносних ПТ средстава (РБР или ПОР), фактор заштите увећава се на три до четири пута. Уколико се примењује комбинација КАЗ *арена* и СОЕП ТШУ -1 *штора*, фактор заштите повећава се за три до пет пута. На полигонским испитивањима у Русији, од 10 ПОВР усмерених на један тенк, са КАЗ *арена* уништано је осам ракета, што је потврда високог нивоа ефикасности заштите тога система.

оштећивања спољашњих елемената система монтираних на тенку; селекцију летећих предмета мале брзине, парчади граната и стрељачке муниције, који би евентуално могли да нарушавају функционисање система заштите; малу вероватноћу детекције система *арена* од непријатеља и отпорност на електронско ометање, те одсуство реаковања на лажне оптичке или електронске сигнале; високу усклађеност КАЗ *арена* са основним функцијама тенка, и спољашњу уградњу и модуларни састав система који треба да олакша адаптацију комплекса на било које ОБВ средње или велике масе.

Основни елементи КАЗ *арена*, сами по себи, представљају значајна техничко-технолошка достигнућа: вишенаменски радар милиметарске таласне дужине за детектовање и праћење опасних пројектила са континуалним радом система; муниција – експлозивна касетна пуњења за заштиту тенка, високе усмерености и тренутног активирања после идентификације опасног пројектила; опрема за навођење са пултом за управљање и ра-

На тенку Т-80 УМ1 „барс“

чунаром за аутоматско прорачунавање потребних параметара, усмеравање система и контролу исправности; блок претварача напона колске мреже и постоље у облику омотача муниције са касетама у две заштићене секције (свака од 11 до 14 комада експлозивних пуњења, зависно од величине куполе ОБВ).

Аутоматизоване функције КАЗ *арена* ступају у рад после активирања система преко командировог пулта за управљање, након укључивања главног прекидача. Све наредне радње обављају се аутоматски и аутономно. Милиметарски радар претражује околину, открива опасан пројектил пре него долети на удаљеност до 50 м од тенка. Када пројектил продре унутар те зоне, радар, пошто је пратио циљ до тога момента, прорачунава све потребне елементе, преноси их у рачунар и

подстиче систем да реагује. Рачунар обрађује податке, без посредовања командира, аутоматски их претвара у одлуку о томе које заштитно пуњење мора да се испали да би се пресрео опасан пројектил (за 0,2-0,4 с).

Пресретач се лансира ка опасном пројектилу, усмерава се ка земљи и експлодира на малој висини, избацујући металне гранулате у снопу ка опасном пројектилу, оштећује га или разбија (зависно од дебљине кошуљице пројектила). Активирање и лансирање следећег пуњења на новопојављену опасност могућно је за 0,7 секунде. Сваки заштитни пројектил покрива свој сектор (по азимуту око 20°). У случају појаве нове опасности или отказа неког елемента система аутоматског активирања, командир може да активира систем ручно. Сектори заштите појединих пуњења међусобно се преклапају и, у случају потребе поновног активирања, због опасности из истог правца, лансира се прво суседно пуњење.

Ако све функционише како је предвиђено, један КАЗ *арена* има капацитете да елиминисе или уништи 22-28 пројектила, што је вероватно више него до-

вољно за извршење једног дневног борбеног задатка тенка.

Поузданост рада *арене* манифестује се и тиме што посада тенка није угрожена дејством сопственог система. Пуцањ и дотонација заштитног пуњења *арене* не прелазе утврђене стандарде прекомерног оптерећења организма посаде када је затворена у тенку. Ако је неки улазни поклопац отворен, систем се аутоматски блокира.

Како у секвенци дејства *арене* постоји опасност од повреда пратеће пешадије (ближе од 20-30 м од тенка), да би се избегла таква ситуација на тенку су уграђени лако уочљиви светлосни сигнали, којима се упозорава пратећа пешадија да буде опрезна када систем дејствује.

Као и претходни системи активне заштите, тако ни КАЗ *арена* није решио проблем спречавања кинетичких пројектила типа APFSDS да погоде тенк. С друге стране, присутно је и ограничавајуће дејство самих интерцептора, који могу да оштете кошуљице ПОВР и других пројектила чији су зидови дебљине од 1 до 3 мм. Уколико су дебљи од тога онда је њихова ефикасност недовољна, осим у скретању пројектила са усмереног правца ка тенку. Због тога је пракса да се, на пример, примена *арене* комбинује са додатном заштитом типа ЕРО, *контакт-5*, чије касете имају дебље челичне зидове својих експлозивних паковања (више од 15 мм) тако да потпомажу укупну заштиту тенка.

Секција муниције КАЗ „арена“ и радар на куполи БМП-3М (доле)

БОЉА ОД ДРУГИХ

Комплекс активне заштите *арена* одликује више предности у односу на друге сличне системе. Применљив је у свим временским условима дању и ноћу, у интензивним борбеним дејствима при извођењу асиметричних операција, борби у урбаним срединама, укључујући и ситуације када је тенк у покрету или се ка њему креће противничко возило, било у сусрет или бочно од тенка. Сектор заштите увећава се до пуног круга од 360° по азимуту окретањем куполе ка искрслој опасности.

Процесор рачунара и радар процедурално су заштићени од електронског ометања противника, а цео КАЗ *арена* компатибилан је са истим системима у јединици па је избегнуто ометање активирањем једнога од система.

Пажња пројектаната била је посвећена и осигурању од утицаја лажних сигнала или активирања због некаквог спонтаног инцидента. КАЗ *арена* није осетљив на опаљење сопственог оруђа нити на лет пројектила мале брзине. Тиме се знатно смањује број лажних сигнала који пристижу у *арену*, а самим тим и могућност непотребног или спонтаног активирања система.

Имагинација дејства „арене“

ЗНАЧАЈНА ПРЕДНОСТ

Значајна предност ADS *заслон* јесте могућност да пресреће пројектиле веће брзине (од 700 до 1.200 м/с), што је за сада оптимално, с обзиром на то да је највећи број кумулативних тенковских пројектила у том распону брзина лета. Наговештава се могућност да ће, док се стигне до серијске производње, *заслон* бити унапређен до те мере да може пресретати кинетичке пројектиле почетне брзине око 1.800 м/с, што превазилази почетни захтев развоја тога система, а радикално повећава његову тактику и борбену вредност.

БМП-3М и Т-72 М1М (доле) са КАЗ „арена-Е“

Маса *арене* од 1.000 до 1.100 кг отежавајући је фактор за уградњу на куполе лаких ОБВ. Било би занимљиво сазнати како је тај проблем превазиђен и како је решено убрзање и дејство инерционих сила при окретању куполе борбеног возила пешадије БМП-3М, када је на њега уграђена *арена-Е* (маса куполе 3.860 кг, што значи да *арена* запрема четвртину масе куполе). Још већа је неизвесност примене таквог система на возилима чије су куполе испод масе од три и по тоне. Потребна електрична енергија система *арена* обезбеђује се помоћним моторгенератором од 1 kW снаге, када је главни мотор ван погона, мада је и то на граници подношљивости напрезања генератора.

Заслон – велика нада конструктора

Украјинска фирма Immerson HiTech из Кијева, у сарадњи са фирмом Microtech, недавно је привела крају развој новог система активне заштите који би унапредио степен заштићености тенкова од разноврсних ПТ пројектила, укључујући и поткалибарне, а истовремено, повећао би се сектор и угао

заштите ОБВ у све три димензије. Систем ADS (Active Defence System), назван *заслон*, инсталиран је на украјински тенк Т-80УД (варијанта са дизел мотором) и његове модификације Т-84 *оплот* и Т-84 *јатаган*, ради испитивања у теренским условима у току 2006. године.

Основни елементи за пресретање непријатељевих ПТ пројектила –интерцептори, распоређени су у паровима на куполи и телу тенка. Маса система је 300 до 780 кг, зависно од броја лансера (сваки тежак 50–100 кг) и не оптерећује уређаје за маневар куполом и топом. Стандардно се предвиђа уградња шест двоцевних лансера усмерених напред, бочно на обе стране, назад и на кров куполе. Сваки лансер покрива сектор од 150 до 180° по азимуту и од - 6 до + 20° по вертикали, с тим да лансер на крову куполе, усмерен навише, покрива исти сектор од 150 до 180°, али рачунато од вертикале, дакле горњу полусферу.

Пројектили имају префрагментовано пуњење за пресретање опасних пројектила, који својом експлозијом, у моменту пристизања пројектила на само два метра од тенка (крајња дистанца је 20 цм), пресрећу и уништавају долазећи пројектил. Сваки интерцептор има свој електронски сензор за одређивање момента детонације.

Заслон функционише аутоматизовано и аутономно. Може да се употребљава дану и ноћу. Како је маса система релативно мала, могућа је и уградња на лака ОБВ. Потрошња електричне енергије сведена је на 200 W, па нема потребе за помоћним генератором. Брзина реаговања система је сведена на свега 0,1 секунду. Уколико се успешно заврше испитивања и верификују почетни ПТЗ, *заслон* ће, без сумње, представљати респектабилан систем активне заштите.

На украјинским тенковима са уграђеним ADS *заслон* видна је и примена ЕРО *нож*

Украјински систем активне заштите „заслон“

(домаћи производ) и СОЕП ТШУ-1-7 *штора-1-7* (варта, украјински назив).

Електромагнетска противминска заштита – СЕМЗ

Противтенковске мине (ПТМ) својом масовношћу примене, ефикасношћу дејства (са учинцима већим од дејства осталих ПТ оруђа), неконтролисаним употребом и лакоћом обуке у постављању и руковању, транспортовању и чувању, постале су једна од врло озбиљних претњи и препрека за неометано кретање и борбена дејства ОБВ. Тешкоће у откривању њиховог присуства, поседовања неконтактних упалача са дистанционим активирањем, радиоелектронски и антенски упалачи, вибрациони, акустични, магнетски, оптички и други, озбиљно су проширили могућност примене тих мина и отежале њихово уклањање. Тај проблем је актуелизован у герилским, побуњеничким борбама, сукобима у урбаним срединама и на испресецаном терену. Са њима се све више дејствује не само у патос и ходни део ОБВ, већ и у бочне зидове, задње стране, кровне површине. Речју, на све стране.

Да би се умањиле могућности ефикасног дејства тих минско-експлозивних и импровизованих минско-експлозивних средстава, где се такође примењују системи дистанционог активирања, на новим ОБВ (и модификованим задњих генерација) предузима се низ мера конструкционе доградње: ојачавање патосних плоча додатним панелима од чвршћег челика, примена размакнутих једнослојних или висешлојних плоча са унутрашњим слојем од неметала или кевлера, обликовање подова у виду слова „V”,

седишта возача се вешају еластичним спонама о кров тела возила, уклања се доњи ред муниције из магацина у телу тенка, топовска муниција се смешта у индивидуалне заштићене контејнере, облажу се течним материјалима...

Толико обимни захвати модернизације и реконструкције нису, ипак, елиминисали опасност од ПТ мина и импровизованих минско-експлозивних средстава. Због тога се приступа (а у неким земљама је већ реализован) развоју система активне противминске заштите. Конструктивно се тенкови подешавају да може да им се прикључе уређаји за механичко разминирање и активирање или уклањање мина.

Руски научноистраживачки институт из ОАО *Стали* (Москва) конструисао је систем електромагнетске заштите (СЕМЗ) за уградњу на тенкове и друга ОБВ. Систем је једно-

ставан и компатибилан са електроуређајем тенка. Могу да се сервисирају или замењују оштећени делови и у пољским условима, ангажовањем посаде тенка. На српском модернизованом тенку М-84АБ1 такође је реализован идентичан СЕМЗ. Систем садржи: пулт за управљање, радне намотаје, индукционе каблове на тенку и инвентор код возача (који системом рукује са свога места).

Принцип рада СЕМЗ своди се на то да се појачавањем електромагнетског поља тенка изазове превремено активирање електромагнетских ПТ мина са бесконтактним упалачима пре наиласка тенка на њу. Повећање простора деловања магнетског поља индукционих каблова око тенка постиже се путем конектованих каблова. Генерисани напон у блоку инвентора доводи се у индукциони намотај и тиме појачава магнетско поље тенка ван његове вертикалне пројекције.

Активирање ПТ мина обезбеђено је на 1,5–2,5 м испред тенка и код кретања брзином до 40 км/ч.

СЕМЗ је малих габарита – 15 дм³, маса од око 85 кг, троши електричну енергију од 0,8 kW. Пошто се дистанционо активирање ПТ мина све масовније примењује (неке војне процене говоре и 80 одсто од укупног броја ПТ мина употребљаваних у новије време), а њихова употреба (и злоупотреба) извесна је и у будућности, није тешко закључити колики значај за преживљавање посада и опстанка ОБВ на бојишту има систем какав је СЕМЗ. Једноставне је конструкције, прилагодљив за уградњу на различите платформе возила, лак је за руковање и замену оштећених делова и, сасвим извесно постигнут је висок коефицијент цена–ефикасност, па систем има перспективу у наредном периоду за дужи низ година.

Примена приказаних система, иако већ оперативних, није масовна, јер је реч о скупоченим средствима која учествују у укупној цени оклопних борбених возила и до 10 одсто, што није мало.

МАГИТ

Године 2005. украјинска компанија *Магит* објавила је да је комплетира један сасвим нови систем активне заштите оклопних возила DAS (Defence Active system) F-3 *магит*. Систем је у развоју од 1998. године. Уграђен је и опитован на неколико типова тенкова из украјинског парка ОБВ. Наводно, спреман је и за производњу.

DAS F3 *магит* (ознака фирме) садржи два ласерска детектора емитера, монтирана са обе стране тола на куполи. Сваки детектор емитер покрива сектор од ± 40° лево и десно по азимуту и ± 20° по елевацији. На захтев наручиоца могу да се уграде још два детектора емитера назад тако да се покрије кружни сектор од 360°.

Делује на системе вођења ПТ пројектила, ометајући вођење сопственим

извором ласерског зрачења.

Систем детектује изворе ласерског зрачења, емитује некоректне ласерске сигнале и даје погрешну информацију ласерском пријемнику противника. Реемисија ласерских зрака доприноси да ракета вођена ласерским снопом или тенковски пројектил истог система вођења, скреће са дириговане путање и удара у земљу, на 400 м испред сопственог тенка. Може да се регенерише после само једне секунде. Троши електричну енергију од 27 V и три ампера.

Како је DAS Ф-3 *магит* модуларне градње и малих димензија (27,5 x 22 x 13,9 цм) и облика обичне кутије, а масе само 10 кг, подобан је за уградњу на било које лако ОБВ. Иако је приказан и ван Украјине, за сада нема података да ли је уговорен извоз.

Системи на западу

Када је реч о системима активне заштите на Западу, много је пројеката у развоју, али се споро уводе у серијску производњу. Ти системи почели су да се примењују касних шездесетих и почетком седамдесетих година 20. века. У почетку само код Енглеза и Француза (истраживања су извођена и у САД и Немачкој), а осамдесетих и у другим земљама. Међутим, њихово усвајање у серијску производњу и увођење у ширу оперативну употребу није пратило степен повећавања опасности за опстанак тенкова на бојном пољу, које су се, са развојем мноштва разноврсних система ПТ наоружања, повећавале из године у годину. Тај процес је нарочито убрзан и постаје сложен у савременим операцијама „за очување мира“, асиметричном ратовању и борбама у урбаним срединама“, тј. операцијама ниског интензитета.

Примена САЗ на Западу започела је на британским тенковима Chieftain Mk V, уградњом детектора ИЦ зрачења – IRD (Infrared Detector), као последица масовног увођења ИЦ технологије у нишанско-осматрачке системе и системе за вођење ПОВР код снага Варшавског уговора (ВУ). Снаге ВУ су тада на већини својих тенкова већ имале ИЦ нишане, а масовно су увођене ПОВР *шмел*, *маљутка* и друге, вођене по ИЦ сигналима. Однос снага у оклопним борбеним возилима био је приближно 40.000 тенкова ВУ напрема 16.000 тенкова НАТОа у Европи. Када су снаге ВУ започеле са увођењем ласерске технологије, на Западу се јавила потреба за детекторима ласерског озрачења (DLO) – LWR (Laser Warning Systems). Енглези, опет, међу првима крећу са применом тих уређаја, али до масовније употребе није дошло. Више је пажње посвећено пасивној заштити, тј. структури оклопа (уводе Chobham оклоп).

После тешких губитака тенкова у октобарском рату 1973. (250 возила, од чега 30 одсто од ракетних ПТ средстава), израелске снаге одбране (IDF) подстакнуте су да развијају системе детекције ИЦ и ласерских озрачења, уграђујући их на своје тенкове – М60А1 Magash и домаће меркава МК II и МК III. Интензивни развој тих система довео је Израел на чело западних земаља (рачуна се као сарадник, а не и члан НАТОа).

У коалиционом нападу на Ирак (*Пустињска олуја*) 1990–1991 Французи су применили око 300 IDR система на својим тенковима AMX-30B2 и оклопним аутомобилима AMX-10RC (6x6) – ловцима тенкова, док су друге коалиционе снаге провере ради користиле IDR на мањем броју возила. Занимљив је податак да од 2.600 наручених IRD (LRW), типа AN-VLQ-6, компаније

Систем заштите EIREL на AMX 10RC (6x6)

Детектори ИЦ и ласерског озрачења

Према наводима у енциклопедијском годишњем зборнику Jane's Armour and Artillery Upgrade 2006–2007, данас у свету има развијених (до опитног или прототипског модела демонстратора) више од 35 различитих типова детектора ИЦ и ласерског озрачења и ометача блиског ИЦ спектра. Већина тих система дејствује у спречи са бацачима димних кутија, односно граната, стварањем маскирне оптичке или ИЦ завесе, као мамаца вођених ПОР по ИЦ импулсу. Неки се активирају аутоматски и дејују синхронизовано са детекторима, а код других је активирање ручно, преко електричних конектора. Развијено је више од 45 типова БДК, система детекције и ометања ПОВР, који се колоквијално у литератури НАТОа називају „soft kill ADS“ (или APS).

Lockeed Martin, и 1.000 ИЦ ометача – IRJ (Infrared Jammer), компаније Sanders (данас у склопу BAE Systems), наруба није реализована (према IDR January 2003), вероватно због кратког трајања рата.

Развој система за ИЦ и ласерску детекцију почело је деведесетих година и у осталим земљама коалиције (Италија, Немачка, Канада), у Јапану и Јужној Африци, али се они ни до данас нису нашли у масовнијој примени, мода су технолошки развој и резултати опитовања довели до високог нивоа њихове развијености.

Данашње асиметричне операције и урбано ратовање (и операције на тешко приступачном земљишту), те могућност да се на ОБВ врло ефикасно дејствује изненадно, из непосредне близине и са свих правца (и одозго), по најслабије оклопљеним површинама возила, са ракетним пројектиlima РБР типа РПГ-7, подстакло је ангажоване снаге да се више позабаве системима активне заштите ОБВ под општим појмом „hard kill ADS“ – систем за уништавање ПТ

пројектила. Он обухвата три кључна подсистема: ИЦ и ласерске детекторе озрачења и ометања, бацаче димних кутија и лансере пиротехничких средстава – муницију за пресретање и уништавање ПТ пројектила (интерцептори – пресретачи).

Иако се појединим системима дају афирмативне оцене, говори као о готовим стварима (само што нису) и приказују ефекти дејства најчешће на мине РПГ-7 и HEAT тенковске пројектиле на опитним гађањима и полигонским испитивањима, они уистину нису заживели у борбеној пракси. На то указују и губици тенкова у Ираку, у појасу Газе и на граници Либана, у Авганистану, од 2003.

На Западу је у развоју или у фази прототипских модела више од 20 типова. Већина је на бази најновије електронске и микрорачунарске технике (high tech), а у овом прилогу представимо само мањи број средстава активне заштите за које се очекује да се примене у скорије време.

Оптоелектронска заштита

Тенковски противракетни систем активне заштите TAMS APS (Tanks Anti-Missile System, Active Protection System), компаније Marconi (В. Британија) развијен с почетка седамдесетих, уграђиван је на тенкове Chieftain Mk V. Систем за детекцију ИЦ зрачења (IRD) састојао се од два ИЦ детектора и два спрегнута митраљеза 7,62 мм за дејство по идентификованој ПОР (монтирана на турели командира са даљинским управљањем из куполе). Касније је IRD био у спрези и са БДК, тако да је требало да се тенк штити визуалном маском и дејством митраљеза. Наводно, био је ефикасан за то време, али се ипак није задржао нити масовније користио, чак ни у *Пустинској олуји* 1990–1991. године.

Увођењем у опрему ласерске технологије и микропроцесора у производњи даљинмера, обележавача циљева, система за вођење ПОР, повећана је потреба за заштитом од тих система, па је убрзан развој детектора ласерског озрачења (ДЛО) – LWR (Laser Warning Receiver), а код ИЦ система, ИЦ ометача и мамаца IRJ и IRD (Infra-red Jammer and Infra-red Decoy). Опитовани су LWR на тенковима *челинџер*, међутим до масовније примене није дошло. Иначе, ти системи развијају се по 10-15 година. Дешава се да пројекат стигне до прототипске верзије, али се од њега одустане у корист неког другог пројекта.

Систем за ИЦ ометање EIREL IRJS (Eirel Infra – Red Jamming System) развила је компанија EDAS у Француској. То је вероватно један од ретких система који су коришћени у ратној пракси. EIREL обезбеђује сталну заштиту од ширег спектра електронског озрачења и може да се брзо и једноставно угради на већи број типова ОБВ.

Монтира се на куполу (тенка) или са стране (AMX-10RC). Када се детектује долазак ПОВР (за коју се утврди да је вођена по ИЦ маркеру), активира се емитер – девија-

тор, који упућује погрешне сигнале према оператору ПОР. Даље вођење ПОР омета оператора и „збуњује“ ПОР, тако да она скреће са задате трајекторије, удара у земљу или промашује тенк. EIREL није опремљен за детекцију ласерског озрачења. Формално, EIREL је практички део новијих система за системе оптоелектронске заштите (COE3), типа KBCM (Француска) и MUSS (Немачка). Последње верзије EIREL се означава са EIREL-NG (Nouveau Generation – нове генерације).

Нови основни комплет активне заштите KBCM (Kit Basique de Centre-Mesures) развила је компанија GIAT Industries у Француској, као даљи корак ка модернизацији система EIREL. Систем је адаптиван за више типова возила. Ефикасан је у функцији COE3 против ширег спектра електронског озрачења, укључујући ласерски вођење ПОР, ласерских нишана и обележивача циљева. Као демонстратор система уграђен је на AMX-10RC (6x6), а на тенку Leclerc AZUR у току 2007. године.

У KBCM су уграђени ИЦ ометачи (један или више), три ласерска детектора (LWS-2, израелски) за покривање сектора од 360° по азимуту и две групе БДК (бацача димних кутија – граната), типа Galix, за аутоматско активирање, ради стварања визуелне или ИЦ маске око возила. Систем KBCM ради у три мода: ручном, полуаутоматском и аутоматском. Опасност се детектује у реалном времену. KBCM се на тестирању показао ефикасним у ометању ПОВР типа TOW. GIAT System је координатор пројекта, за ометач је одговорна EADS, а за ласерске детекторе SAGEM. KBCM може да се интегрише у системе KIS и брзо информисања (FINDERS).

У фабрици GIAT се сада развија друга генерација KBCM, тзв. систем SPATEM (Systeme de Protection Active Anti-Tetes Militaires), чији елементи треба да се интегришу у нову генерацију ОБВ типа VBСI (8x8), подразумева се и у основне тенкове армије Leclerc AZUR. SPATEM обухвата радар за откривање и праћење опасних циљева, четири БДК на окретном постољу са фрагментбилним гранатама за спречавање ПТ пројектила да погоде тенк.

Детектује опасност најближе до 50 м испред возила, а пресеће га на пет метара.

Израелски модели

Систем ласерске опасности LWS-2 (Laser Warning System-2) производ је компаније AMCORAM Ltd (Израел), која се већ дуже време бави истраживањима и развојем електронских система. Први пут је приказан 1989. у опреми израелских тенкова *меркава* Mk III. Систем обезбеђује детекцију више врста електромагнетних таласа: ИЦ, ласерске даљинмере, обележиваче и вођење ПОР. Сензори зрачења распоређени су на куполи и покривају 360° по азимуту. У куполи су микропроцесорска јединица и дисплеј у командном блоку. Светлосне индикације на дисплеју показују када је тенк озрачен, правац и тип озрачења, упозоравајући посаду акустичким и оптичким сигналимa. LWS-2 AMCORAM ставио је недавно LWS-2 на листу понуде страним купцима, међу осталима и Француској за интеграцију у систем KBCM.

Осим овога, Израел развија још неколико система ДЛО, на пример електронско-оптички ометач Violin Mk I и Mk II. Компанија IMI Ltd. развила је активни борбени ометач MAJIC-1 (Missile Active Jammer in Combat) који је спреман за почетак производње. Почетком седамдесетих развијен је систем *тре-*

LIRD-1

Једна од земаља која се бавила развојем детектора ласерског озрачења била је и СФРЈ. У *Искра ЦЕО*, од 1982. до 1986, развијан је детектор ласерског озрачења за ОБВ. Требало је да ради у сектору 360°, по азимуту, и од -20 до +60° по елевацији. Његов наследник појавио се по отцепљењу Словеније од Југославије, под ознаком LIRD-1 (Laser Infrared Detector).

Систем KBCM на демонстратору VBСI (8x8)

Детектор ласерског озрачења LIRD-1 на словеначком М-55 А51 (десно)

ће око (Third eye), којим су у мањем броју опремљени тенкови M60A1 Magash и меркава Mk I и II. Рађен је у виду телескопског постоља (45 цм висине) на куполи. Детектују ИЦ и ласерске зраке. Индикаторске тивалице на дисплеју блинкују све док командир не одлучи које ће мере да предузме у заштити тенка.

Детектор ласерске озрачености LIRD-1 (Laser Irradiation Detector) развила је фирма Фотона, Словенија, у сарадњи са IMI Ltd. Уграђени су на тенкове Т-55А (словеначка ознака М-55S1, заплени од ЈНА, иначе су у оперативној резерви словеначке војске). Најновији LIRD-4А уграђен је на тенкове М-84А (такође из контингента ЈНА до 1991).

Системи LIRD детектују ИЦ и ласерско озрачење – први модели у предњој зони од 255°, задњи модел кружно, по елевацији од -20 до + 60°. Раде у опсегу 0,66–1,1 мкм. Након детекције, посада предузима мере заштите: активира БДК, гађа опасни извор зрачења или одлази у заклон. Систем није био аутоматизован. Током модификација LIRD-1А је оспособљен да аутоматски активира БДК, али после две-три секунде.

LIRD-4А има повећани опсег детекције озрачености (0,4–1,6 мкм), а реагује аутономно и аутоматски у реалном времену. Бацачи димних кутија су израелски IS-6 (IMI Ltd), а цео систем развијен је у сарадњи са Elbit Systems Ltd из Израела.

Активна заштита тенкова ARPAM (Active aRmor Protection against Anti-tank guided Missile) испробана је против вођених ПОР у Израелу још 1995. на демонстратору транспортера М113 АРС са три подсистема оптоелектронске заштите, интегрисана у целину. Према страним изворима, рад на усавршавању интегрисаног система овога типа није обустављен, штавише, налази се у прототипској фази (до 2007).

Систем за детекцију ласерског озрачења ОБВ LSW-CV (Laser Warning System for Combat Vehicles), јужноафричке компаније Saab Avitronics, за сада је у статусу прототипа, а предвиђен је за уградњу на будућим јужноафричким IFV Badger (лиценца AMV 8x8 Patria). Фирма Avitronics успоставила је сарадњу и са произвођачима ОБВ Hagglunds из Шведске и MOWAG из Швајцарске (сада BAE System Land Systems у Европи) за уградњу својих најновијих система активне заштите типа LEDS на оклопна возила CV9035 MkIII и Piranha IIIC /8x8/ IFV.

Начелно, LWS-CV има четири ласерска сензора таласне дужине 0,5–1,8 мкм за детекцију извора ласерског озрачења на бази неодијума, галијума и других. Сваки сензор покрива сектор од 104°, а цео систем 360°, што значи да им се сектори преклапају. Вероватноћа пресретања ласерског озрачења је 99 одсто. Сензори су малих димензија (115 x 90 x 76 мм), масе по

Ласерски сензор LWS-2 на тенку „меркава“ Mk3 baz (изнад топа)

1,2 кг, те су подесни за уградњу на било коју платформу. Командни блок је такође прилагодљив за инсталирање у ОБВ (маса 2,5 кг, запремина два литра).

Новија варијанта LWS-500 одликује се могућношћу неутрализације противникових електронских система за детекцију ОБВ, са високом резолуцијом. Покрива сектор од 360° по азимуту, а од -20 до + 50° по елевацији. Када је сензор усмерен на одређену директрису извора зрачења, његов левак угла детекције захвата 100°. LWS-500 је такође мањих габарита (118 x 89 x 131 мм), кружног профила, масе 0,8 кг, што олакшава монтирање на постоље.

Детектор ласерског озрачења LWD 3 (Laser Warning Detector) развија компанија Thales Land & Joint Systems, из Велике Британије. Ради испитивања ефикасности у реалним условима експлоатације система, уграђен је на неколико возила, међу осталим и на један руски БМП-3М, које су набили Уједињени Арапски Емирати.

У саставу LWD 3 је ласерски детектор – пријемник AN-WR-3, компаније Goodrich, уграђен на куполу возила. Покрива кружни сектор од 360°, а по елевацији +/- 55°, са резолуцијом од 36°. Детектује таласне електромагнетне емисије ласера од 0,4 до 1,6 мкм, без обзира на бази којег хемијског елемента је израђен ласер (Neodmium, Galium, CO2 ...). Систем реагује за само 100 мс. Детектор транспонује примљене сигнале визуалним и акустичким путем преко интеркома и знацима на дисплеју контролне кутије система, класификујући примљене ласерске импулсе, без разлике да ли их емитују даљиномери, обележивачи циљева или системи за ласерско вођење ПОР.

LWD 3 има могућност да ради непрекидно 110 часова са прекидом од једног сата. У британској армији се већ налази ласерски детектор старијег модела LWR 2, који је монтиран на више возила.

Талесови системи

Компанија Thales развија још два СОЕЗ, који раде у аутоматској спреси са БДК, аутоматским лансирањем ДК након детекције озрачења, што је ређи случај код већине БДК у свету. Први, старији систем јесте Cerberus and GD LW (Grenade Discharger and Laser Warning System) – детектор ласерског зрачења и БДК. До 2006. произведено је више од 200 комада. Ради на таласном опсегу од 0,532 до 0,950 мкм. Новија варијанта Cerberus II-LWS спреман је за производњу од 2007. Има већи капацитет захвата електронског озрачења (од 0,4 до 1,6 мкм, по азимуту 360°, по елевацији +/- 55°). Систем транспонује визуалне и светлосне сигнале опасности на дисплеј. Уколико командир не реагује, Cerberus II аутоматски испушта БДК на угрожени правац и омета вођење ПОР.

Лоцирање лаког наоружања

Систем за детекцију и лоцирање лаког наоружања – SADLS (Small Arms Detection and Localization Systems) развија канадска компанија General Dynamics Canada, за потребе извиђачких оклопних возила Coyote 8x8 ARV, ангажованих у Авганистану, и америчких маринаца за возила HMMWV (4x4) Hummer, под називом Boomerang SADS (Small Arms Detection System). И Израел је уградио сличне системе на својим *хамерима* у појасу Газе (око 20 возила) за детекцију и откривање присуства ватре стрељачког аутоматског и снајперског наоружања. SADLS користи акустичне сензоре Ferret и оптичке сензоре са ласерским пријемником AN-WR-3, као у британском систему LWD 3.

SADLS обезбеђује пријем акустичних сигнала пуцња појединачне или рафалне

паљбе и позицију оружја из којег се гађа према ОБВ. За мање од две секунде систем показује на дисплеју податке о правцу и удаљености извора пуцња. Систем не реагује на ватру сопственог возила. Сједињене Државе испоручиле су моринцима у Ираку око 50 Вомерганг система.

Уређај за оптоелектронско ометање компаније Lockheed Martin, САД, **MCD AN/VLQ-6** (Missile Countermeasures Device), развијен је на бази мултисензорског електронског емитера AN/VLQ-6, који обезбеђује детекцију и омета навођење разних ПОВР, лансираних са земље или из хеликоптера у лебдећем положају. Али, када се упоредно објављени подаци да систем покрива по азимуту 40°, а по елевацији 12°, онда дата оцена произвођача није довољно убедљива, осим у оптималним условима тренутне ситуације. Помиње се наруџба америчке армије. За неке се говори да су били примењени у мањем броју у *Пустинској олуји*, у склопу модернизације Bradley IFV M2/M3. После 2000. јединицама је испоручено око 1.000 тих уређаја, али са модификованим емитером AN/VLQ-8A. Уређај изгледа као невелика кутија (254 x 267 x 406 мм), монтиран је на кров куполе тенка M1A1 абрамс. Системи су запажени и у нападу на Ирак 2003, највише на тенковима USMC маринача M1A1 HA.

У САД се раде и други системи оптоелектронске заштите од пешадијске ватре и ПОВР. Сви они, поред полигонских тестирања у земљи, упућују се у Ирак и Авганистан на дефинитивну оцену капацитета и поузданости.

Системе оптоелектронске заштите развијају, производе и продају и друге земље. Италија производи детектор ласерског зрачења RALM 02, који монтира на своје тенкове *леопард 1A5*, *Ariete*, оклопне аутомобиле Centauro I (8x8), ново БВП Dardo IFV. Систем покрива таласни опсег од 0,8 до 1,06 мкм, захвата 360° по азимуту и 40° по елевацији. Пакистан је развио сличан систем LCT-1, са таласним опсегом од 0,8 до 1,06 мкм, сектор по азимуту 360°, по елевацији од 15 до +90°. У Пољској је развијен SSC-1, који детектује ласерске изворе зрачења од 0,6 до 1,1 мкм, 360° по азимуту и од -6 степ до +20° по елевацији. Један број уређаја Пољска је уступила Малезији са испоруком својих тенкова ПТ-91 (модификовани Т-72М1). И у Румунији су развијени детектори типа WSLI, сличних карактеристика.

Рафаелов SADLS

Приликом развоја система SADLS за детекцију лаког наоружања, израелски Rafael је испунио постављене тактичко-техничке захтеве IDF. Систем меморише податке о месту и правцу отварања ватре, тако да посада може накнадно да се супротстави противнику.

Димна средства

Систем заштите борбених возила **GALIX CVPS** (Combat Vehicle Protection System), или бацач димних кутија у нашем језику развиле су компаније Lesroix и GIAT. Први пут су се појавили на новом тенку Leclerc 1992, тада најмодернијем у свету. Овај тип БДК користи више земаља, од Шведске преко УАЕ, Немачке, Саудијске Арабије, Италије и друге. Испоручени су у хиљаде примерака. Galix су постали популарни због великог избора димних кутија (ДК) или експлозивних граната у импресивном броју, више од 15 типова..

У комплекту Galix користе се три основне групе ДК: а) борбене – Galix 4 за самоодбрану од директног напада са парчадним или касетним пуњењем; Galix 6 LEUR пуњење са ИЦ мамцима за ПОВР; Galix 7 ECL илуминатори и Galix 13 кутије широког дијапазона ИЦ димних завеса (за таласне опсеге 0,35 – 14 мкм); б) кутије за сузбијање демонстрација са сузавцима ограниченог дејства у миру; ц) кутије – гранате за обуку у руковању и одржавању.

Димне кутије и гранате су калибра 80 мм, масе 1,5–5 кг, зависно од типа и намене, дужине од 265, 400 или 560 мм. Лансирају се независно од основног наоружања, а могу да буду интегрални подсистем САЗ и да се испуљају самостално, аутоматски после детектоване опасности.

Швајцарска топлотна завеса

Вишенаменске димне кутије швајцарске фирме RUAG под ознаком MASKE намењене су за брзо активирање и заштиту ОБВ од осматрања и напада ПОВР вођених по ИЦ маркеру. У стању су да за само једну секунду створе топлотну завесу дима од фосфора. Такође, може да створи завесу која ствара визуалну и ИЦ маску применом угљеничне прашине. Таква завеса омета термовизијске системе осматрања, заклањајући и ИЦ маркер на ПОВР, тако да оператор није у стању да контролише ракету.

Вишенаменске димне кутије на обртном постољу, **POMALS** (Pedestal-Operated Multi-Ammunition Launching System) производ су компаније IMI Ltd. Постоље ДК садржи шест кутија смештених у метални контејнер (изузетно ретко решење) који их штити од пешадијске ватре. Сектор лансирања остварује једно постоље 110°. Како су стандардно по два на куполи (укупно 220°), то је решење повољније, јер само изузетно треба окретати куполу на угрожени правац. Постоје верзије са по четири или 10 кутија у једном контејнеру БДК.

Бацачи димних кутија POMALS на окретном постољу

Распршивач мултиспектралне магле MW на тенку CV 90

Компанија IMI Ltd. реализовала је више типова димних кутија: димне, експлозивне, противпешадијске (парчадне или касетне) и са ИЦ ометачем. POMALS је интегрално повезан са оптоелектронским системом LWS-2, који може аутоматски да лансира ДК у датом сектору одакле запрети опасност по тенк. Ради се на томе да се у POMALS уграде и сензори типа IFF (Identification Friend or Foe) – свој/туђ, како се не би правиле сметње сопственим тенковима. За POMALS су заинтересоване неке земље, међу којима и САД.

Распршивач мултиспектралне магле MW (Multispectral Waterfog) из Шведске јесте не-стандардно решење које се први пут појављује у примени на савременим тенковима. Магленик је резервоар воде са специјалним примесима, који је спојен са дизама, распоредним по ободу оклопног тела, испод додатног оклопа, тако да у одређеном моменту, активирањем магленика, дизне распршују маглу кружно око тенка. Пошто спреј садржи крупније аеросолне капи од обичне магле, завеса ствара не само оптички већ и ИЦ застор, а ефикасно омета и радаре милиметарске таласне дужине, фреквенције 94 GHz. За сада је један магленик инсталисан на шведски лаки тенк CV90120. Завеса се ствара за две секунде. Није познато да ли је MW интегрисан у неки систем активне заштите.

„Меркава“ Mk4 са Trophy ADS

Trophy ADS

У више земаља, не само у Израелу, последње деценије увелико се истражују, пројектују и опитују системи активне заштите како би се дошло до поузданог решења. Означавају их са Active Protected System (APS) или Active Defence System (ADS). Суштина је у томе да се обезбеде ултрабрзи процесори са сензорима који могу тренутно да детектују пројектил, противпројектилска муниција – интерцептори, који ће правовремено моћи да пресретну опасан пројектил и неутралише га.

Досадашња испитивања на полигонима показала су да је ефикаснији учинак САЗ на HEAT пројектиле ПОВР и тенковских граната, те РБР, типа РПГ-7, а врло проблематичан учинак на кинетичке пројектиле (APFSDS) велике почетне брзине. Интерцептори за пројектиле APFSDS и системи заштите као целине, за сада су у експерименталној и/или лабораторијској фази испитивања и развоја. С друге стране, иако се чини да је већ пронађен одговор на откривање дејства, правца и локације преносних средстава за блиску ПТ борбу, одговарајућег решења још нема. Према писању у страним публикацијама, у развоју hard kill система најдаље су одмакли Израел, Немачка, САД (тамо се ради на више пројеката) и неке земље. Ипак, серијске производње, сем у Израелу (најављена за 2008), још нема. На развоју средстава активне заштите типа hard kill раде у Јужној Африци, Јапану, Јужној Кореји.

Систем активне заштите израелске компаније Rafael ADA – Trophy ADS први пут јавно је приказан на изложби НВО у Тел Авиву 2005. године. За пројекат су показале занимање САД и Италија. У САД су изведена и пробна гађања, али су дате замерке на то да не обезбеђује сигурност пратеће пешадије због опасности од повре-

да приликом пресретања пројектила, тзв. допунске повреде (collateral damage). Једно возило Stryker (8x8) IFV опремљено је за тестирање у Ираку, а друго – Sheriff (8x8) из програма FSEWS (Full Spectrum Effect Weapons System) опремљено је за испитивање у САД. Било је најаву да треба да се опреми 700 возила LAV (8x8), 130 LAV II (8x8) и у Израелу око 200 тенкова меркава Mk IV. С обзиром на цену појединачног система (око 250.000 USD) није сигурно колико ће возила ускоро бити опремљено тим системом.

Намењен је за уништавање ПТ пројектила типа HEAT, тенковских или ручних бацача ракета. Има масу од 454 кг и може да се инсталише на лака ОБВ – транспортне гусеничне и точкаше. Усвојен је 2007. као прототип, а најављен је почетак серијске производње у овој години. Основни саставни елементи су: четири радара за детекцију пројектила, распоређена на четири

Дејство

Систем TROPHY ADS је аутоматизован. Када радари LWS-2 детектују пројектил, командни блок аутоматски (или по налогу командира) активира лансере интерцептора који имају експлозивно пуњење. Приликом судара са опасним пројектилом на 10–30 м од тенка, експлодира и уништава га или одбацује са његове путање.

угла куполе (на меркави) или оклопног тела (Stryker); други елемент су два контејнера са лансерима пресретача, са 6–8 пројектила (процена) на бочним странама куполе (меркава) или оклопног тела (Stryker). Трећи елемент је контролна јединица са микропроцесорима интерфејса и дисплејом за приказ података о ПТ пројектиlima.

Ефикасност и уништавајуће дејство против мина РПГ-7 није упитна, али је проблематична детекција и спремност Trophy да се супротстави тим средствима која дејствују са блиског одстојања из свих праваца, нарочито у урбаним срединама. Уколико се узму у обзир брзина пројектила РПГ и даљина (начелне примене), произилази да би Trophy требало да реагује за само 0,2–0,5 с, у шта је тешко поверовати. Једно су припремљене секвенце на полигонима, када се тачно знају место и даљина одакле РПГ гађа, а друго је реална могућност у борбеној пракси – да се за мање од пола секунде пројектил детектује, процесори одраде процедуре и активира лансер. Но, многа техничка и технолошка достигнућа била су, ко-

Дејство система Trophy ADS са ICV stryker (8x8) против „маљутке“

Оклопно возило M113 APC са системом Iron Fist и његово дејство (лево горе).
Бласт ефекат система (десно)

лико јуче, предмет научне фантастике, а већ данас су стварност.

Један од проблема на који су и амерички официри ставили примедбу јесте могућност додатне повреде сопствене пешадије. Према израелским наводима, те повреде војника не прелазе један одсто. Уколико је то проверавано са луткама на полигонским испитивањима, није довољно рационално. Пракса је показала да IDF озбиљно анализира своје акције против Хезболаха, када борбени губици не прелазе један одсто људства. Шта би значило за морал јединице да изгуби толико људи при дејству сопственог оружја, макар оно штитило и тенкове, њихова најцењенија борбена средства у IDF. Ипак, већи од очекиваних губитака, како IDF, тако и снага Коалиције у Ираку и Авганистану, вероватно ће убрзати процес усавршавања Trophy и његово увођење у оперативну употребу.

Гвоздена песница

Гвоздена песница – Iron Fist APS јесте најновији израелски систем активне заштите компаније IMI Ltd, намењен за пресретање свих врста ПТ пројектила. Он би представљао ефективнији и једноставнији систем, веће поузданости, уколико се развој заврши на планирани начин, а полигонска испитивања потврде валидност пројекта. Био би озбиљан конкурент Trophy-у. Предвиђен је за уградњу у тенкове и лака ОБВ. Опитује се на тенковима M60 Magash Mk III и OT M113 APC. Најављује се уградња и на меркава Mk IV и тешки OT типа Namer (на бази меркавиног оклопног тела).

Iron Fist се разликује од Trophy ADS у неколико значајних својстава: намењен је и за пресретања кинетичких пројектила; лансери пресретача су двоцевни-обртни, распоређени дијагонално на угловима возила; мање је масе (око 400 кг); мања је опасност о колатералних повреда. На M113 APC приказан

је са радаром и четири антене које покривају 360° по азимуту и два лансера интерцептора (покривају 270° азимута). Говори се да би маса Iron Fist требало да се сведе на 200 кг, чиме би се повећала адаптивност примене. Мање узгредне штете по сопствену пешадију омогућава другачије пуњење бојне главе интерцептора, који нема парчадно дејство, већ својом детонацијом одбацује HEAT пројектил или га оштећује у тренутку пресретања, не узрокујући његову експлозију. Такође, исти интерцептор треба да онеспособи пројектил APFSDS, како не би под правим углом погодио тенк, већ би променио нападни угао пенетратора и тако на неповољан начин ударио у тенковски оклоп.

Iron Fist поседује и електронско-оптички ометач са сензорима за ометање осматрања, нишањања и вођења ПОВР на бази блиског ИЦ спектра (укључујући и ласерски вођене ракете).

MUSS APS (Multifunctional Self-protection System), вишенаменски систем активне заштите компанија EADS и KMW (француско-

немачка кооперација), пројектован је примарно за будуће немачко БВП, типа PUMA IFV, а перспективно и за нова француска ОБВ VBCI (8x8). Према објављеним прогнозама, цена једног комплета MUSS требало би да буде око 200.000 евра, а у Немачкој се очекује да се опреми више од 400 тих возила, почевши од 2009. године. У току су завршни радови на финализацији система MUSS, чији развој траје више од 10 година. Систем је предвиђен да обезбеди заштиту од пројектила HEAT вођених са ПАС за навођење и ласерски вођених, а и од РБР типа РПГ-7, али не и од кинетичких пројектила. У Немачкој се означава и са ASSS (Abstandswirk-sames Softkill Scchutz System) – систем за ефикасно ометање пројектила на дистанци.

Постоље MUSS покреће се у обе равни даљинским управљањем из куполе, тако да покрива кружни сектор од 360°, а по елевацији 70° са резолуцијом од +/- 1,5°. ИЦ ометач покрива +/- 180° са елевацијом +/- 20° и брзином реаговања од 1,5 секунде.

Вишенаменски систем активне заштите MUSS-APS на куполи новог возила PUMA

Глава ИЦ ометача има два ометача и четири ласерска детектора. На маршу се глава система преклапа у хоризонтални положај. Са обе стране система су по четири БДК (2x2) и могу да се активирају у обе позиције главе MUSS, јер су смештене на доњем делу система. MUSS је масе 75–160 кг, зависно од опреме која се дограђује, а подесан је за примену и на лакшим возилима.

У САД и Немачкој су у развоју системи AWiSS (или AWISS) (Absstands Wirksamess Schutz System) и IAAPS - Integrated Army Active Protection System (у другој фази развоја тог система предвиђа се могућност пресретања и кинетичких пројектила).

Компанија Raytheon је првобитно развијала касетне интерцепторе, али после израженог подозрења према Тhорy, сада се интензивира пројекат експлозивних пресретања који би требало да детонацијом, без парчадног дејства.

За систем IAAPS у стручној литератури НАТОа пише се да су опити на полигонима показали ефективност и остваривост пројекта. Делотворност система показала се у спречавању шест врста пројектила да погоде овај БВП, како на месту тако и при кретању возила брзином од 30 км/ч. За тестирање IAAPS у 2004. издвојена су 18,4 милиона УСД.

У компанији BAE Systems тврде да би IAAPS био одговарајуће решење и за будућа возила групације FCS, а прилагодиће се за имплементацију на Bradley IFV, Striker ICV и тенкове M1A1, M1A2 абрамс... Наводно,

осамнаестомесечни тестови у супротстављању пројектиlima РБР, били су успешни, чак и на високим пустињским температурама око 115 степени по Фаренхајту (64° Ц). Паралелно са IAAPS, у Америци се развија и испитује још неколико пројеката система активне заштите (hard kill и soft kill). То су систем за непосредну активну заштиту CICM APS – Close-in Counter Measure Active Protection System, који већ више година развија компанија BAE Systems (у статусу је развоја 2008. године), потом систем активне заштите за тренутно противдејство QUICK KILL APS, са очекивањем да прође све фазе развоја и да до 2011. буде спреман за почетак серијске производње (тај систем називају и активни систем заштите пуног спектра појаса одбране – FCLAS, а поред сензора и радара за идентификацију, поседује и лансере интерцептора који се лансирају усправно за заштиту од пројектила типа top-attac, са малим ризиком за сопствену пешадију). Ту је и систем активне заштите штит – Scudo APS, који је лансирала компанија OTO-Melara (Италија) 2002. године. Трeбало је да прође све етапе развоја и буде спреман да се освоји као прототип до 2008. године.

Конкуренти

Систем електронске заштите на копну – LEDS (Land Electronic Defence System) развила је јужноафричка компанија Saab Avitronics у сарадњи са шведском компанијом Saab Sys-

tems AB. Систем је објављен пре две године. У сарадњи са произвођачима ОБВ, шведским Hagglands, финском Patria, швајцарским MOWAG и јорданском компанијом Kaddb, системи су уграђени за испитивање на возилима тих земаља. За сада постоје три модела: LEDS-50, LEDS-100 и LEDS-150, а у току је развој модернијих верзија – LEDS-200 и LEDS-300.

Како ствари стоје у понудама, а то се видело и на Eurosatory 2008, изгледа да ће LEDS системи бити први конкурент израелским. На захтев холандских оружаних снага да опреме својих 184 лаких тенкова CV9035 Mk III, шведске производње, развијен је LEDS-50. Па је тако LEDS-100 приказан на сајму IDEX 2007. на јорданском тенку M60 MBT, а LEDS-150 дебитовао је на Eurosatory 2008. на Piranha IIIC (8x8). Из Saab се најављује почетак његове серијске производње од 2009. године.

Системи LEDS имају две групе подсистема: ометаче (soft kill) код LEDS-50, LEDS-100, и разбијаче (hard kill) код LEDS-150, LEDS-200 и LEDS-300. Три задња, такође имају електронске ометаче. Сви системи, у складу са наменом, покривају целу горњу полусферу око возила. Прве две групе LEDS, поред ометања, примењују и БДК за маскирање, укључујући и ИЦ завесе, а задње три групе користе и разбијаче – интерцепторе за физичко спречавање напада на ОБВ.

LEDS-50 обавља оптоелектронску заштиту кружно, а може да се интегрише са КИС и СУВ у возилу. За разлику од LEDS-50, LEDS-100 аутоматски активира БДК. На захтев наручиоца може да се угради и засебан електронски девијатор.

Варијанта LEDS-150 инсталисан на Piranha IIIC (8x8) IFV, представио се као хит у техници активне заштите ОБВ. До 2009. требало би да уђе у серијску производњу. Следећи модел LEDS-200 требало би да обезбеди противелектронску заштиту од вишефреквентних претраживача (детектора ИЦ, ласерских и радарских система), али и да користи интерцепторе Mongoose 1 и 1A. За LEDS-300 се наговештава могућност заштите и од пројектила APFSDS. Студија о могућности интеграције система LEDS на 20 типова ОБВ, предвиђа решења уградње тих система и на лака возила типа хамер (4x4), DURO (6x6) и MOWAG EAGLE (4x4) ARV.

* * *

Поставља се питање каква је будућност система активне заштите ОБВ на Западу? Нема лаког одговора, осим да се озбиљно испитују различита решења, али и да постоје дилеме око ваљаности концепције и пројекта за неке системе.

Ратна пракса је потврдила, а и најновији сукоби ниског интензитета, асиметричног и урбаног ратовања, да тенкови и оклопна борбена возила не могу одговарајуће да се заштите без делотворне активне заштите. ■

Мирослав Ц. ЂОРЂЕВИЋ

Систем електронске заштите LEDS на Piranha ICV (8x8) и ракета Mongoose 1

Бела ракета

Квалитетни школски авиони су од великог значаја за достизање и одржавање високог нивоа оперативних способности сваког војног ваздухопловства. Међутим, развој и набавка таквих нових авиона најчешће нису приоритет у плановима опремања. Такав приступ не одликује само ваздухопловства са скромним буџетима већ и најмоћнија, попут америчког. Због тога је најбројнији млазни школски авион који се и данас налази у саставу америчког ваздухопловства Т-38 талон (енглески Talon – канца), авион који је први пут полетео давне 1959!

Ез обзира на технолошко лидерство, америчке ваздухопловне снаге (USAF) данас располажу веома старом флотом летелица, независно о којој категорији је реч. Алманах USAF-а за 2008, који је у мају ове године објавио Air Force Magazine, доноси податак о томе да је просечна старост флоте авиона USAF-а 23,1 година, док је у случају Националне гарде и Резервних снага ситуација још гора – просек је 25,7, односно 28,1 година.

Својом старошћу нарочито се издвајају школски авиони свих категорија, посебно Т-38 талон. Просечна старост тих авиона је око 41 године, али то моћно и богато ваздухопловство, попут USAF-а, не спречава да планира употребу тих летелица најмање до 2020. године! Штавише, два овогодишња удеса тих авиона, са фаталним исходом (смрт четири пилота), у великој су мери допринели да за USAF 2008. буде година са најнижим нивоом безбедности летења (од 2002. године). Такво стање поново је скренуло пажњу стручне јавности на авионе Т-38 талон, па подсећамо читаоце на неке занимљиве детаље везане за ту летелицу.

Креација српског конструктора

Педесете године прошлог века обележио је муњевит напредак ваздухопловства, који је било условљен развојем и масовном применом млазне погонске групе. Императив постизања што већих надзвучних брзина лета имао је за последицу појаву аеродинамички и технички авангардних авиона, који су, са друге стране, били веома захтевни за одржавање и веома опасни за лете-

ње (проузроковали су велики број удеса). Управо зато такви авиони нису могли да се тек тако испоруче савезницима и страним корисницима, који су били или технолошки инфериорни или економски слаби да би могли да експлоатишу такву технику – чак и када је она стизала преко неких видова војне помоћи.

Тај проблем је нарочито био изражен за САД чији су авиони били комплекснији и скупли у односу на совјетске парњаке. Зато је половином педесетих година америчка компанија „Нортроп“ (Northrop) покренула пројекат развоја лаког надзвучног дневног ловца који је требало да буде довољно једноставан и јефтин за широку дистрибуцију у оквиру америчких програма војне помоћи савезницима. Међутим, пројекат означен као N-156, имао је за циљ и креирање надзвучног школског авиона, који би адекватно припремао пилоте за лете-

Рекордер

Својим елегантним изгледом и префињеним линијама авион Т-38 је у старту освојио симпатије америчких ваздухопловаца, који су га због беле шеме фарбања и изузетних перформанси пењања назвали „бела ракета“ (за један минут је могао да се попне на 9.000 метара). Тај надимак оправдали су и светски рекорди у брзини пењања, од којих су само 1962. постигнута четири. Сва четири рекорда на серијском примерку авиона остварила је легендарна жена пилот Жаклин Кокран.

ње на сложеним и захтеvnим борбеним авионима друге генерације, попут F-4 *фантом* и F-104 *старфајтер*. Управо та верзија је прва уродила плодом. Први од шест прототипова који су добили ознаку YТ-38 полетео је 10. априла 1959. године.

Прототипови 1 и 2 били су погоњени са два мотора General Electric YJ85-GE-1, снаге 9,11 kN, и нису имали комору допунског сагоревања, док су остали прототипови добили моторе YJ85-GE-5 са комором допунског сагоревања која је омогућавала остваривање потиска од 12,9 kN. Као серијски образац узети су ови други. Први серијски примерак, са ознаком Т-38А, уврштен је у оперативну употребу само две године касније, тачније 17. марта 1961. године. До 1972. израђено је 1.187 авиона типа Т-38.

Паралелно са YТ-38, 30. јула исте године, полетео је и други дериват пројекта, N-156F, који је касније израђиван као лаки ловац F-5А и у великом броју примерака испоручен десетинама ваздухопловства широм света.

Занимљиво је да су оба авиона креација Вељка Гашића, инжењера српског порекла, који је у компанији „Нортроп“ оставио дубок траг, не само као један од водећих стручњака већ и као један од директо-

ра који је успешно водио ту компанију. Знатно учешће имао је и у дизајнирању „невидљивог“ стратегијског бомбардера В-2.

Од „агресора“ до акробате

Конструктивно посматрано, авион Т-38 је двомоторни нискокрилац са стреластим крилом и трупом полумонокок типа. Произведен је од алуминијумских легура са примесама челика и титанијума. Обртни хоризонтални стабилизатор израђен је из једног дела и хидраулички је покретан, као и кормило правца. Кабина је пресуризована и климатизована. Пилотска седишта налазе се у тандем распореду, а инструкторско је издигнуто за 25 центиметара. Погонску групу сачињавају два турбомлазна мотора J85-GE-5, који на режиму допунског сагоревања остварују потисак од 12,9 kN.

Модел Т-38А је био први надзвучни школски авион и у обуку америчких пилота унео је низ нових квалитета, посебно оних који су били битни за прелазак на захтевне авионе високих перформанси, укључујући и оне „злогласне“ попут F-104 *старфајтера*. За само неколико година Т-38А су у америчком ваздухопловству потиснули школске

авионе Т-33, који су се, између осталог, у великом броју налазили и у наоружању Југословенског ратног ваздухопловства од раних педесетих до седамдесетих година прошлог века.

Само током шездесетих година USAF је примио око 1.000 авиона Т-38А, који су већ до 1970. акумулирали три милиона часова налета! Такође, процењује се да је до данас на авионима типа Т-38 летачку обуку завршило око 60.000 летача. Међутим, са друге стране нигде не постоји податак колико је ученика пилота прекинуло обуку на Т-38, јер је тај авион био и остао прави филтер за будуће пилоте (превасходно ловачких авиона), а то се од њега и очекивало.

Губици

У периоду од 1973. до 1982. акрогрупа „Громовите птице“ изгубила је седам пилота! Најтрагичнији је био губитак формације од четири авиона. Наиме, због квара у командама лета, вођа акрогрупе није могао да извади свој авион из понирања, а остатак групе је, несвестан онога шта се дешава, вођу пропратио до удара у земљу.

По званичној статистици на 100.000 сати налета долази 2,2 удеса, због чега је Т-38 један од најбезбеднијих надзвучних борбених авиона

Авион Т-38А ће у анализа „Громовитих птица“ остати запамћен као авион на коме је погинуло највише пилота те акро-групе

Авион није био употребљаван само у основној, школској намени. Године 1973. уврштен је у састав „агресорских“ сквадрона који су за потребе обучавања америчких летачких јединица изигравали противника, имитирајући совјетску тактику употребе ловачке авијације. Та улога била је веома важна, посебно у моменту када су оформљени специјалистички „топ ган“ курсеви који су за циљ имали подизање нивоа вештине пилота у блиској маневарској борби, што је као крајњи ефекат имало побољшање лоше статистике из Вијетнамског рата. Авионе Т-38 су у тој улози 1976. заменили F-5Е.

Посебну епизоду из историјата авиона Т-38А представља његово ангажовање у акро-групи „Громовите птице“ (Thunderbirds), у којој је 1973. заменио ловце F-4Е фантом. Осим што су у експлоатацији били јефтинији и лакши за одржавање од F-4Е, Т-38А могли су да изведу и далеко атрактивнији програм. Међутим, сплетом околности Т-38А ће у анализа „Громовитих птица“ остати запамћен као авион на којем је погинуло највише пилота те акро-групе.

Авионе Т-38А употребљава, осим US-AF-а, за потребе обуке и одржавање тренаже својих пилота и астронаута и америчка свемирска агенција НАСА. И у тој институцији Т-38А коштао је живота четири пилота астронаута. По налазима комисије разлози удеса ни у једном случају нису били у техници. Због економичности НАСА и данас користи те авионе, јер се процењује да су у тој улози три пута јефтинији од F/A-18.

Од 1981 Т-38 користе се и у програму ENJPT (Euro-NATO Joint Jet Pilot Training Program), у оквиру којег се у америчкој бази Шепард обучавају млади пилоти из разних ваздухопловстава НАТОа. За потребе обуке немачких пилота, сви авиони Т-38 које је купила Немачка (46), стационарни су у тој бази. Штавише, носе и америчке ознаке.

Осим САД и Немачке, Т-38 користе и Јужна Кореја (30 авиона) и Турска (70 авиона).

Етапне модернизације

Интензивна експлоатација било којег надзвучног авиона, па макар и школског, веома је комплексна, посебно за технички састав. Насупрот томе, велики налет омогућава да се боље сагледају сви аспекти употребе и лакше формулишу захтеви који воде ка модификацији и модернизацији.

Први озбиљнији захвати на конструкцији забележени су током седамдесетих година када је делу флоте Т-38А уграђен нишан и постављена потребна инсталација и уређаји који су омогућавали подвешавање контејнера стрелачког наоружања, вежбовних авио-бомбе и лансера невођених ракетних зрна. Та варијанта Т-38А преименована је у АТ-38В и у њу су преведена 132 авиона.

Након проблема са крилима, који су уследили услед замора материјала, на свим авионима су, почев од 1981, замењена крила технолошки савременијим и чвршћим. Због проблема везаних за одржавање и поузданост, USAF је 1984. покренуо тзв. Pacer Classic програм, у чијој су првој фази (до 1992) модификована 735 авиона. Осим продужења века структуре, ојачан је лонгерон, модификован је стајни трап са кочицама, унапређен је систем команди лета, а повећана је и отпорност кабинских поклопаца на различите ударе, пре свега птица. Ради повећања безбедности посада, стари модел избацивог седишта за-

Студент и инструктор на Т-38С

Тактичко-техничке карактеристике авиона Т-38С

Погонска група:

2 x General Electric J85-GE-5

потиска 9,11 kN сваки без допунског сагоревања и 12,89 kN са (допунским сагоревањем). Након модернизације потисак мотора ће бити 9,77 kN (14,67 kN са допунским сагоревањем).

Димензије и масе:

Дужина (са пито).....	14,12 м
Висина авиона.....	3,92 м
Размах крила.....	7,70 м
Површина.....	15,80 м ²
Маса празног авиона.....	3.450 кг
Макс. полетна маса.....	5.485 кг
Макс. маса унутрашњег горива.....	2.205 л

Перформансе

Макс. брзина авиона на X = 11.000 м.....	1,23 Ма
Брзина уздизања.....	9.150 м/мин
Плафон лета.....	16.675 м
Дужина полетања – залет.....	695 м
Дужина слетања – протрчавање.....	975 м
Долет.....	1.760 км

мењен је новијим. И мотори J85-GE-5 доживели су више побољшања од којих су најбитнија била везана за замену лопатица другог степена компресора.

Радови на праћењу стања структуре и њеним оправкама и побољшањима, како би се избегли проблеми са одржавањем и поузданошћу, извођени су непрекидно и током деведесетих. Године 1997. инициран је још један програм израде новог крила са повећаним отпором на замор и дупло већим веком употребе – све до 2040. године. Истовремено, покренут је и програм радикалне модернизације застарелог кабинског простора и целокупне авионике авиона Т-38, која је тотално одударала од америчких борбених авиона прве линије, а на које су директно прелазили дипломци са Т-38.

Победник на конкурсима из 2002, компанија „Боинг“ је, у сарадњи са израелском партнером IAI, модернизовала кабински простор уградњом горњег приказивача HUD и два доња приказивача који су распоређени помало неконвенционално у односу на већину данас примењених решења. Наиме, један, већи дисплеј (15 x 20 цм) налази се испод HUD док је други, мањи, смештен на горњем десном делу инструменталне табле. Уграђени су нови TACAN систем, навигацијски уређај INS/GPS, нове радиостанице, ILS, IFF, рачунар ваздушних података, систем TCAS, радио-висиномер (који с у комбинацији са INS/GPS и рачунаром ваздушних података омогућава виртуелну

Разлике

Иако имају корене из истог пројекта, а и визуелно веома личе, популарни лаки ловац F-5 борац за слободу (Freedom Fighter) и Т-38 *канца* разликују се у низу конструктивних детаља. Авион F-5 има тзв. стрејкове у корену крила, док их Т-38 нема, F-5 има носаче ракета на крајевима крила, а и технологија израде крила тотално је другачија.

борбену обуку у дејствима по земаљским циљевима). Целокупна авионика повезана је магистралом података Mil-Std-1553В.

Први авион нове варијанте са ознаком Т-38С полетео је 8. јула 1998. године. Препоставља се да је кроз тај програм (познат и као AUP – Avionics Upgrade Programme) прошло око 500 авиона (укључујући и немачке, а и авионе агенције НАСА) и сви се они данас налазе у оперативној употреби. Вредност AUP програма процењује се на око 750 милиона долара.

У комплекту са модернизацијом авионике била је и куповина три различита типа тренажера симулатора како би се систем обуке у потпуности прилагодио савременим стандардима и максимално експлоатисао ефекат уградње нове авионике.

Успешна интеграција новог крила и савремене авионике оправдавају наставак и

других радова, попут оних на уградњи најсавременијих избацивих седишта „Мартин-Бејкер“ US16Т. Мотори J85-GE-5 такође поново пролазе радове на повећању поузданости и економичности, али и ради повећања потиска. Потисак у режиму додатног сагоревања биће повећан са 12.89 на 14.67 kN. Укупно, биће модернизована 1.202 мотора и за то је USAF наменио око 600 милиона долара.

Још дуго у активној служби

Има ли се у виду озбиљност са којом USAF приступа радовима на том авиону, а и средствима која улаже у њих, без обзира на старост већу од 40 година, јасно је да се ни најбогатији не одричу тако лако вредних и доказаних средстава. Са друге стране, не могу да прођу покушаји да се, зарад старости Т-38, у америчкој јавности наметне мишљење о опасности летења на том авионима након овогодишњих удеса. Наиме, по званичној статистици на сваких 100.000 сати налета на Т-38 долази само до 2,2 удеса, а то га сврстава у ред најбезбеднијих надзвучних борбених авиона. Тај податак, модернизација и продужење века употребе Т-38, стварају реалне основе да тај авион евентуално остане у употреби до 2040. Тада би напунио 80 година у активној служби у америчким ваздухопловним снагама. ■

Мр Славиша ВЛАЧИЋ

Ловац тенкова

У последњим месецима Другог светског рата Немци су уништили бројне савезничке тенкове брзим, малим, складно обликованим ловцем тенкова – хетзер (лисичар). У ратном плену Народноослободилачке војске Југославије нашло се двадесетак тих самохотки. Прве послератне класе тенковских официра управо су на тим хетзерима научиле да возе гусеничаре.

На ловцу тенкова хетзер 80 одсто елемената наслеђено је са тенка PzKpfw 38 (т), како се у немачкој КоВ (Вермахт) означавала позната чешка предратна прага ЛТ. вз. 38. Она се производила у фабрици која се у ратно доба звала ВММ (Bohemia-Moravia Maschinen fabrik), а пре и после рата то је била фирма Прага, део концерна ЧКД. Када су Немци заузели Чехословачку тенкови су се наставили производити, али су 1943. године већ били застарели и немоћни пред масовним налетима руских Т-34. У то време су потребе источног фронта за масовним и једноставним противтенковским оруђима биле незасите. Лично је Адолф Хитлер, почетком фебруара 1943, наредио да се у ВММ-у производе ловци тенкова са оруђем калибра 75 мм, на бази панцера 38.

Технички цртежи били су завршени 17. децембра 1943, а марта 1944. и три прототипа. Ловац тенкова заснивао се на једноставној модификацији тенка са телом прилагођеним за оруђе калибра 75 мм PaK 39, са цеви дужине 48 калибара или, као су то Немци бележили, L/48. У односу на скромне димензије возила, добила се солидна оклопна заштита – чеона плоча (60 мм) идентичне дебљине постављена је под углом од 60°, тако да возило има еквивалент заштите од 120 мм челика. Кровна плоча била је дебела осам милиметара, под 10 мм, а задња страна и доњи део тела 20 милиметара. Механизам оруђа био је заштићен са тзв. свињском гла-

вом (Saukopf) дебљине 60 мм. Цена једноставности била је мала покретљивост цеви – од 5° улево и 11° удесно, и са елевацијом од -6° до +11°. За посаду је остављено врло мало места, што се у ратној пракси показало као најлошија страна ловца тенкова.

Ново возило приказано је Хитлеру за рођендан 20. априла 1944. године. Он је одобрио масовну израду и истог месеца су у ВММ-у завршили првих 20 самохотки, које су у неколико наврата промениле званичну ознаку. Да би у чланку имали генеричко име, користилићемо надимак хетзер прихваћен међу посадама возила.

Током лета 1944. године хетзери су почели да се производе упоредо и у неколико погона фирме Шкода. До маја 1945. године у ВММ произведено је 2.047 примерака, а у Шкоди још 766. Статистика се односи само на основни ловац тенкова.

Попуна

Са хетзерима су попуњавани дивизиони ловаца тенкова (panzerjägerabteilung), који су према формацији имали 31 или 45 самохотки. Батерије су имале 14 или 10 самохотки, а команда дивизиона три. Такви дивизиони били су директно подређени дивизијама Вермахта и СС-а. Фабрике нису ни изблиза биле у прилици да прате потребе и губитке и зато су дивизиони често долазили до технике на кашчицу, кад се укаже прилика. Немачка доследност огледала се у томе да

Различите ознаке

У серијску производњу самохотка је уведена под дугачком ознаком, која срећом има скраћени облик – јуришно оруђе *StuGesch 38(t)*. У Немачкој КоВ возило су означили као лаки ловац тенкова **38** (*Leichte Panzerjäger 38*). Званична ознака самоходног оруђа од октобра 1944. била је *Jagdpanzer 38(t)* – иза ознаке намене – „ловац тенкова“. Следила је ознака наслеђена од извора шасије лаког тенка **38**. Мало слово „t“ у загради означава државу порекла тенка – Чехословачку у складу са немачким језиком. Име *хетзер* (лисичар) односило се на слично возило Е-10, израђено у *Шкоди* као прототип, али су због грешке тим именом крштене и прве самохотке предате јединицама. У званичним документима није се користило име *хетзер*, али се оно одомаћило међу посадом. Додуше, не у превеликој мери. Тек после рата се, захваљујући љубитељима ратне технике и макетарима, обавезно наводи име *хетзер* уз изворну званичну ознаку.

су све до последњих седмица рата у јединице долазиле формацијски попуњене батерије.

На самом крају рата дивизиони су често имали само две батерије од десет самохотки и две за команду. Неке дивизије добиле су само чети *хетзера*. За последње покушаје одбране формиране су самосталне бригаде и дивизиони ловаца тенкова са мешовитим избором *хетзера* и јуришних оруђа (*StuG*), породице ловаца тенкова израђених од елементарна тенка *Panzer III* и *IV*. Посаде су обучаване у Миловицама, у посебној школи за ловце тенкова. Немцима су *хетзери* били изузетно потребни и зато нису радо давали та возила савезницима. Само су Мађари, као проверени савезници, добили **75** примерака.

Показало се на Источном фронту да је у чеоном сукобу *хетзера* са тенком Т-34/85 немачка посада имала прилику да, ако прецизно погоди, уништи противника удаљеног

700 метара. Ако га не би погодила на 400 метара удаљености, тенк Т-34/85 би засигурно пробијао чеону плочу *хетзера*. Ратна искуства показала су да се *хетзер* најбоље користи из заседе и у урбаним условима. Врло мала могућност покретања оруђа морала се стално надокнађивати премештањем возила током борбе. Тада се противничкој ватри излагала скромна бочна заштита и то се обично завршавало смрћу посаде.

За самоодбрану од пешадије *хетзер* је имао митраљез 7,92 мм М-34 „шарац“, којим се руковало из возила, али је проблем представљала попуна муницијом, јер се тада морало изаћи изван кровне плоче.

Осим основног модела, за потребе командовања у дивизионима производило се командно возило *бевелваген 38* (*Be-fehlswagen*), које је, за разлику од борбених возила, имало основни радио-уређај

„Хетзер“ из Тенковског војног училишта на тенкодрому у Белој Цркви 1947. године

FuG5 (као на свим возилима) и додатни радио-уређај FuG8.

Израђено је 181 возило за извлачење *бергерпанцер 38* (Bergerpanzerwagen 38), са четири члана посаде и масом од 14,5 тона. За Арденску офанзиву децембра 1944. године припремљено је 20 *хетзера* са пламенобачачима *флампанцер 38* (Flammpanzer). Почетком 1945. мали број *хетзера* добио је 75 мм KwK 42 L/70, какав се користио на тенку *пантер*. Показало се да превише тешка и дугачка цев није практично решење, јер се возило тешко креће.

На 30 возила уграђене су хаубице 150 мм sIG33/2. Покушана је уградња бестрзајног оруђа 75 мм Pak 39/1 L/48, у варијанти названој *стар* (Starr), и израђено је 14 примерака. Планове за масовну производњу прекинуо је крај рата.

Развијане су бројне модификације на шасији *хетзера*, са оруђима 105 мм, 75 мм, противавионска варијанта итд., али оне нису реализоване у количинама битним за историју Другог светског рата, или нису прошле даљу фазу од прототипа.

После рата је у Чехословачкој настављена производња *хетзера* са новом ознаком ST-I (*стихач танку* – ловац тенкова). Возила ST-III/CVP била су ненаоружана за обуку посада. Чехословаци су 1949. увели у наоружање 249 ST-I, као додатак за рат-

ни плен. Збирно, користили су више од 300 *хетзера* до средине педесетих година.

За Швајцарску је израђено 158 возила G-13 са оруђем 75 мм Stuk 40 и дизел мотором од 150 КС и тенкови за извлачење са фабричком ознаком DT-III. Та возила су употребљавана до почетка седамдесетих година.

Долазак на Балкан

Хетзери су били врло ретко у јединицама немачке силе на Балкану. Две СС дивизије примиле су нова возила из фабрике током одмора 1944. године на подручју Марибор–Птуј–Цеље. У 31. СС дивизију *Ломбард* је новембра 1944. године уврштено 14 *хетзера*, који су повремено током одмора и потпуно коришћени у борбама против словеначких партизана. Та јединица се пребацила у Мађарску ради борбе против совјетске армије, а на њено место дошли су делови 14. СС *Галициен* гренадирске дивизије, у којој се децембра 1944. године, у имовини одреда ловаца тенкова, води 14 *хетзера*. И они су коришћени против Народноослободилачке војске Југославије (НОВЈ).

Дуже време на Балкану задржала се 181. пешадијска дивизија Вермахта. Она се лета 1944. године борила против НОВЈ на простору Црне Горе и Херцеговине. У њеном 222. одреду ловаца тенкова се од ок-

тобра 1944. године налазило 14 *хетзера*. Додатних десет примерака ушло је у састав тог одреда јануара 1945. године. Они су пролећа 1945. године коришћени у борбама у Посавини, Мославини и Загорју, све до 12. маја 1945. године, када је разоружана дивизије код Цеља.

Неколико дана пред полазак НОВЈ у пробој Сремског фронта 10. априла 1945. године, 141. одред ловаца тенкова 41. тврђавске пешадијске дивизије примио је 10 *хетзера*. Они нису зауставили продор НОВЈ и одред се повлачио са главнином јединица дивизије кроз Срем до Загорја. Дивизија се предала 10. маја 1945. године, код Клањца. У документима НОВЈ из рата тешко се може пратити када су *хетзери* постали плен победника, јер често технички неуки партизани нису наводили прецизне ознаке технике. Зато се *хетзер* лако може заменити за StuG III или 40, јер су сви сврставани под исто име – *фердинанд*.

Истраживач Драган Савић из Београда, који проучава ратни плен НОВЈ, процењује да се до двадесетак *хетзера* нашло у поседу НОВЈ. У почетку су то били појединачни примерци – на пример, марта 1945. године код Петловца у Барањи и следећег месеца код Нашица. Приликом разоружања 41. и 181. дивизије петокраке су добиле

Партизански фердинанди

У Народноослободилачкој војсци Југославије и у првим годинама после рата у ЈА за већину средстава ратне технике коришћена су, условно речено, домаћа имена која нису имала везе са изворним ознакама. Тако су партизани *хетзере* редовно „препознавали“ као *фердинанде*, иако су то неупоредиво већа самоходна оруђа и ниједно такво се није ни појавило на нашим просторима. Можда су за *фердинанда* наши партизани чули од Руса. Они су од времена Курске битке (1943. године), када су *фердинанди* први пут уведени у борбу, сваку немачку самоходку називали по њима. Без обзира на порекло, сасвим је извесно да су се у рукама партизана нашли *хетзери*, а не *фердинанди*.

Из плена 16. војвођанске дивизије НОВЈ у месту Петловац у Барањи, марта 1945.

Тактичко-техничке карактеристике

Посада: четворочлана – командир, нишанџија, пунилац и возач
Борбена маса: 15,750 т
Наоружање: топ 75 мм PaK 39/L 48 са 40 /41 или 45 метка, митраљез 7,92 мм MG34 или MG42 са 600 метака
Погонска група: бензински шестоцилиндрични водом хлађени мотор Praga AC/2, снага 117 kW (160 КС), при 2.800 обртаја у минути, два резервоара за 320 л горива

Димензије: дужина 6.270 мм, ширина 2.630 мм, висина 2.170 мм, клиренс 420 мм
Максимална брзина на путу: 42 км/ч
Брзина кретања изван пута: 15 км/ч
Радијус кретања на путу: 177 км
Радијус кретања изван пута: 130 км
Дебљина оклопа: чело – 60 мм, бокови – 20 мм, под и кровне површине 8 мм, бокови су заштићени плочом од пет милиметара

све преостале самохотке. У Цељу су пронађена најмање два хетзера.

У првим поратним месецима сви тенкови и самоходна оруђа концентрисани су у Првој тенковској армији, односно од почетка 1946. године у Команди тенковских и моторизованих јединица ЈА. У то време налазимо возила хетзер у 2. тенковској бригади, у којој су основно наоружање били тенкови Т-34/85. Та јединица је после рата најпре била у Лубљани, а затим у Македонији. У њеном саставу тада су била два тенковска батаљона Т-34/85 са по осам придодатих хетзера.

Самохотке су већ 1946. године концентрисане у Самоходној артиљеријској противтенковској бригади (касније пуку) у Нашицама. Неколико тих возила отишло је у Албанију 1946. године као међуармијска помоћ. Бирана су возила малих димензија и велике покретљивости, погодна за албанске планине, па су се међу 21 возилом (поклоњеног одреда) нашли хетзери. Сви су пре примопредаје генерално ремонтовани у Централној тенков-

ској радионици у Младеновцу. Обуку Албанаца провели су у близини Тиране припадници Команде ТМЈ, који су се вратили у земљу 1947, када су локалне посаде и старешине овладале основним знањима.

Најмање четири или пет хетзера увршено је у састав Тенковског војног училишта (ТВУ), формираног новембра 1945. године за школовање официра тенковских јединица. Полазници, које су изабрали ратни подофицири и кандидати са матуrom, били су у ТВУ две године, до промоције у чин потпоручника. Од треће класе школовање је трајало три године. У почетку се ТВУ налазила на Бањници, а од лета 1946. године у Белој Цркви. Тамо је у наставној тенковској јединици проведена обука будућих официра на хетзерима. Као полигон за тактичку обуку користило се пространство Делибатске пешчаре.

После Резолуције Информбироа 1948. године безбедносне прилике у Белој Цркви биле су врло сложене, јер се тенководом налазио уз саму границу са Румунијом, а касарне и парк борбених и неборбе-

них возила само пет стотина метара од границе, потпуно изложени ватри са источне стране. У то време сва борбена возила одржавана су у пуној готовости за евентуалну одбрану државе.

Школовање се морало наставити, па су крајем лета 1948. године ТВУ и Тенковска официрска школа премештени у Бањалуку, са свом техником, укључујући и хетзере. Они су укрцани на вагоне и превезени у нови гарнизон. У складу са променом односа према бившим источним савезницима одбачен је русизам училишта и од 1950. официри тенкисти су школовани у Тенковском школском центру. На хетзерима су се обучавали полазници четврте класе, примљене 1949, и пете класе из 1950. године.

Сведочење

Генерал-потпуковник у пензији Милосав Ц. Ђорђевић, припадник 5. класе и данас стални сарадник магазина „Одбрана“, сећа се тих дана. На првој години школовања, после обуке за возаче моторних возила, учили су да возе и оклопне аутомобиле италијанског порекла, а у другој години је ловац тенкова хетзер био прво гусенично борбено возило на којем је обучаван 51 будући официр из 5. класе. Они су на тим средствима овладали вештином управљања гусеничним возилом, затим проводили гађања из основног оруђа и митраљеза и тактичку обуку. Генерал Ђорђевић каже да су на вежбама са водом хетзери стално имали улогу противничке стране „плавог“, а да су тенкисти у Т-34 били „црвена“ страна. У то време су млади питомци тешко примали к срцу то да сваки пут буду „Немци“.

На хетзерима су најчешће вежбали на Бањалучком пољу, али су излазили и на терен – на полигоне Бронзани мајдан, Мањача и Украински луг код Прњавора. Гађања из оруђа 75 мм редовно су се проводила завршно са четвртм класом, зато што се у једном инциденту граната прерано активирала. Командант ТШЦ пуковник Душан Ђорковић је зато забранио да се гађа из хетзера.

Према речима генерала Ђорђевића, који се у хетзеру окушао у улози возача, нишанџије и командира, његови утисци о тенку слични су онима које су имали у рату тенкисти Вермахта – то је возило са скученим простором за посаду и са неприродним смештајем посаде. Наиме, сва три извршиоца седела су са леве стране, а само је пунилац био са десне. Зато се оруђем врло тешко руковало. Возачима ниског раста проблем је представљао високи смештај перископа, па су седели на врећи песка како би имали поглед изван возила.

Самохотке хетзер повучене су из наоружања након завршетка обуке пете класе 1952. године. У то време су у ТШЦ и јединице масовно уведена борбена возила америчког порекла, која су истиснула последње преживеле примерке технике из ратног плена. ■

Александар РАДИЋ